ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YAŞAM BOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YETİŞKİN EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KADINLARIN SİYASAL EĞİTİMİ: KA.DER ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Perihan TUTAR

Ankara
Ağustos, 2014

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YAŞAM BOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YETİŞKİN EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KADINLARIN SİYASAL EĞİTİMİ: KA.DER ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Perihan TUTAR

Danışman: Prof. Dr. Meral UYSAL

Ankara
Ağustos, 2014

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan ……..

Üye…..…….

Üye…..…….Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

…/…/2014

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kadınların tam bir insan olup olmadığının, ruhlarının varlığının tartışıldığı zamandan bugüne farklı boyutlarda ve birbiriniz izleyen halkalarla devam etmektedir kadın hakları mücadelesi. Kadınların bedenen ve zihnen tam bir insan olduklarını ispatla başlayan eğitim hakkı, yurttaşlık hakkı ve devamındaki onca edinim yürekli kadınların büyük bedeller ödemesiyle elde edildi. Bugün bu mücadele, kadının insan olarak yaşamın her alanında kendini var edebilmesi için karşısına çıkan zihni engellerle savaşımı olarak devam etmektedir. Bu çalışma da bu uğurda yapıldı.

Bu araştırmada, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitme Derneği (KA.DER)'nin düzenlemiş olduğu ''Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi''ndeki katılımcı kadınların eğitime katılma dinamiklerinin, beklentilerinin ve kazanımlarının toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirmek üzere yapılmıştır. Çalışmanın yapılmasında birçok kişinin emeği vardır.

Öncelikle, hayatımın tüm kilit anlarında sağlam duruşu ve samimiyetiyle beni cesaretlendiren ve benden desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Suna KAYMAK ÖZMEN'e minnettar olduğumu belirtmeliyim. Bu tezin de mihenk taşları olan *kişisel dönüşüm, güçlenme ve cesaret* benim kendisi sayesinde edindiğim değerlerdir. Hocam olmaksızın, kişisel ve akademik anlamda bulunduğum noktada olamazdım.

Ve tez danışmanım, yol göstericiliği ve anlayışıyla çalışmama emeğini katan değerli hocam Prof. Dr. Meral UYSAL'a teşekkür ederim. Tezimin başlangıcından itibaren beni bu çalışmayı yapmam için cesaretlendiren, kaynak öneren, veri toplama araçlarımı güçlendiren değerli hocam Dr. Fevziye Sayılan'a emeğinden ve sıcaklığından ötürü candan teşekkürler.

Ayrıca çalışma yapmama imkan tanıyan KA.DER'i ve özellikle proje koordinatörü Ezgi EMRE'i unutmamalıyım. Arkadaşım Remzi Onur Kükürt'e de teşekkürler. Ve tabiî ki, bu uzun ve zorlu süreçte her zaman olduğu gibi bana destek olan ailem, adını sayamadığım arkadaşlarıma ve evimin uzaklığını bana hatırlatmayan Ankara'daki akrabalarıma teşekkür ederim.

ÖZET

KADINLARIN SİYASAL EĞİTİMİ: KA.DER ÖRNEĞİ

TUTAR, Perihan

Yüksek Lisans Tezi, Yaşam Boyu Öğrenme Ve Yetişkin Eğitimi A.B.D

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Meral UYSAL

Ağustos 2014, 151+X Sayfa

Yapılan araştırmada, KA.DER'in düzenlemiş olduğu ''Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi''ndeki katılımcı kadınların eğitime katılma dinamiklerinin, beklentilerinin ve kazanımlarının toplumsal cinsiyet bağlamında saptanması amaçlanmıştır.

Çalışma grubunu; Aydın, Sinop ve Çanakkale'de düzenlenen eğitime katılan kadınlardan Aydın'dan 8, Sinop'tan 8 ve Çanakkale'den 7 olmak üzere toplam 23 katılımcı kadın oluşturmaktadır. Araştırma verileri, nitel yöntemle elde edilmiş ve araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu kullanılarak, çalışma grubunu oluşturan kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Bununla birlikte, eğitim ortamına katılarak gözlem yapılmış, katılımcılarla informal sohbet yapılmış, araştırma konusu çerçevesindeki literatür taranmıştır. Veriler sayısallaştırma kaygısı olmaksızın, nitel veri analiz yöntemiyle çözümlenmiş, araştırmanın amacına uygun veriler öncelikle kodlanmış ve betimsel çözümlemesi yapılmış ardından; araştırma sorularına göre oluşturulan çerçevede veriler bir araya getirilip çözümlenerek yorumlanmıştır.

Sonuç olarak, bu eğitimde kadınların verili toplumsal cinsiyet rollerini ve kadını kamusal alanın tepesinde olan siyasal katılımdan alıkoyan pratikleri eleştirel/sorgulayıcı bir bakışla analiz edip 'söylem' düzeyinde bir dönüşümün yaşandığı söylenebilir. Kadınların bu eğitime; bilgi edinmek, bilinçlenmek ve etrafındakileri bilinçlendirmek için katıldıkları ve bu konuda çoğunlukla beklentilerinin karşılandığı görülmüştür. Bu eğitimin cesaret, özgüven,

farkındalık, motivasyon sağlayarak kendilerini güçlendirdiğini ve kadınların siyasal yaşama katılımda bu tarz eğitimlerin etkili olacağını belirtmişlerdir. Eğitim ortamının daha etkileşimsel, uygulama ağırlıklı olması önerilmiş ve en fazla klasik öğretmen tavrından rahatsız oldukları saptanmıştır.

ABSTRACT

POLITICAL EDUCATION OF WOMEN: EXAMPLE OF KA.DER

Tutar, Perihan

Masters Degree, Department of Lifelong Learning and Adult Education

Thesis Advisor: Prof. Dr. Meral Uysal

August, 2014, 151+X Pages

The aim of this research is to determine the dynamics of participation of the training, expectations and educational acquirements of women who participated in the Project of the 'Empowerment of Women Citizens'' conducted by KADER in the context of gender issue.

The sample of the research is composed of 23 women who participated in the training activity 8 from Aydın, 8 from Sinop and 7 from Çanakkale. The research data was optained with qualitative methods and the interviews were conducted with the sample group by using the interview form developed by researcher. Besides observations and informal chat have been made in the training enviroment and done the literature review in terms of the research topic The data was analyzed by using the qualitative analysis method. The data which was fit for the purpose of the research was coded and first descriptive analysis was made, and it was interpreted by taking into consideration the research questions subsequently.

As a result of the study, it has been found that the participants experienced critical learning about gender mainstreaming and the practice to overcome the ideas that blocked women for political participation. It was found out that the participants attended the training activities to get information, become conscious and raise awareness of those around. As for their expectations were mostly met. The participants remarked that the training activities provide courage, self reliance and motivation for women and contribute to raising awareness among women for political participation. They also suggested that the training should be more interactive, practical and eliminated the attitude of traditional teacher.

Anneme,
kız kardeşlerime
ve adalet peşindekilere….

İÇİNDEKİLER

ONAY ..... **i**
ÖNSÖZ ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xi**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Problem 1
1.2. Amaç 5
1.3. Önem 6
1.4. Sınırlılıklar 6
1.5. Kısaltmalar 7

BÖLÜM II
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Tarihsel Arkaplan 8
2.1.1. Türkiye'de Kadınların Siyasal Yaşama Katılımın Tarihi Gelişimi 11
2.2.Kadınları Siyasal Yaşamdan Alıkoyan Nedenler 18
2.2.1.Toplumsallaşma/siyasal toplumsallaşma süreci 19
2.2.2.Ataerki, Toplumsal Cinsiyet ve Örüntüleri 22
2.2.3.Kurumsal Siyasetin Demokratik Olmayan Yapısı 25
2.3. Kadın, Eğitim ve Siyasal Katılım 27
2.3.1. Türkiye'de Kadınların Eğitim Durumları 27
2.3.2. Yaşam boyu Öğrenme Politikaları ve Kadın Eğitimi 32
2.4. Eğitim- Siyasal Katılım İlişkisi 33
2.5. Bilinç Yükseltme/Güçlendirici Eğitsel Müdahale 37

2.6. STK'lar ve Kadın Eğitimi 45
2.7. KA.DER..... 47

BÖLÜM III
YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli 56
3.2. Çalışma Grubu 57
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri/ Verilerin Toplanması 58
3.4. Verilerin Analizi 60

BÖLÜM IV
BULGULAR VE YORUM

4.1. Demografik Özellikler 61
4.1.1.Yaş 61
4.1.2. Eğitim Durumu 62
4.1.3. Mesleki Dağılım 63
4.1.4. Sivil Toplum Kuruluşlarında Yer Alma Durumu 65
4.1.5. Siyasal Deneyim Durumu 66
4.1.6. Katılımcıların Katıldıkları İller 68
4.2. Kadınların Kendi Konumsallıklarını İfade Edişleri 69
4.3. Eğitime İlişkin Görüşler 71
4.3.1. Katılımcıların Eğitime Katılım Amaçları 71
4.3.2. Katılımcıların Beklentilerine Dönük Görüşleri 77
4.3.3. Eğitimde En Hoşnut Olunan Durumlar 80
4.3.4. Eğitimde Rahatsız Olunan Durumlar 82
4.3.5. Eğitimin İçeriğine ve Yöntemine İlişkin Öneriler 85
4.3.6. Eğitimin Kendilerine Katkısı Üzerine Görüşler 91
4.4. Siyasetteki Erkek Egemenliğine İlişkin Görüşler 100
4.5. Eğitim-Siyasete Katılım İlişkisine Bakış 110
4.6. Bilinç Yükseltme Eğitimlerinin Siyasi İlgi ve 116
Katılıma Etkisi Üzerine Görüşler 116
4.7. Kadınların Siyasete Aktif Katılımı İçin Öneriler 121

BÖLÜM V
SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar 129
5.2. Öneriler 131
KAYNAKÇA 133
EKLER 143
EK-1 143
EK-2 144

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye'de kadın milletvekili oranları..... 17
Tablo 2: 31 Mart 2014 Tarihli Mahalli İdareler Seçim Sonuçları Tablosu ... 18
Tablo 3: Yaş Dağılımı..... 62
Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Durumu..... 63
Tablo 5: Katılımcıların Mesleki Dağılımı..... 64
Tablo 6: Katılımcıların STK'lı Olma Durumu..... 65
Tablo 7: Katılımcıların Siyasal Deneyim Durumu..... 66
Tablo 8: Katılımcıların Katıldıkları İller..... 68
Tablo 9: Katılımcıların Eğitime Katılım Amaçları..... 71
Tablo 10: Beklenti Gerçekleşme Durumu..... 77

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Okuma-Yazma Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+Yaş) 2013 Türkiye..... 29

Şekil 2: Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+Yaş)- 2013 Türkiye..... 29

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Problem

İnsanlar, toplumsallaşma sürecinde içinde bulundukları çevrenin sosyal ve kültürel normlarına göre kendi değer yargılarını bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yapılandırırlar. Dini inanç, siyasi görüş, davranış kalıpları gibi kişiliğin tüm bileşenleri, çocuk yaştan itibaren öğrenme yoluyla bireylere yüklenir. Bu değer yargılarından biri de toplumsal cinsiyet rolleri olarak tanımlanan, doğuştan kadın/erkek olmanın biyolojik tarafına eklemlenen, toplumsal aktarımla yeniden üretilen cinsiyete uygun görülen rollerdir. Her toplumda kadına ve erkeğe ait olarak tanımlanan davranış ve yargı kalıpları vardır. Genel olarak, erkeğe yakıştırılan görev aile ve ev çevresi dışındaki faaliyetler iken, kadına yakıştırılan ise ev ve akraba grubuna yönelik bütünleştirici ve kamusal alandan kopuk faaliyetlerdir.

Siyasal toplumsallaşma süreci ise toplumsallaşmanın bir bölümünü oluşturur. Siyasal toplumsallaşma, siyasal inanç, değer ve davranışların birey tarafından benimsenme ya da toplum tarafından bireye öğretilme süreci olarak tanımlanabilir. Bireylerin (vatandaşların) yaşamlarıyla ilgili kararlarda etkili olabilmeleri için siyasal anlamda toplumsallaşmaları gereklidir. Siyasal katılım ise, bireylerin farkı yollarla – doğrudan siyasal katılım ya da baskı oluşturarak- iktidarın politikalarını etkilemek olarak kavramsallaştırılabilir. ‘’Siyasal sosyalleşme kuramına göre, kız ve erkek çocuklar daha çocukluktan itibaren ayrı ilgi alanlarına itilmekte ve bu sosyalleşme süreci içinde erkek karar verici bir rol kazanırken, kadın edilgen, bağımlı ve ikincil bir rol içine girmektedir.” (Koray, 1992: 204). Kadınlar, toplumsal yaşama katılımın diğer alanlarında olduğu gibi siyasal alana katılmada da toplumsal cinsiyet temelli engellere takılıp sosyal dışlanma yaşamaktadırlar.

Kadınların siyasal katılmanın her türünde erkeklere göre daha az faaliyet göstermeleri genel bir eğilimi yansıtmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bile kadınların yurttaşlık haklarının parçası olan oy kullanma hakkı yakın zamanlarda gerçekleşen bir durumdur. Uzun süre, çoğu toplumda siyasetin bir erkek işi olduğu düşüncesi egemen olmuştur. Ülkemizde de kadınların, kendileri ve hemcinsleri adına siyasete katılma ve siyaset yapma kanalları oldukça dardır. Ataerkil yapı erkekleri ayrıcalıklı kılmakta, siyaset kuramını ve pratiğini biçimlendirmekte ve bu eril yapı içerisinde kadınlar kendilerine yer edinememektedirler.

Tekeli'nin (1991: 3, 4) de belirttiği gibi kadınların siyasi hak mücadelesi yasal hak edinimiyle sona ermemiştir. Kadınlar ikinci aşamada yasal olarak edinilen hakka rağmen devam eden eşit katılım sorununa çözüm getirmek için çabalarına devam etmişlerdir. ''Türkiye özelinde kadının siyaset hayatına katılım meselesine yakından baktığımızda ise; dünya geneli için yapılan iki aşamalı mücadele süreciyle paralellik taşıdığı görülür (Göl, 2010:2). Türkiye'de kadınlar 3 Nisan 1930'da yerel seçimlerde, 5 Aralık 1934'te ise milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Ancak mücadele yasal eşitliğe rağmen süren fiili eşitsizliği ortadan kaldırmak için devam etmektedir.

İki yüz yıllık mücadele sonucunda kadınlar hukuksal açıdan seçme ve seçilme hakkını kazanmışlardır ancak bu kazanımın pratikteki yansıması gösteriyor ki kadınların siyasi katılımlarının eşit düzeyde olması eril siyasi yapı ve ataerkil zihniyet kalıpları değişmedikçe mümkün olmayacaktır. Mevcut duruma bakıldığında dünyanın hemen her yerinde kadınların karar alma mekanizmalarına katılımının düşük olduğu görülmektedir. Kadınların özellikle parlamentolarda, yerel yönetimlerde ve diğer siyasal organlarda temsili yeterli düzeyde değildir.

Altındal'ın (2007) vurguladığı gibi, kadın konusunda Osmanlı'daki gelenekçi yapı korunmaktadır. Siyasetin eril yapısından dolayı kadınlar bu alanda yeteri kadar yer alamamaktadır. ''Buna bir de siyasetin demokratik olmayan, yapısal ve yasal kısıtlamaları, siyasi kültür, kurumlaşma ve demokratikleşme eksikliği, parti içi demokrasinin olmaması, lider oligarşisinin varlığı, siyasetin rant ekonomisine dayanması eklenince, siyasette yer almak,

neredeyse imkansız hale gelebiliyor'' (Çakır, 2013:136-137).

Kadınların siyasete katılım konusunda gönülsüz davrandıkları yönünde güçlü bir algı var. Buna ilişkin öne sürülen gerekçelerden biri, siyasetle ve siyasetçilerle "erkeksi" addedilen kişilik özelliklerinin (hırs, ataklık, sertlik, rekabetçi davranış, otorite gibi) ilintilendiriliyor olması. Türkiye'de buna ek olarak siyaset, kadınlara yakışmayacak denli kirli ve çetrefilli bir uğraş olarak görülmektedir. Erkek egemen bir toplumda siyaset daha da erkek egemen, üstelik birkaç erkeğin egemenliği altındaki bir saha konumundadır. Siyasal partilerin aday gösterme süreçlerinin demokratik, şeffaf ve katılımcı olmaktan çok uzak olması, kadınlar için bir dezavantaj daha yaratıyor. Bütün bunların kadınları etkin siyasete mesafeli kıldığı düşünüldüğünde katılımdaki *isteksizliğin* gerçek nedenleri görülmektedir.

Kadınların siyasete girememe nedenleri genel olarak eğitim, para ve sosyal destek/çevre eksikliği olarak görülmektedir. Kadınların, politikaya girme konusundaki ilgisizlikleri ve yetersizlikleri bir gerçek olarak kabul edilse bile, bunun kökenlerinin sosyo-kültürel yapıda, açıkça toplumsal cinsiyet ayrımında yattığı açıktır (Koray, 1992: 201). Kadınların siyasete katılımı, kendi kaderlerini ellerine alabilmeleri, geleneksel cinsiyet rollerinin değişime uğratılabilmesi ve kadın sorunlarının gündeme taşınabilmesi için gereklidir.

Siyasi temsil alanında kadınların erkeklerle eşit temsiline yönelik önlemler alındığı takdirde, kadınların diğer alanlarda yaşadıkları ayrımcılıkları ve toplumdaki dezavantajlı konumlarını değiştirebilmek amacıyla siyaset yapmaları da kolaylaşacaktır. Siyasi temsilde olması gereken; grubun içinden, o grubun ya da kesimin dışsal özelliklerine, nesnel yaşam koşullarına ve de öznel deneyimlerine sahip olan aynı zamanda o grubun sorunları, talepleri ve çözüm önerileri konusunda da bilgi ve bilinç sahibi olan, grupla sürekli temas halinde bulunan kişilerin temsilci olmasıdır. Bu bağlamda kadın sorunlarını gündeme getirmek, farkındalık yaratmak ve çözüm üretmek için kadınların bizzat kendilerinin siyasetin etkin katılanları olması gerekir.

Kadınlarda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eleştirel/sorgulayıcı bir bakış açısını getirecek ve farkındalık yaratacak bilinç yükseltme eğitimleri kadınları politik yaşamın dışında tutan pratikleri kavramalarına ve dönüştürmek için motive olmalarına yol açabilecek süreçleri içermektedir. Bu çerçevede kadınlarda perspektif dönüşümü ve bilinçlenme yaratacak, kadınları güçlendirecek eğitim programları şüphesiz son derece önemlidir.

Bilinç yükseltme, düşünce ve maddiliğin bir karışımı olan ve en geniş anlamda toplumsal cinsiyeti kapsayan, baştan itibaren toplumsal nitelikli bir durumu sorgular. Bu süreç kavramaya yönelik olduğu kadar, dönüştürücü bir özelliğe de sahiptir (MacKinnon, 2003:106). ‘’Bilinç yükseltmek’’ belirli bir farkındalık düzeyine gelmek anlamındadır ve dayanak noktası herhangi bir yerde üretilmiş teori ve analizlerden daha çok bireysel gerçekliğin farkına varma süreci olmuştur (Hart, 2012:271).

Eleştirel anlayış, özsaygı ve özgüven duygusunun artması gibi öznel değişimler daha iddialı, güçlü kişiliklerin gelişiminde çok önemli bir rol oynamaktadır. Güçlendirmenin bilişsel ve psikolojik boyutlarına ulaşmak için, yetişkin eğitimi etkinliklerinde yetişkin kadınların çeşitli atölyelere katılması gerekmektedir. Bu nedenle önemli bilgi ve beceriler, kadınlar arasında yeni kimlik ve özerk öznelerin oluşturulmasıyla, hatta yeni bir demokratik kültürün geliştirilmesiyle kazanılabilmektedir (Stromquist, 2012:210). Bilinç yükseltme bu yüzden dönüştürücü bir öğrenme sürecidir. Çünkü genel olarak deneyimin yapısını ve çerçevesini değiştirir ve böylece bireysel olarak kadının o zamana kadar içinde hareket ettiği referans çerçevesi de tamamen değişir (Hart, 2012:254). Feminist yöntem bilinç yükseltmedir: kadınların toplumsal tecrübesinin anlamını, yaşam devam ederken, kolektif ve eleştirel biçimde yeniden şekillendirmek (MacKinnon, 2003:105). Yurttaşlık eğitimi de, basit bir şekilde kadınlara bilgi aktarımından ziyade onları siyasal yaşamın dışına iten gerçeklikler ve sorunlar üzerine düşünme ve eleştirel bakış akısıyla mevcut durumu gözden geçirip dönüşüm yaşamaları için yapılandırılmış programlar olmalıdır.

Kadınların toplumsal alandan dışlanmalarına yol açan zihinsel, geleneksel ve hukuksal mekanizmaların farkına varmalarını sağlayacak

ortamlar kendi yaşam deneyimleri olabileceği gibi bu konuda farkındalığı ve dönüşüm mücadeleleri olanlarca yapılandırılmış eğitim ortamları da olabilir. Burada eğitim/öğretim teknik bilgi aktarımından ziyade eleştirel dönüşüm yaratmaya dönük yaşantılar olarak kavramsallaştırılmıştır.

Kadınların siyasal, toplumsal ve ekonomik sahalarda nerede ve ne kadar yer bulabilecekleri sorusunun bireysel ve toplumsal bilinç düzeyindeki dönüşümle ilişkilidir. Bilinçlenmenin birinci basamağının bilgilenme olduğu düşünüldüğünde, bu konuda katedilmesi gereken çokça yol olduğu söylenebilir. Konu gelip bilinç düzeyinde düğümlendiğinde hızlı ve basit çözümlerin var olmadığını kabul etmek durumundayız. Bilinç sorunu, zaman içinde kök salmış ve yerleşikleşmiş bir temayüle işaret ettiğinden çözüm için atılan adımların sonuç vermesi de ancak uzun vadede mümkündür. Bu da söz konusu adımların bir an önce atılması gerektiği anlamına geliyor. Bu çerçevede KA.DER'in, ''Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi'' ne katılan kadınların eğitime katılma dinamiklerinin, eğitimden beklentileri ve kazanımlarının toplumsal cinsiyet bağlamında irdelenmesi bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Bu çalışma Kadın Adayları Destekleme ve Eğitme Derneği (KA.DER)'in kadınlarda yurttaşlık bilinci oluşturmak ve onları siyasete hazırlamak için düzenlediği , ''Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi''ndeki katılımcı kadınların eğitime katılma dinamiklerinin ve beklentilerinin toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirmek üzere yapılmıştır. Bu çerçevede şu sorulara yanıt aranacaktır:

1) Araştırmaya katılan kadınların sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
2) Kadınları eğitime katılmaya güdüleyen etmenler nelerdir?
3) Bu eğitim sonunda kadınlar kendilerini kişisel ve politik olarak güçlenmiş hissetmekteler mi?

4) Katılımcı kadınlar bu eğitimi nasıl anlamlandırmaktalar?

5) Katılımcı kadınlar eğitim sürecini nasıl değerlendirmekteler?

6) Kadınlar eğitime katılmanın yaşamlarında oluşturduğu dönüşümü toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili olarak nasıl değerlendirmekteler?

1.3. Önem

Bilinç yükseltme gruplarına göre sınırlılıkları olsa da bu tarz eğitimler kadınların kendi yaşam deneyimlerine daha eleştirel/sorgulayıcı bakıp, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıların farkına varmaları ve dönüşüm sağlamaları açısından son derece önemlidir. Kadın hareketinin kurumsallaşmasıyla oluşmuş olan STK'ların bu konuda düzenlediği projeler, eğitimler ve yarattığı ortamlar kadınları güçlendirmesi açısından önemli oluşumlardır. Bu açıdan, yapılan eğitim çalışmalarının yarattığı dönüşümlerin derinlemesine incelenmesinin, bu çalışmaların geliştirilmesi ve uygulama alının çoğaltılması bakımından anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada, kadınlara yönelik olarak düzenlenen siyaset ve yurttaşlık konularındaki eğitim programının katılımcılarda aktif yurttaşlık ve siyasete katılım konusunda perspektif dönüşümüne yol açıp açmadığı araştırılmaktadır. Dolayısıyla araştırmadan elde edilecek sonuçların bu eğitimlerin model olarak uygulanmasının anlamı ve önemi konusunda fikir vereceği düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma, eğitim programının uygulandığı Sinop, Aydın ve Çanakkale'deki katılımcı kadınlarla sınırlıdır.

2. Bulgular derinlemesine görüşmeyi kabul eden katılımcıların görüşleriyle sınırlıdır.

3. Çalışma, konuyla ilgili yapılan Türkçe ve İngilizce literatür taraması sonucu elde edilen kuramsal bilgiler, KA.DER'in yayınları ve raporları ve eğitim ortamında yapılan gözlemlerle sınırlıdır.

4. Katılımcı kadınların medeni durumları ve çocuk sayılarına bakılmamış olması da araştırmanın sınırlılıklarındandır.

1.5. Kısaltmalar

KA.DER **:** Kadın Adayları Destekleme ve Eğitme Derneği

STK **:** Sivil Toplum Kuruluşu

USAK **:** Uluslararsı Stratejik Araştırmalar Kurumu

DEF **:** Dünya Ekonomik Formu

UNDEF **:** Birleşmiş Milletler Demokrasi Fonu

CHP **:** Cumhuriyet Halk Partisi

BÖLÜM II
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın kavramsal çerçevesi, tarihsel gelişim, kadınları siyasal yaşamdan alıkoyan nedenler, kadın-eğitim ve siyasal katılım, bilinç yükseltme/güçlendirici eğitsel müdahale, STK'lar ve kadın eğitimi, KA.DER'le ilgili bilgiler olmak üzere alt başlıklarla düzenlenmiştir.

2.1. Tarihsel Arkaplan

İnsan doğumuyla birlikte tarihsel, kültürel, siyasal, psikolojik ve ekonomik boyutları olan bir yapı içerisinde hayata başlar ve yaşamını bu ilişki ağıyla etkileşim halinde devam ettirir. Bu toplumsal boyutların en önemlilerinden olan siyaset; iktidar, güç, otorite ve egemenlik kullanımıyla insan yaşamını etkileyen kurumsallaşmış bir üst yapıdır. Bu yapının egemenlik alanı düşünüldüğünde dünyanın herhangi bir noktasında, siyasetin etki alanı dışında kalabilecek bir kişinin dahi olduğunu düşünmek imkânsız gibi görünmektedir.

Siyaset kurumu elinde bulundurduğu güç bakımından bireyi ve toplumu çevreleyen diğer toplumsal boyutlar üzerinde daha güçlü etki alanına sahiptir. Dolayısıyla birey üzerinde bunca etkisi olan bir sisteme karşı ilgisiz kalmak veya dışlanmak toplumun herhangi bir kesimini için düşünülemez. ''Halkın yarattığı iktidarla halkın yönetilmesinin en zorunlu, en vazgeçilmez unsuru 'siyasal katılım'dır'' (Akkaya, 1994:64) Ancak monarşinin çözülüp yönetim şeklinin demokratikleşmeye başladığı ilk zamanlardan günümüze dek bu yapının tüm yurttaşları eşit olarak yönetime kattığı söylenemez. Yönetimdeki bu hâkimiyet öncelikle toplumda mülk sahibi olan varlıklı kesimin hegemonyasında kalmış ancak çeşitli halk ayaklanmalarıyla bu yapı çözülmüştür. Yönetime yalnızca tabi olmaya itiraz eden yoksul erkeklerin

yanında bu yapıya başkaldıran diğer grup ise yoksulluğun yanında cinsiyeti dolayısıyla bir kez daha mağdur olan kadınlar olmuştur.

Kadınların toplumsal yaşamın her alanında erkeklerle eşit haklara sahip olma mücadelesi oldukça uzun bir geçmişe sahiptir ve maalesef bu mücadelenin uzun süreler daha devam etmesi gerekmektedir. Kadınların hak siyasi mücadelesi ilk olarak Fransız Devrimi (1789) ve Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan düşünce akımlarının etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu akımlardan şüphesiz toplumun her kesimi radikal bir şekilde etkilenmiştir. Bu değişimin etki alanına kadınlar da girmiştir.

Fransız Devrimi her ne kadar burjuva devrimi olsa da, temel sayıtlısı tüm insanlar için özgürlük ve eşitlik idealidir. ‘’Devrim kadınların tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Kadın erkekten daha az insan ve erkekten daha az yurttaş olmadığını Devrim sürecinde göstermiştir. Kadın hem kendisi hem halkının özgürlüğü hem de sınıfı için savaşmıştır’’ (Çakmak, 2007:741). Fransız Devrimi ile gerçekleşen dönüşümler ve ortaya çıkan fikir akımları, Sanayi toplumuna geçişin zeminini oluşturmuştur.

Sanayi devrimi ekonomik alanda yol açtığı değişimle dolaylı olarak sosyal hayatta da değişimlere yol açmıştır. Kapitalist üretimin yayılmaya başladığı bu dönemde üretim mekanizmasının kadınlara da açılması aile yapısı üzerinde değişikliklere yol açarak kadını etkilemiştir. Geniş ailenin çözülmesinin hızlandığı bu dönemde çekirdek aile yaygınlaşmıştır. Ekonomik yapı kadının ve çocuklarının da emek gücünden faydalanmayı gerektirmiş ve ailedeki herkes gelir sağlama amacıyla çalışma yaşamına katılmıştır. Sanayi devrimi ve kapitalizmin yerleşmeye başlamasıyla kadın da iş yaşamına katılarak aile dışında da toplumsal hayata katılmaya başlamıştır.

Devrim herkese “eşitlik, özgürlük ve kardeşlik” vaat ediyordu. Ancak bu herkes içinde kadınlar var mıydı? Devrimci erkeklere göre, kadınlar, özel alanda kalarak, siyasi haklar talep etmeden sadece medeni haklarını kullanarak, bu herkes içinde yer alabilirlerdi (Çakmak, 2007:733). Bunun üzerine kadınlar oy haklarını elde etmek için kendi mücadelelerini başlatmışlardır. Ancak bu dönemde kadınların siyasi mücadeleleri şiddetli

itirazlarla karşılaşmıştır. Devrimci lider Chaumette'nin meclisteki sözleri de genel görüşün bir temsili niteliğindedir:

> "…Kadınların kendi cinsiyetlerini reddedip erkek gibi davranmalarına ne zamandan beri izin verildi? Ne zamandan beri kadınlar ev işlerini, çocuklarının beşiğini bırakıp... tabiatın erkeklere bahşettiği görevleri yerine getirmeye, meydanlara çıkıp nutuklar atmaya başladılar?..."
>
> "... Kadınlar! Siz cumhuriyetçi olmak istiyor musunuz? Kendi haklarınızdan yararlanmanız için, çocuklarınızı eşinizi çağıran yasaları seviniz ve onlara uyunuz. Konuşma yapmak isteği ile halk toplantılarına hiçbir zaman gitmeyiniz, fakat bazen çocuklarınıza cesaret vermelisiniz, sizi o zaman anavatan sizden beklenen her şeyi yaptığınız için kutsayacaktır..." (Ece, 2002; akt. Eşbah, 2006:12).

Bu siyasi atmosfere rağmen kadınlar mücadelelerini devrimin özgürlük ve eşitlik söylemlerine dayandırarak devam ettirmişlerdir. Ancak bu mücadele ağır bedeller ödetmiştir. Maria Gouze (Olympe de Gouge**),** 1791 yılında Fransız kadınlarının Fransız erkekleriyle eşit konuma getirilmesi ve eşit haklara sahip olmasını istemiş, bu isteğini kamuoyuna sunmuştur. Meclisin çıkardığı *Erkek ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*'ne cevaben *Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*'ni yayımlamıştır. ''Burada de Gouge, bir kadınlar meclisi kurulmasını, tüm kadınlara oy hakkı tanınmasını, kadınlara erkeklerle eşit insan haklarının tanınmasını talep etmekteydi. *Madem ki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, öyle ise kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir!* diyen de Gouge, kendisi her ikisini de yapacaktı…'' (Tekeli, 1982:71). Bu 'hakkını', 1793'deki Jakobenist darbe sonrasında kullandı; polemikleriyle mücadele ettiği Robespierre onu celladına itinayla teslim etti. Böylelikle 1793'ün Kasım'ında de Gouge'nun 45 yıllık mücadeleci yaşamı, giyotin sehpasında son bulmuş oldu (Göztepe, 1990:189).

Ondan çok önce, İngiltere'de bazı kadın yazarlar, "insanların, koşulsuz var olduğu öne sürülen doğal hakları"ndan nasıl olup da kadınların yararlandırılmadığını sormaya başlamışlardı. 1700 yılında yazar Mary Astell, *"Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor? Çünkü kadınlar, erkeklerin tutarsız, belirsiz, bilinmeyen, keyfi*

iradelerine tabi olduklarına göre, bu, Kölelik Durumu değil de nedir?" diye isyan ediyordu (Berktay, 2004:6).

Kadın hareketi ağırlıklı olarak 19. yy boyunca kanun önünde kadın erkek eşitliğine odaklanmıştır. Kadınlar oy hakkı mücadelelerini bütün görmezden gelmelere ve itirazlara rağmen bu hakkı elde edinceye dek sürdürmüşlerdir. '19. yüzyılın sonlarında karşılaştıkları zorlukları aşmak ve aile hukukunda, çocukların vesayetinde, mirasta erkeklerle eşit duruma gelebilmek için en başta alınması gereken hakların, siyasal haklar olduğu sonucuna varmışlardır.' (Tekeli, 1982:78).

Kadınlar dünya genelinde siyaset sahnesine yoğun uğraşlar ve bedeller sonrasında ulaşabilmişlerdir. Dinç'in (2002:38), yaptığı sınıflandırmaya göre kadınlar siyasal haklarına üç büyük dalga halinde kavuşmuşlardır: İlk dalga I. Dünya Savaşı sonrası çetin mücadeleler gerektiren Liberal demokratik ülkeler ve Sovyet Cumhuriyetleri'nde 1918-1924 arasında gerçekleşmiştir. İkinci dalgada Türkiye'nin de dahil olduğu Latin Amerika ve Asya ülkelerinde 1930'lu yıllarda kadınlar siyasal haklarına kavuşturmuştur. Üçüncü dalga ise, II. Dünya Savaşı sonrasında, 1946 ile 1970 yılları arasında dünyanın büyük bölümü kapsamıştır.

2.1.1. Türkiye'de Kadınların Siyasal Yaşama Katılımın Tarihi Gelişimi

Kadınların özgürlük ve eşitlik talepleri ile kamusal alanda görünürlükleri Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı gibi toplumların sosyal, ekonomik, hukuki ve siyasal alanlarda büyük çaplı toplumsal değişikler yaratan savaşlar, devrimler, reform hareketleri gibi olgular sonrasında yükselmiştir. Osmanlı'da kadın hareketinin yükselişi bu savı haklı çıkaracak bir dönemde, 18. Yüzyılın sonları ve 19. Yüzyılın başlarında I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet sonrası hukuki, sosyal ve siyasal değişimlerin yaşandığı dönemde başlamıştır. Cumhuriyet döneminde edinilen haklarla da yurttaşa doğru adım adım köklü dönüşümler geçirmiştir.

Osmanlı döneminde kadınların siyasal mücadelelerine bakıldığı zaman Batıdaki kadınlarla eş zamanlı olarak başlayan bir hareketin olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni ise, Osmanlı Devleti'nin monarşik bir yapıya

sahip olması dolayısıyla, tebaanın oyuna ve seçime dayalı bir sistemin olmayışının kadınların da siyasal hak talebiyle gündeme gelmelerini engellemesidir. ‘’Batıda kadınların siyasal ve sosyal hak mücadelelerini başlattıkları dönemde Osmanlı devletinde kadın, değil politik- ekonomik hak mücadeleleri vermek, sokağa çıkmak, sosyal yaşama katılmak haklarından bile yoksundur.’’ (Tekeli, 1982; 195).

19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında, Osmanlı toplumunda hızlı değişimler yaşanmıştır. Yaşanan büyük toprak kayıpları ve ekonomik olarak güçsüzleşmesi sonucu Osmanlı Devleti’nin yüzünü “Batı”ya dönmesi ile birlikte Batı’nın sosyal, siyasal ve askeri kurumları örnek alınarak bir takım düzenlemelere gidilmiştir (Çadır, 2011:33).

Osmanlı Devleti’nde monarşik yapı 1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı’yla kırılmaya başlamıştır. ‘’Ferman büyük ölçüde bozulan kamu düzenini yeniden inşa etmeye yönelik ilkeler içermektedir. Devlet yönetiminde yüzyıllardır süren keyfiliğe karşılık ‘’kanun’’ ve ‘’düzeni’’ toplumsal güvensizlik yerine de ‘’güveni’’ ikame etmek amacı taşıyordu. Bu yasa anlayışının hakim kılınması demektir.’’ (Aktel, 1998:182). Tanzimat Fermanı’nda doğrudan kadınlar ile ilgili hükümler olmasa da geleneksel yapının değişmeye başlamasıyla oluşan idari ve sosyal yumuşamadan kadınlar da etkilenmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğundaki mutlaki yönetim 1876 Kanuni Esasi’nin ilanıyla parlamenter hayata geçişle kesintiye uğramıştır. ‘’Böylece Osmanlı İmparatorluğunda yeni bir dönem başlamış oldu. İlk parlamento (Meclis-i Umumî) 19 Mart 1877 tarihinde padişahın da katıldığı bir törenle açıldı. 115 üyeden oluşan bu ilk meclis, 28 Haziran 1877 tarihine kadar çalışmalarını sürdürdü. Sultan II. Abdülhamit çalışmalarından memnun olmadığı için Meclisi kapattı’’ (Kızıltan, 2006:251). Böylece emlak sahibi erkeklere tanınan oy hakkıyla sınırlı olan katılım ve padişah karşısında meclisin düşük etkisiyle denen parlamenter yaşam deneyimi kısa sürmüş ve II. Meşrutiyet’in ilanına kadar askıya alınmıştır. Kanuni Esasi’nin 23 Temmuz 1908’de yeniden yürürlüğe girmesiyle başlayan ‘’II. Meşrutiyet’ten itibaren siyasal partiler

seçimlere katılabilmiştir. Ama ‘sınırlı oy’ uygulaması Cumhuriyet yönetimiyle ve tedricen ortadan kaldırılmıştır’’ (Yaraman, 1999:25).

Bu dönemde yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik faktörlerin de etkisiyle kadınlar evlerinden çıkarak kamusal alanlara girmeye başlamıştır. İş yaşamında yer alan ve Batıdaki kadın hareketini takip ederek etkilenen kadınlar, sosyal ve politik hak arayışına başlamışlardır. II. Meşrutiyet’in özgürlük idealiyle kadınlar da özgürleşmeye ve bireyselleşmeye başlamışlardır. Bu dönemde kadınlar çoğunluğu hayırsever amaçlı olan çeşitli yardım dernekleri kurmuşlardır. Dernekler kurarak birçok farklı amaçla çalışmalar yapan kadınlar, toplumsal hayata katılımda dernekçiliği önemli bir basamak olarak kullanmışlardır. Dönemin toplumsal ve siyasal şartları göz önüne alındığında şüphesiz dernek çalışmaları kadınların sosyalleşmesine, kendilerini keşfetmelerine ve güçlenmelerine zemin hazırlayan en önemli yapılanmalar olmuştur. Ayrıca dernekler aracılığıyla siyasi ve sosyal hak taleplerini dile getirmişlerdir. Kadın hakları ile ilgili sivil toplumun oluşumda kadın derneklerinin önemli yeri olduğu görülmektedir.

Meşrutiyet dönemi kadın dernekleri arasında feminist olmasıyla bilinen dernek, Ulviye Mevlan tarafından 1913 yılında “Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti” adıyla kurulmuştur. Dernek, 1913-1921 yılları arasında “Kadınlar Dünyası” adında bir dergi de çıkarmıştır (Gökçimen, 2008:15). Derneklerin yanı sıra, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra kadınların hukuksal, eğitimsel ve siyasal alandaki eşitsizliklerle mücadelede seslerini duyurmaya çalıştığı dergi ve gazeteler de önemli ölçüde artmıştır. Bu yollarla kadınlar aydınlatılmaya ve bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

Balkan savaşlarının, sonra da I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle giderek artan sayıda kadın çalışma hayatına girmiştir. Kurtuluş Savaşı sırasında ise kadınların statüleri daha da yükseltmiştir. Savaş, hem erkeklerin askere alınması dolayısıyla onların görevlerini kadınların devralması, hem de erkeklerle omuz omuza savaşmış olmaları nedeniyle, önemli rol değişimlerine yol açmıştır. İstanbul’un işgali sırasında kadınlar, halkı işgal güçlerine karşı harekete geçirmek için direniş gösterileri ve mitingler

düzenlemişlerdir. ‘’Bu mitinglerde Halide Edip, Şükûfe Nihâl, Nakiye Elgün, Münevver Saime, Meliha, Sabahat ve Naciye Hanımlar da yerlerini almışlardır. Bunlardan Halide Edip ve Münevver Saime Anadolu’ya kaçarak Milli Mücadele’ye katılmışlardır’’ (Gökçimen, 2008:17).

Halk egemenliğine yönelik milliyetçi özlemler, açıkça kadınların lehine gelişen yurttaşlık hakları için de bir talebe yol açar. Kadınların yurttaş olarak ortaya çıkmaları, aynı zamanda onları etnik ve dinsel cemaatlerin geleneklerinin sınırları içinde tutan kurum ve alışkanlıkların değişimini de gerektirdiği için, modern devletin, toplumdaki konumlarını evrimleştiren etkin bir müdahale kaynağı olduğu varsayılır (Kandiyoti, 2013:162).

Berktay’ın (2004) da belirttiği gibi, bütün bu gelişmeler sonucunda, Türk toplumunda kadınlar için geleneksel rollerinden kopuş başlamıştı ve kamusal yaşama katılımdan artık geri döndürülemezlerdi. Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan önce kurulan ve Kadınlar Halk Fırkası adını taşıyan örgütün başkanı Nezihe Muhittin, bu gerçeği vurgulamaktaydı:

> “Türk kadını, ülkesinin yeniden doğuşunu paylaşmalıdır. Biz, Türk kadınları, toplumsal ve siyasal yaşamda hak ettiğimiz yeri almalıyız; kurtuluş savaşındaki özveri ve hizmetlerimiz bize bu hakkı veriyor.” (Berktay,2004:16).

Ancak bu fırka kurulan yeni devletin anayasasında kadınlara oy hakkı bulunmadığı gerekçesiyle kuruluşundan kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Kadınlar, siyasi hak mücadelelerine dernekler çatısında, dergi ve gazetelerde yazarak devam etmişlerdir. Erkekler tarafından bütün bu hak talepleri yanıtsız kalmıyordu. Konan (2010)’ın Kurnaz’dan aktardığı şekliyle; kadınların seçime katılmalarına ilişkin dönemin gazetelerindeki bir yazıda şu ifadeler yer almaktadır:

> “Hanımların siyasi hayata atılmaları, fırkalara girmeleri, mebus olmaları kadınlığa has müfrit şiddet ve heyecan ile siyasi münakaşalara girişmeleri hiç fena olmaz. Yalnız korkarız ki ilk mebus hanımın ilk işi, hain erkeklerin ipek kumaşlara, ipek çoraplara ve sair kadın tuvalet levazımına vazettikleri gümrük vergilerini zalimane bularak Meclise bunların ilgasını teklif etmek olmasın? ….Mecliste sık sık moda etrafında

> münakaşalar cereyan eder. Hanımların balolarda smokin mi yoksa tuvalet mi giymelerinin daha uygun olacağına dair, mesela İstanbul mebusesi ile İzmir mebusesi arasındaki hararetli mücadeleyi bütün erkek mebusların merak ve tebessümle dinleyeceğine şüphe yoktur.''

Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen cumhuriyet reformlarında kadınların toplumsal hayata katılımını sağlayacak sosyal, hukuki ve siyasi bir dizi değişiklik de yer almıştır. ''1926'da Medeni Kanun'un kabul edilmesi, ailenin laikleşmesini getirdi ve erkeğin çok eşliliğini kaldırarak, medeni nikahı zorunlu kılarak, her iki tarafa da çocuklar üzerinde velayet hakkı vererek ve mirasta eşitliği sağlayarak, kadının toplumsal statüsünde önemli yükselme sağladı'' (Berktay, 2004:17).

Bu gelişmelerden sonra Türk kadını üç aşamada siyasal hakların kullanılmasında erkeklerle tam bir eşitliğe ulaşmıştır. Birincisi, 20 Mart 1930 yılında T.B.M.M'de belediye kanunu görüşülürken kadınların belediye seçimlerine katılması kararı gündeme getirilmiş, yapılan konuşmalardan sonra hiçbir tartışma olmadan meclise sunulan kanun tasarısı kabul edilmiştir. İkinci aşamada Meclis, kadınlara muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerine katılma haklarının tanımıştır. 28 Ekim 1933'te 1924 Anayasasının 20. Ve 25. maddeleri değiştirilerek bu hak verilmiştir. Üçüncü aşama ise,4 Aralık 1934 tarihinde Meclis'e sunulan ve kadınların da milletvekili seçme ve seçilme hakkını sağlayan kanun tasarısının kabulü olmuştur. 5.12.1934 tarih 2598 sayılı kanunla da bu hakları resmen uygulanmaya konulmuştur (Kaplan, 1998:131).

Siyasal hak mücadelesinin tarihine bakıldığında, yasal düzlemdeki fırsat eşitliğinin sağlanması için verilen mücadelenin aslında topyekûn bir '*zihniyete'* karşı açılmış bir savaş olduğu görülmektedir. Yasal eşitliğe rağmen, batılı ve gelişmiş olarak nitelenen ülkelere paralel olarak ülkemizde de kadınların siyasetteki fiili eşitsizliğinin nedenleri temsildeki oranların gözle görünürlüğü kadar net değildir.

Hakim toplumsal cinsiyet rol kalıpları ile kadınlık ve erkeklik algısındaki genel geçer kabul edilen çarpık değerler kadınları duygusal ve zayıf addedip

özel alana; erkekleri ise mantıklı, akıllı ve güçlü varsayımıyla kamusal alanla ilişkilendirmektedir. ‘’Yukarıda örneklemek amacıyla sıralanan değerler ve zihniyet kalıpları bütünüyle kadının tam yurttaşlığı ve dolayısıyla karar alma süreçlerine katılımı önünde önemli engeller oluşturmaktadır. Yine aynı akıl, siyaseti ve karar mekanizmalarına katılımı kamusal alanın bir parçası olarak tanımlayıp, siyaseti erkeklik ile ilişkilendirmektedir.’’ (KONDA,2011).

Bütün bu zihinsel engellerin yanı sıra, onca eşitlikçi kanuna rağmen kadının siyasal katılımının önünde yapısal engeller hala mevcuttur. Mevcut temsili demokraside partiler üzerinden giden örgütlenme anlayışında, partilerin ilk sıralardan gösterdikleri adayların meclise girebilmeleri ve erkeklerin hakim olduğu partilerin kadın adayları tercih etmemeleri, kadınların mecliste yer almaları önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Kadınların siyasete katılımı hemen hemen tüm dünyada cinsiyet eşitsizliğinden doğan bir mağduriyeti işaret ediyor. Parlamentolar Arası Birlik (IPU)’nun 2013 yılı araştırmasına göre; tüm dünyada parlamentodaki kadın vekil olanı %21.8’dir. İskandinav ülkeleri %42.1 ile kadın temsili oranında başı çekiyor. Amerika Ülkeleri %25.2 ile, Avrupa Ülkeleri (İskandinav ülkeri hariç) ise %23.3 ile İskandinav ülkelerini takip ediyor. Asya Ülkelerinde oran %18.4 ve en düşük temsil olanı %16 ile Arap ülkelerinde görülüyor. Listenin başında Ruanda (%63.8), Küba (%48.9) ve İzlanda (%39.7) bulunuyor. Türkiye, %14.2 ile kadınların mecliste temsil edilme oranında Arap Ülkeleri’nin ortalamasının bile altında yer alıyor.

Bunun yanında parlamentodaki kadın milletvekili oranlarının seçim yılları bakımından durumu Tablo 1’de görüldüğü üzere Türkiye’nin bu düşük orana ulaşabilmesi yıllar almıştır.

Tablo:1 Türkiye'de kadın milletvekili oranları

Seçim yılı	Parlamentodaki milletvekili sayısı	Kadın milletvekili sayısı	Toplam içindeki pay (%)
1935	395	18	4.6
1939	400	15	3.8
1943	435	16	3.7
1946	455	9	2.0
1950	487	3	0.6
1954	535	4	0.7
1957	610	7	1.1
1961	450	3	0.7
1965	450	8	1.8
1969	450	5	1.1
1973	450	6	1.3
1983	400 (1 boş)	12	3.0
1987	450	6	1.3
1991	450	8	1.8
1995	550	13	2.4
1999	550	22	4.0
2002	550	24	4.4
2007	550	50	9.1
2011	550	79	14.4

Kaynak: TBMM Milletvekillerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.

Yerel yönetimlerde de kadınların oranı aynı seyirdedir. Geleneksel ilişki ağlarının yerelde daha görünür olması, kadınların siyasette görünmezliğini daha da artırmaktadır.

Tablo:2 31 Mart 2014 Tarihli Mahalli İdareler Seçim Sonuçları Tablosu

	Erkek	**Kadın**	**Toplam içindeki pay**
Büyük Şehir Belediye Başkanlığı	27	3	**%10**
Belediye Başkanlığı	1.314	37	**%2.7**
Belediye Meclis Üyesi	18.300	2.198	**%10.7**
İl Genel Meclis Üyesi	1.191	60	**%4.8**
Muhtar Sayısı	49.155	622	**%1.3**
TOPLAM	**69.987**	**2.920**	**%4**

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu

Tablodan da anlaşılacağı üzere, yasal zemindeki eşit politik hakların katılımda eşit fırsatı yaratmadığı açıktır. Bunun nedenleri üzerine düşünüldüğünde karşımıza çıkan yapısal sorunların toplumsal cinsiyet eksenli analizlerle anlaşılabileceği görülmektedir.

2.2.Kadınları Siyasal Yaşamdan Alıkoyan Nedenler

Vatandaşların siyasal sistemden talepte bulunması için siyasal katılıma yönelmesi gerekmektedir. Siyasal katılım, mevcut siyasal alanda, bu alanın mekanizmalarıyla, iktidarı elinde bulunduranların, tüm toplum kesimleri ve bireyler arasındaki karşılıklı etki-tepki hareketlerinin bütününü kapsamaktadır (Altındal, 2009:352).

Çağdaş sosyal psikoloji çalışmalarında siyasal katılım, oy verme, siyasal bir partiye katılma, protesto hareketlerine, yürüyüşlere katılma, imza toplama, siyasal içerikli bir rozet takma, siyasal bir kampanya için para yardımında bulunmaktan, bir dernekte ya da partide etkin bir üye olarak çalışmaya kadar yönetimin kararlarını etkilemek için tasarlanmış birçok eylemi içeren geniş bir olgu olarak ele alınmaktadır (Freedman, 2000; Burrell, 2004; akt. Kıral,2009:26). Sözü geçen faktörler göz önüne alındığında ülkemizde kadınların siyasal katılımı, özellikle siyasetin halka bakan

süreçlerindeki aktif yurttaşlık rolü, düşük düzeydedir. Siyasal konulardaki cinsiyet ayrımı sosyal, psikolojik ve ekonomik birçok değişkenin sebep olduğu oldukça karmaşık bir sarmaldır. Bu bölümde kadınların siyasal dışlanmışlığın temel üç nedeni olan; toplumsallaşma ve siyasal toplumsallaşma sürecinde *kadınlık* oluşumu, kadınları siyasal katılımın dışında tutan yapısal engeller ile siyasal sistemin yapısı ve işleyişi üzerinde durulacaktır.

2.2.1. Toplumsallaşma/siyasal toplumsallaşma süreci

Toplumsallaşma, belirli toplumsal durumların deneyimi ve bilgisi aracılığıyla insan davranışının biçimlendirilmesi: bireylerin kendi davranışlarına ilişkin olarak başkalarının beklentilerinden haberdar oldukları; bir toplumsal grubun veya toplumun normlarını, törelerini, değerlerini ve inançlarını edindikleri; ve bir toplumsal grubun veya toplumun kültürünün aktarıldığı süreç olarak tanımlanır (Gümüş, 2006:48). İnsanın toplumsallaşması çok karmaşık bir süreçtir. İnsan etrafında bulunanların, hergün karşılaştığı sayısız olayların ve kişilerin, içinde yaşadığı sosyo-ekonomik-kültürel koşulların, gelenek, töre ve yasaların, fiziksel çevrenin ve saymakla bitmeyen pek çok etkenin etkisindedir (Kağıtçıbaşı, 2012:360). Her toplum; bir erkek ya da kadını, farklı nitelikleri, davranış modelleri, rolleri, sorumlulukları, hakları ve beklentileri olan bir erkek ve kadına, eril ve dişile yavaş yavaş dönüştürür (Bhasin, 2003:2). Kadınlar, tarih boyunca cinsiyet ayırımcılığı ve eşitsizliklerle karşı karşıya kalmışlardır. Erkeklerden daha düşük statüde görülmüşler ve erkeklere nazaran daha az hak ve şansa sahip olmuşlardır. Kuşkusuz, bunda geleneksel cinsiyet rollerinin ve bu rollerin öğrenildiği sosyalleşme sürecinin etkisi büyüktür (Demirbilek, 2007:25).

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyetiyle ilişkili olarak sosyal ve kültürel rol beklentilerine atıfta bulunmak üzere kullanılan bir kavramsallaştırmadır. ‘’Biyolojik olan cinsiyetten farklı olarak erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet kimlikleri psikolojik ve sosyolojik –yani tarihsel ve kültürel- olarak belirlenmiştir’’ (Bhasin, 2003:2). Kadınlar ile erkekler

arasındaki eşitsiz toplumsal ilişkiler biyolojik farklardan kaynaklanmaz; cinsler arası farklar kültürel ve toplumsal bağlamlarda üretilir ve biyolojik kökenli imiş gibi tanımlanır. Bu nedenle cinsiyet kavramını biyolojik temelli değil, toplumsal/kültürel temelli bir kavram olarak kabul ediyor ve toplumsal cinsiyet kavramını bu gerçeği ifade etmek için kullanıyoruz (TÜSİAD,2000:20).Genel olarak ataerkil toplumlarda özne, kültür, akıl, bilim ve kamu ile özdeşleştirilen erkek cinsiyetinin karşısında; nesne, doğa, duygu, bilimdışı ve özel alan ile eşleştirilen kadın cinsiyeti arasında daima karşıt olmaları gereken değiştirilemez düalist bir yapı oluşturulmuştur (Altındal, 2009:355). Zekayı ve iradeyi temsil eden erkekle, duyguyu ve sezgiyi temsil eden kadın; etkin ve bağımsız erkek, edilgin ve bağımlı kadın, üstelik çelişkili özellikleri var ve pek az kontrollü… (Spenle, 1973:59).

Toplumsallaşma sürecinde her birey içine doğduğu toplumun kültürüyle yoğrulur ve kişiliğinin oluşumunda en önemli dönem olan çocukluk evresinde yakın çevresinin etkisiyle ‘kadınlık’ ve ‘erkeklik’ rollerini benimser. Bhasin’in (2003) de belirttiği gibi, erkekler ev halkının reisi, ekmeği kazanan, mülkiyetin sahibi ve yöneticisi, siyasette, dinde, iş ve meslek hayatında aktif yer alanlar olarak kabul edilir. Diğer yandan kadınların çocuk doğurmaları ve yetiştirmeleri beklenir ve kadınlar da bu doğrultuda eğitilir.

Kültürel açıdan onca farklılığa rağmen toplumsal ilişkiler cinsiyet açısından incelendiğinde maalesef dünyanın hemen hemen her yerinde kadının ikincil konumu genel geçer bir kanaatmişçesine benzerlik göstermektedir. Kadının doğurganlığıyla dolayısıyla ilişkilendirildiği özel alan ve avcı toplayıcı toplum sonrasından beri süregelen üretim ilişkilerinde erkeğin hâkim olduğu kamusal alan, belirli rol kalıplarını yeniden üretmekte ve bu çarkta kadınlar hep tabi olan konumunda ezilmektedirler.

Kadın ve erkek belirli bir toplumsal cinsiyet sınıflandırmasının temelini oluşturan ilkeyi içselleştirip ‘gerçekleştirerek’ bu sınıflandırmanın somutlaşmış biçimi haline gelirler. Davranışları, dilleri, nesneleri kullanış biçimleri, fiziksel varlıkları ve benzeri yollarla kendi toplumsal cinsiyet kimliklerini oluştururlar (Arnot, 2012:144). Toplumsal cinsiyet rol beklentileri kadınları yaşamın her alanında ikincil kılan, düşük statülü konumlara

itmektedir. Öztürk'ün (2012), kadınların toplumdaki genel profiline ilişkin yorumu bu konuda çok açıklayıcıdır:

> *Tüm dünyada kadınların devlet başkanı, başbakan ya da diplomat olmak yerine onların eşleri olmaları; milletvekili seçilmek yerine seçmen olmaları; vatan savunmasında ve savaşlarda komutan ya da asker olmak yerine savaşın sivil kurbanları ve mültecileri olmaları; müteşebbis ya da yönetici olmak yerine onların sekreteri, işçisi olmaları; kadın emeğinin yoğunlaştığı tarım, tekstil, ev-içi hizmetler sektörlerinde hizmetçi, temizlikçi, dadı, hastabakıcı, seks işçisi, mevsimlik, geçici ya da kayıt-dışı işlerde çalışan işçiler olmaları aslında hiç de tesadüf değildir (Öztürk, 2012:5).*

Siyasal toplumsallaşma, genel toplumsallaşma olgusunun ayrılmaz parçasıdır; toplumsallaşmanın özel bir biçimidir. Siyasal toplumsallaşma, bireylerin siyasal yönelimlerini, tutumlarını ve davranışlarını edinmelerini sağlayan süreçtir. Siyasal toplumsallaşma süreci yoluyla bireyler, belli bir toplumsal grubun veya topluluğun siyasal değerlerini, inançlarını ve davranış kodlarını edinirler ve o toplumsal grubun veya topluluğun siyasal yapılarıyla bütünleşirler. Bu geniş anlamında, siyasal toplumsallaşma, siyasal eğitimle eş anlamlıdır (Kaplan,1998:11).

Siyasal toplumsallaşma süreci analiz edilirken, kız ve erkek çocuklarının her alanda cinsiyetlendirilmiş rollere itildikleri gerçeği dikkate alınmalıdır. Kızları edilgen, uyumlu olmaya ve ev yaşamına yönlendiren; erkekleri ise atılgan, yöneten kılan ve kamusal alanda tutan kültürel kodlar cinsiyet farklılığına görev dağılımını eklemlemektedir. Siyasete biçilen eril karakter dolayısıyla kadınlar, yönetimsel kademedeki tüm görevlerden olduğu gibi siyasetin de aktif katılımcıları olmaktan uzak tutmaktadır. Kadınların üst düzey yönetim kademelerine ulaşabilmeleri için ancak 'erkekleşmiş' olmaları ya da çok az sayıda olan rol modellere bakıldığında sosyal ve ekonomik olarak çok şanslı olmaları gerekmektedir.

Alkan ve Ergil (1980), gelişim psikolojisi içinde, çocukların toplumsal ilişki kurallarını yalıtılmış ayrı cinsiyet grupları içinde 'ayrı kültürle' öğrendiklerini belirtmektedirler. Bu bağlamda cinsiyetçi iş bölümü kapsamında kadının çocukluktan itibaren karşı karşıya kaldığı toplumsallaşma süreci, siyasal alandaki kadın katılımının yasaların ötesinde bir takım engellerle karşı karşıya bulunduğunun bir diğer göstergesidir. Genel

olarak ilkokul öğrencileriyle yapılan araştırmalarda cinsiyetler arasında siyasetle ilgili temel değerler açısından (partizanlık, kutuplaşma, siyasal çözüm, siyasal ilgi) yalnızca küçük farklılıklar bulunduğu saptanmıştır. Ama toplumsal-siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerinin gelişmesi biçiminde tanımlanan siyasal toplumsallaşma süreci, cinsiyetlerin siyasete bakış ve siyasete katılışlarında farklılaşmalara yol açmaktadır (akt. Yaraman, 1999:21).

Toplumun her katmanında cinsiyetiyle ilişki olarak ikincil konumda olan kadının, diğer pek çok sosyal olgunun belirlenmesinde etkili olan bir üst yapıda yani siyasette egemenliği paylaşması elbette beklenemez. Kadına yüzyıllar boyu yurttaşlık haklarını dahi tanımayan zihniyete açılan savaş, ekonomik, sosyal ve siyasi yapılanmanın her katmanında adalet dürtüsü ve hak talebiyle savaşını sürdürmediği sürece çekirdekten oluşan bu eşitsizliğin zirvede çözülmesi beklenemez. Cinsiyetçilik, siyasal temsilde yalnızca ülkemizde değil batılı toplumlarda da demokratikleşmenin önündeki en önemli setlerdendir. Siyasete biçilen erkeksi karakter, kadınların hapsedildiği rollerin sınırlarındaki görünmez gardiyanlar gibidir. ‘’1992 yılında Naisbitt ve Aburdene, “kadınların politik alanda çığ gibi büyümeleri durdurulamaz artık” diyorlardı. O tarihten bu güne, dünyanın birçok yerinde kadınlar siyasî arenada birçok önemli görevlere geldiler, hatta lider oldular. Ama eşitsizlik, toplumun geniş kesimi temele alındığında, en gelişmiş ülkelerde dahi hâlâ kadınlar aleyhine ortaya çıkmaktadır’’ (Tatar, 2003:342).

2.2.2.Ataerki, Toplumsal Cinsiyet ve Örüntüleri

Kadınların siyasi ilgisizliğinin altında yatan toplumsal nedenler ise genel olarak eğitim seviyelerinin erkeklere oranla düşük düzeyde oluşu, gelir düzeyi, ailevi sorumluluklar, ayrımcı cinsel yargılar olarak sıralanabilir (Aydemir D. & Aydemir E., 2011). Kadının geleneksel ev kadını ve annelik rollerinin bulunması, bunun yanında eğitim ve sosyal güvenlik gibi olanaklarının kısıtlı olması, toplumsal baskılar ve ekonomik yetersizlikler gibi

kadının siyasette ve siyaset içerisinde erkeklerle eşit olarak yer alabilmesinin önünde değişik sosyo-kültürel engeller bulunmaktadır (Yaraman, 2009:355).

Erkeğin hükümranlık alanının konusu haline gelen kadın, bir insan cinsinden veya özne olmaktan ziyade; erkeğin mülkiyetinde bir nesne, cinsel bir obje olarak algılanagelmiştir (Ankara Barosu KHM, 2008:18). Ataerkillik kadının baskılanması, zayıf gösterilmesi ile ilişkiliyken, erkeklere güç, statü ve kadınlar hakkında kararlar alma hakkını sağlamaktadır (Sakalı U. ve Akbaş, 2013:87). Dolayısıyla kadınların özerkliklerini engelleyen baba, ağabey, amca, dayı, eş, vb. bir erkek üye tarafından kadınlar denetlenerek cinsiyetçi rol ve tutumlara uygun davranmaları sağlanır. Bu erkeksi kontrol mekanizmaları sonucunda kadınlar genelde *namus* anlayışıyla da ilişkili özel alanda tutulmaktadır. Kadınların korunakları olan özel alan aynı zamanda onları özel alan sorumluluklarını da yerine getirmeye itmiştir.

Üşür'ün de (2008) vurguladığı gibi, özel alan kamusal alan ayrımı gündelik yaşamın temel kurucu ilkelerindedir. Bu alan ayrımında kadınları özel alan sorumlulukları olan ailede bakım, yetiştirme, besleme işlerini 'emek-hak-karşılık- bağlamında değil ''sevgi-minnet-fedakârlık'' bağlamında gerçekleştiriyor. Erkek emeği ise kamusal ilişkiler içinde; piyasada işçi, devlet karşısında vatandaş, toplum karşısında insan olarak tanımlanıyor; hak ve özgürlüklerin sahibi olarak siyasal örgütlenme, toplu pazarlık yapma, ücret ve sosyal güvenlik haklarını talep etme gibi kamusal/siyasal ilişkilerin içinde konumlanıyor (Üşür Sancar, 2008:217).

Kamusal alan erkeklere özgü olduğu için vatandaş olma hakkını erkekler kullanmaktadır. Özel alanda iyi ev kadını, iyi eş ve iyi anne olmak zorunda bırakılan kadınlar için kamu alanı kapalı bulunmaktadır (Yaraman, 2009:355). Kadınlar çalışma yaşamı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, siyaset ve sivil toplum örgütleri gibi genel olarak toplumsal yaşama katılım sağlayan diğer alanlarda toplumsal cinsiyet veya ayrımcılık temelli çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu durum bu kesimin bir yandan işgücü piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşımında zorluklar yaşamasını getirirken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır (Çakır, 2008:26).

Ataerkil değer yargılarının kökleşmesi ve kadınlar tarafından benimsenmesi sonucunda, kadınlar özel alandan kamusal alana geçişler yapsalar dahi bunu özel alan- kamusal alan işlerini dengeleyecek şekilde mesleki tercihlerle gerçekleştirmektedirler. Çalışma yaşamı, toplumsal yaşamın diğer alanlarında varlık gösterebilmenin temel koşullarından biri olarak değerlendirilmektedir. ‘’Nitekim çalışma yaşamı, sağladığı statü, gelir, sosyal ilişkiler, sosyal güvence, sendikal örgütlenme, yönetime katılma gibi olanaklar ile bireylerin toplum içinde yer almaları gereken süreçleri de belirli ölçülerde sunmaktadır’’ (Çakır, 2009:26). Çalışma yaşamına etkin katılım sonucu oluşan mesleki statünün, siyasete yönelmede önemli bir faktör olduğu gerçeği göz önüne alındığında, kadınların bu alanda yeterli imkan ve fırsatlara sahip olmadığı kabul edilmelidir. Kadının çalışma yaşamına düşük oranda katılımı, mesleki seçimde *pembe yakalı mesleklerde* cinsiyetçi yığılmalara yol açan *‘tercihler’* ve kadınların kariyer bariyerini açıklamak üzere kavramsallaştırılan *cam tavan sendromu* çalışma yaşamındaki kadının konum(suzluk)unu göstermektedir. Kadınların kamusal alanla kopuklukları, siyasal yaşama katılımlarını engelleyen bir gerçekliktir.

Çukurçayır (2000), cinsiyet ve siyasal davranış arasındaki ilişkiyi belirten üç hipotez ileri sürmektedir: İlk olarak, cinsiyet rolleri siyasal davranışı toplumsal statü ve sosyo-ekonomik statü üzerindeki etkisi dolayısıyla belirler; diğer bir deyişle kadınlar erkeklere oranla daha düşük bir sosyo-ekonomik statüde bulundukları için siyasal yaşamda daha az etkin olurlar. İkinci olarak, kadınlar düşük sosyo-ekonomik statüleri dolayısıyla, erkeklere oranla kitle iletişim araçlarından daha az yararlanırlar, ayrıca siyasal ilgi, siyasal bilgi, siyasal etkinlik ve örgütsel üyelik bakımından da siyasal yaşamda daha az etkin olurlar. Üçüncü olarak, kadının, özellikle toplumun ondan aile ve eve yönelik bir rol beklentisi olması halinde, siyasal davranma gibi aile dışı ve kadın için toplumun yadsıdığı davranışları gerektirebilecek eylemlerle dolu bir yaşam biçimine sahip olması, erkeklere oranla daha zor olduğu için siyasal yaşamda kadınların fazla bir etkinliği olmaz. Bu sebeplerden dolayı, kadınlar, oy vermek gibi fazla zaman ve enerji harcamayı gerektirmeyecek ve aile üyeleriyle birlikte yerine getirilebilecek siyasal davranış türlerine daha sık başvururlarken, hükümet ve bürokrasi ile

ilgili işlerde daha çekingen davranırlar (Çukurçayır, 2000:76-77). Tüm bu sonuçlar daha önce de belirtildiği gibi, ataerkil tahakkümün ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara çizdiği sınırların, kadınları siyasal yaşamdan alıkoyduğu söylenebilir.

Kadınlar açısından siyasete katılım, hem siyasette kadın-erkek eşitliğinin bir gereği, hem de eşitsizlikleri ortadan kaldırmanın bir yoludur. Daha çok sayıda kadının siyasal güç odaklarına gelmesiyle siyasal yapı kadının koşullarını iyileştirme yönünde hareket edecektir (Tekeli ve Koray, 1991). Siyaseti erkeğin egemenlik alanı olarak algılayan ya da erkeksi bir uğraş alanı olarak algılayan zihniyet, değişmesi zaman alan geleneksel yargılar nedeniyle devam etmektedir. Oysa demokrasinin içselleştirildiği bir toplumda diğer dezavantajlı gruplar gibi kadının da siyasetten dışlanması düşünülemez.

2.2.3.Kurumsal Siyasetin Demokratik Olmayan Yapısı

Siyasetin kurumsallaşmış yapısından kaynaklı, cinsiyet eşitsizliği gibi pek çok eşitsizliği daha da perçinleştiren katılım sorununun siyasi temsilde bir grup siyasi eliti barındırdığı görülmektedir. ‘’Bu eşitsizlikler kimi zaman cinsiyet ve yaş, kimi zaman mesleksel özgeçmiş gibi faktörler temelinde kendini gösterirken; bazen alınan eğitimin türü, niteliği ve niceliği temelinde boy göstermekte; bazen de ailesel özgeçmiş gibi aristokratik nitelikli faktörler bazında ortaya çıkmaktadır. Fakat bu eşitsizlikler genellikle, yukarıda sayılan ya da sayılmayan birden çok faktörün bir bileşkesi şeklinde varlık göstermektedirler’’ (Arslan, 2004:107).

Temsili demokrasinin yapısı nedeniyle toplumun her kesiminin siyasi yönetimde yer edinemediği aşikardır. Kurumsal siyaseti temsil edenlere bakıldığında; para, soy bağı, sosyal statü gibi örtük gerekliliklerden dolayı dışlanmışlık yaşayanlar toplumun çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Ancak bu dışlanmışlığa ek olarak, tüm bu oluşumlara bağımsız kimliğiyle sahip olamayan kadınların bu statüye ulaşması bir kat daha zorlaşmaktadır.

Türkiye'de kadın politikacıların 'seçici'ler tarafından aday listelerine alınması için geçerli olan objektif niteliklerden yoksun birkaç temel ölçüt vardır. Siyasal partilerin kamuoyuna karşı oluşturulacak *vitrinine* konacak eğitimli, terbiyeli, güzel görünüşlü, uyumlu, yabancı dil bilir, ama siyasal deneyimi ve temsil gücü olmayan kadınlardan seçilen vitrin kadınları olmak ya da önemli politikacı erkeklerin akrabası, tanıdığı, eşi, kızı, sekreteri olan yakın tanıdık veya sadakatinden emin olunan kadınlardan olmak bunların başında gelir (Üşür Sancar, 2008:228).

Ataerkil zihniyet yapısı erkeklerin özellikle siyasal alanda karar verici roller üstlenmesini sağlayarak, siyasetin eril yapısını kadınların aleyhine biçimlendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye gibi erkek egemen zihniyet yapısını benimsemiş toplumlarda, kadınların erkeklere oranla ‘erk’e eşit koşullarda ulaşmaları çok güç gözükmektedir (Altındal, 2009:357). Çakır (2013), bu bağlamda siyasi partilerin antidemokratik ve eril yapısı şu şekilde özetlemektedir: lider belirleyiciliği hakim olduğu için demokratik yapı pek gelişmemiştir, kadınlara yönelik politik hedefleri nadiren ortaya koymaktalar ve kadın erkek eşitliği fırsat eşitliği olarak görülüyor. Kadınlara parti programlarında; siyasal, ekonomik, kamusal politikalar altında değil de, çoğunlukla sosyal politikalar, aile ve çocuk başlığında yer veriliyor. Bu da kadınların siyasal yaşamdaki faaliyetlerini dahi ağırlıklı olarak özel alanla ilişkili olarak yürütmeye itildiklerini gösteriyor.

Bunun yanında, kadınların siyasal partilerdeki *özel alanı* olarak tanımlanabilecek parti kadın kolları da cinsiyetçi rol dağılımını perçinleyen alanlar olarak tanımlanabilir. Siyasi parti kadın kolları, parti yönetiminin güdümünde, partinin ‘’mutfak işlerini’’ yapan, oy toplamak için sahaya inen ve çoğunlukla parti içerisinde önemli karar noktalarına gelemeyen kadınlardan oluşmaktadır. Buna benzer olarak Çadır (2011), siyasi parti kadın kollarını, “yetkisi ve mali imkanları kısıtlı, parti içi karar süreçlerine katılmayan, siyasi partiye yardımcı sosyal bir yapı” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca ‘’bağımsız hareket kabiliyeti olmaması sebebiyle diğer kadın kuruluşları ile ortaklaşa çalışmaya giremeyen kadın kolları örgütlerinin mevcut haliyle siyaset içinde erkek egemen yapıyı kırmaya yönelik çalışmalar yürütebilecek bir yapıdan uzak olduğunu’’ vurgulamaktadır. ‘’Böylece siyasette yer almak isteyen kadınlar, kendilerini aktif özne olmaktan alıkoyan, kadın kimliklerini parti

kimliklerinin arkasına iten, kadınlar için politikaların üretilmediği bir siyasi yelpazenin içerisinde tutan bir sistemin kendilerine ayırdığı bir alanda yer aramaktadırlar'' (Yaraman, 2009:365).

2.3. Kadın, Eğitim ve Siyasal Katılım

Kadınların siyasetle ilgilenmemelerinde en önemli nedenlerden olan eğitim yetersizliği araştırmamın odak noktası gereği daha fazla üzerinde durmam gereken bir konudur. Bu bağlamda; eğitimin sosyal ve ekonomik getirilerini, Türkiye'de kadınların eğitime erişim durumlarını ve eğitim-siyasal katılım arasındaki ilişkiyi irdeleyen çalışmaları ele almak gerekir.

2.3.1. Türkiye'de Kadınların Eğitim Durumları

Eğitim, kişisel ve sosyo-ekonomik gelişimin öncülü olarak bireyin toplumsal hayattaki konumunu belirlemesi açısından kişi için önemli yaşantı örüntüleri içermektedir. Eğitimin bireysel ve sosyal getirileri göz önüne alındığında kadınlar açısından cinsiyetlerinden dolayı mahkûm oldukları onca '*bağ'*dan sıyrılabilmeleri için birinci derecede önemli bir gerekliliktir.

Eğitim; kadınlara ilgilerini ve çıkarlarını özel yaşamın dışına çıkarma, geleneksel kadın ortamlarından farklı çevrelerle tanışma şansı vermekte; hareket ve girişim özgürlüğünü artırmaktadır. Kadının sosyal, siyasi ve ekonomik alanlardaki konumunun güçlendirilmesinde en önemli unsurlardan biri eğitimdir (Tan, 2000:28). Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun 69. Maddesi, kadın eğitiminin gerekliliğini ve faydalarını içermektedir:

> *Eğitim bir insan hakkıdır ve eşitlik, kalkınma ve barış hedeflerine ulaşılması için gerekli bir araçtır. Ayrımcı olmayan eğitim, hem kız çocukları hem de erkek çocukları için yarar sağlarken, kadınla erkek arasında daha eşit ilişkiler kurulmasına da büyük katkıda bulunur. Eğer daha çok kadın, değişimin gerçekleştiricisi olacaksa, eğitimin kazandırdığı niteliklerin kadınlar için de ulaşılabilir ve kazanılabilir olması şarttır. Kadının okur-yazar olması, aile*

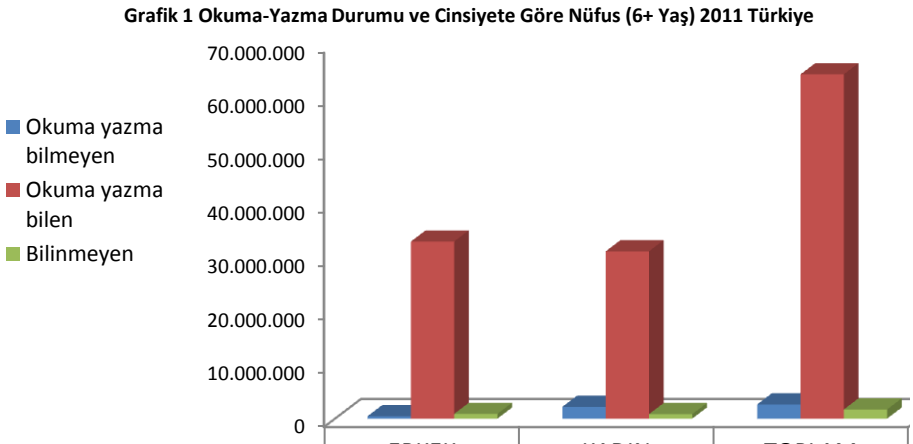
> *içinde sağlık, beslenme ve eğitimi geliştirebilmelerinin, ayrıca toplumdaki karar alma süreçlerine daha üst düzeyde katılabilmelerinin en önemli anahtarıdır. Kız çocukların ve kadınların eğitimine yatırım yapmanın olağanüstü yüksek sosyal ve ekonomik kazancı yanı sıra, sürdürülebilir kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi başarmanın en iyi araçlarından biri olduğu kanıtlanmıştır.*

Kadınların eğitimli olması, bütün bu olumlu etkileri yanında, gelecek kuşakların kadınları için sundukları modellerin çeşitlenmesinin ve yaygınlaşmasının yolunu açmaktadır (Tan, 2008:30).

Eğitim, toplumsal gelişimi hızlandırma, yetenekleri uyandırma ve kullanmayı öğretme, insanları güçlendirme ve haklarını koruma bakımından tek başına, başka herhangi bir etkinliğe göre daha büyük bir kapasiteye sahiptir. Bütün bu nedenlerden dolayı kadınların eğitimi, uluslararası değerlendirmelerde insani gelişmeyi ölçmeye yarayan temel göstergelerden biridir. Birleşmiş Milletler'in insani gelişmeyi belirtmekte kullandığı "Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (GDI)" kadın ve erkek için yetişkin okur-yazarlık oranlarıyla, ilk, orta ve yükseköğretimde okullulaşma oranları arasındaki eşitsizlikleri göstergeleri arasına almıştır (Gök, 2004:35).

Ortalama eğitim süresi, okur-yazarlık oranı ve okullaşma oranı eğitim düzeyinin ölçülmesinde en fazla kullanılan ölçütlerden bazılarıdır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun son verilerine okumaz yazmazlık sorunu açısından ve eğitimin her seviyelerinde okullaşma oranlarına bakıldığında Grafik 1 ve Grafik 2'de görüldüğü üzere kadınların hala eğitime erişim sorunundan erkeklerden daha fazla etkilendikleri görülmektedir.

Şekil 1: Okuma-Yazma Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+Yaş) 2013 Türkiye

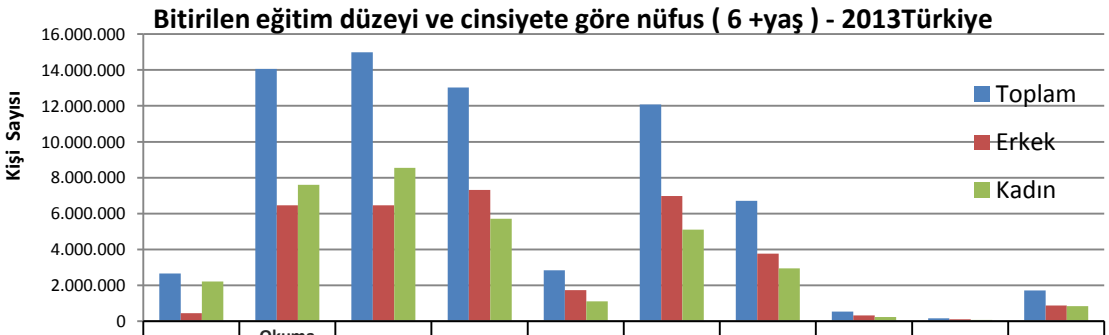

	ERKEK	KADIN	TOPLAM
Okuma yazma bilmeyen	449.328	2.205.315	2.654.643
Okuma yazma bilen	33.098.329	31.275.805	64.374.134
Bilinmeyen	873.453	832.915	1.706.368

* Yabancılar kapsama alınmamıştır.

Türkiye'de okuma yazma bilmeyenlerin % 83'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Yani okur yazar olmayan yaklaşık 6 kişiden biri kadındır. Bu oranlara bakıldığında okumaz yazmazlık sorununun kadınla özdeşleştirecek denli yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 2: Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+Yaş)- 2013 Türkiye

	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul mezunu	ilköğretim mezunu	Ortaokul veya dengi okul mezunu	Lise veya dendi okul mezunu	Yüksekokul veya fakülte mezunu	Yüksek lisans mezunu	Doktora mezunu	Bilinmeyen
Toplam	2.654.643	14.053.831	14.994.232	13.018.720	2.828.299	12.085.335	6.706.780	532.757	154.180	1.706.368
Erkek	449.328	6.459.316	6.454.722	7.317.838	1.720.425	6.976.694	3.762.530	313.397	93.407	873.453
Kadın	2.205.315	7.594.515	8.539.510	5.700.882	1.107.874	5.108.641	2.944.250	219.360	60.773	832.915

Kaynak: TÜİK ADNKS Eğitim, Kültür ve Spor Veritabanı 2013 Sonuçları
*Yabancılar kapsama alınmamıştır.

Bu değişkenler cinsiyet temelinde incelendiğinde kadınların ve kız çocuklarının okullulaşma oranlarının erkeklere göre daha az olduğu görülmektedir. Yine, eğitim düzeyi yükseldikçe ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerine geçişlerde kız çocuklarının eğitime katılma oranlarının düştüğü tespit edilmiştir.

Eğitim, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin, tüm insanların eşit olarak yararlanmaları gereken bir hak olmasına rağmen, okur-yazar oranı ve eğitim olanaklarından yararlanma durumu incelendiğinde, kadın ve erkek arasında büyük farklar olduğu görülmektedir. Kadınlar 1924 yılında çıkarılan eğitimi tek sistem ve çatı altında toplayan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile en temel vatandaşlık hakkı olan eğitim hakkına kavuşmalarına rağmen, uygulamada eşitsizlik devam etmektedir. Eğitimdeki toplumsal cinsiyete ilişkin eşitsizlikler, ekonomik, sosyal ve kültürel bileşenler içeren çok boyutlu ve karmaşık bir sosyolojik sorundur.

Günümüzde eğitim eşitsizliklerinin en önemli kaynağını ailenin sınıfsal konumu ve cinsiyet ayrımcılığı oluşturmakta ve sınıfsal ve cinsel eşitsizlik kızların eğitime erişimi sorunları konusunda birbirini beslemektedir. Ailenin yoksulluğu her iki cinsten çocukların okullulaşmasının önündeki en önemli engel olmakla birlikte, kızlar bu sınıfsal ve yoksulluk dezavantajını çoğaltan cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle de eğitimden mahrum kalmaktadırlar (Sayılan,2006: 37).

Eğitim, mesleki statü ve gelir düzeyi arasında birbirini destekleyen bir etkileşim olduğu birçok araştırmada bulgulanmıştır. Kavak (1997), ''Eğitim, İstihdam ve İşsizlik İlişkileri' başlıklı araştırmasına göre, kadınların işgücüne katılım oranları erkeklerden daha düşük gözükmektedir. Buna ek olarak, eğitim düzeyi yükseldikçe hem işgücüne katılım oranlarının arttığı, hem de kadının aleyhinde ki cinsiyetler arasındaki farklılığın azaldığı söylenebilir.

Türkiye'de yüksek öğrenime bütün bilim dallarında kadın öğrencilerin katılımının olduğu ancak bilim dallarına göre dağılımda, eşitlikten uzak bir dağılımın söz konusu olduğu görülmektedir. Diş Hekimliği, Eczacılık, Edebiyat, Dil, Tarih ve Coğrafya, Fen, Eğitim, Güzel Sanatlar, İlahiyat ve

Mimarlık Fakültelerinde kadın oranı erkeklerden fazla iken; Tıp, Mühendislik, Ziraat, Veterinerlik, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde erkek öğrencilerin çoğunlukta olduğu kaydedilmektedir. Teknik bilimlerde okuyanların %70'inden fazlasını erkek öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Akademik personelde kadının durumuna bakıldığında Profesör, Doçent, Yardımcı Doçent, Öğretim Görevlisi, Araştırma Görevlisi ve Okutman kadroları içinde kadın oranının birçok ülkeden daha yüksek olduğu (% 41) görülmektedir. Bu, çok önemli bir oran olmakla birlikte rektörlük (% 5,9) gibi üst pozisyonlarda erkek egemenliği devam etmektedir. (KSGM, 2012:16).

Eğitime erişimde kadın ve erkek arasındaki sayısal eşitsizliklerin yanında üstünde durulması gereken önemli bir diğer husus ise eğitimin amaçlarından olan sosyalleşme/siyasal sosyalleşme açısından kızların ve erkeklerin nasıl cinsiyet rolü kalıplarıyla şekillendirildikleridir.

Sayılan'ın (2012), Tan'dan aktardığı şekliyle; okulların ve eğitsel uygulamaların içerikleri, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıları gizli ya da açık iletilerle öğrencilere taşır. Bu iletiler çocukları geleneksel cinsiyet rollerine uygun davranışlara yöneltir, kadın ve erkeğe ilişkin başarı ölçütlerini ve sınırlarını tanımlar. Okul öğrencilerini hem standartlaşmış öğrenme durumları aracılığıyla hem de davranış kuralları, derslik düzenlemeleri ve öğretmenlerin uyguladığı enformel öğretim yöntemleri gibi yollarla biçimlendirir. ''Öğrenciler bu tür iletileri aktif biçimde dönüştürme sürecini ilerletecek ve sonunda geçici olarak 'kadınlık' ya da 'erkeklik' olarak adlandırılan bir davranış ve değerler bütünü oluşturacaklarıdır. Okulun yapmaya çalıştığı şey, başat toplumsal cinsiyet ilişki tarzına bilinçli ya da bilinçsizce razı olan özneler yaratmaktır'' (Arnot, 2012:144). Eğer eğitimciler toplumsal değişmeyi teşvik etmeye uğraşıyorlarsa, öğrenenlerle birlikte cinsiyetlendirilmiş inançların sınıf içinde nasıl etkili olduğunu, yeniden üretildiğini ve dönüştürüldüğünü keşfedebilirler (Hayes, 2001:287).

Hiç şüphe yok ki, erkek hegemonyasının sürdürüldüğü yerlerden biri, tarafsız gibi görünse de belirli toplumsal cinsiyet tanımlarının, ilişkilerinin ve farklılıklarının en kolay aktarıldığı yer olan okullardır (Arnot, 2012:144). Özellikle geleneksel toplumlarda okul sisteminin yeniden üretim işlevi göz

ardı edilmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı eğitim güçlendirici eğitimle aynı mıdır? Okul sisteminden yararlanma genç kızları güçlendirici bir etki sağlar mı? Evet, ama bu sadece öğrencinin yaşına ve kurumun yapısına uygun, öğrenciyi güçlendirmek için özel önlemler geliştirildiği oranda olabilir (Stromquist, 2002:188-189).

Örgün eğitim kızların güçlendirilmesinde yardımcı olabilir, ancak onların verili yaşları göz önüne alındığında ve öğrenme sürecinde rol oynayan kurumsal parametreler içinde ‘’yararlı bilgi’’ olarak tanımlanan güçlendirme kavramı farklı biçim almaktadır. Maalesef çoğu ülkede, okullarda toplumsal cinsiyet perspektifiyle kızları güçlendirmek için gayet az sistematik eğitim verilmektedir (Stromquist, 2012:211).

2.3.2. Yaşam boyu Öğrenme Politikaları ve Kadın Eğitimi

Yaşam boyu öğrenme politikaları ve programları, kadın eğitimi açısından analiz edildiğinde toplumsal hareketlilik açısından her iki cinse de somut ve belirgin bir getiri sağlamadığı gibi toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten ve pekiştiren kurslarla ve *‘setifikalarla’* küreselleşme şemsiyesi altında kapitalizm ve ataerkilliğin yarattığı eşitsizlikleri devam ettirmektedir. Halk eğitiminin kadınlara yönelik programlarında geleneksel kadın işleri olarak kodlanan takı tasarımı, dikiş nakış, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı, vb. alanlarda kadınlar açısından yığılmalar olduğu görülmektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara perçinlenmesini sağlayan bu kursların kadınların istihdamına önemli bir katkısı olmadığı gibi, bu tarz eğitimlerin kadınları bağımsızlaştırması ve özgürleştirmesi beklenemez.

Yaşam boyu öğrenmenin toplumsal cinsiyet boyutundaki içermelerinden biri cinsiyetçiliğin yeniden üretimidir. Mevcut yaşam boyu öğrenme pratikleri üzerinden yapılan çalışmalar, üniversite düzeyinde bile bu tür bir eğitimin nasıl cinsiyete dayalı işbölümüne ve fırsat dağılımına hizmet ettiğini ve kadınlar için gerçek bir eşitliğe ulaşma mücadelesinin altını oyduğunu gözlemlemekte (Tan, 2005:217).

Eğitim, bilgi ve özgüven sağlamanın yanı sıra toplumsal cinsiyet konusunda bir bilinç yaratabiliyorsa, kadının güçlenmesine katkıda bulunabilir. Böyle bir bilinci vermeyen eğitim sistemi, özgüveni yüksek kadınlar yaratsa bile, kadın kendi yerinin evi olduğunu düşünüp gelir getirici veya toplumsal faaliyetlerin dışında kalmayı tercih edebilir. Bu yüzden, bilgi, anlayış ve özgüvenin geliştirilmesine ek olarak, toplumsal cinsiyet bilincini sağlayabilen bir eğitim, gerçek anlamda kadının güçlendirilmesinin önünü açmış olur (Murphey&Graham; akt. Zihnioğlu, 2013:6).

2.4. Eğitim- Siyasal Katılım İlişkisi

Araştırmanın konusu bağlamında '*eğitim-siyasal katılım'* ilişkisine bakıldığında, eğitimin kadınları kısmen güçlendirdiği savına paralel olarak, yapılan birçok araştırmada siyasal katılım ve eğitim seviyesi arasında olumlu bir ilişki varlığı saptanmıştır.

Araştırmalara göre, kişinin öğrenim düzeyi yükseldikçe, siyasal olaylara ilgisi artar, daha fazla siyasal bilgi edinir, siyasal konularda çok yönlü görüşler kazanabilir, daha fazla kişiyle siyasal tartışmalara girer, kendisinin siyasal yönden etkin olabileceğine ilişkin inancı güçlenir, eylemci bir biçimde örgütlenme eğilimi artar, kendisine ve çevresine daha büyük bir güvenle bakabilir. Eğitilen kişi, toplum içindeki etkinliğinin genel olarak yükseldiği kanısını edinir (Gümüş, 2006:40).

Eğitimin siyasal davranışlar üzerindeki etkisini değişik ülkelerde karşılaştırmalı olarak inceleyen Almond ve Verba, siyasal katılımın eğitime düzeyine göre bütün ülkelerde aynı şekilde değiştiğini de tespit etmiştir. Onlara göre, bu değişmeleri şu sekiz noktada toplamak mümkündür: Beş ayrı ülkede de eğitim seviyesi yüksek olan kimse, düşük eğitimli kişilere nazaran;

1. Resmi siyasal organların birey üzerindeki etkisinden daha çok haberdardır.

2. Siyasal olayları ve seçim kampanyalarını daha çok izler.

3. Siyasal konularda daha çok bilgi sahibidir.

4. Bildiği siyasal konular daha çeşitlidir ve siyasal ilgi alanı daha geniştir.

5. Siyasal konuları daha çok konuşur.

6. Siyasal konuları serbestçe konuşabileceği kimseler çok daha çeşitlidir.

7. Siyasal organları etkileme bakımından kendisini daha etkili görür.

8. Siyasal davranışlarını ortaya koyma daha yüksek seviyelerde gerçekleşir (Akt; Gümüş, 2006:56).

Bütün bu çıkarımlara bakıldığında hepsinin yüksek düzeyde akıl yürütme ve soyut düşünme becerisi gerektirdiği görülmektedir. Bu gelişimin ön koşulunun da eğitim olduğu düşünüldüğünde eğitim ve siyasal katılım arasındaki ilişki daha görünür olmaktadır. 'Eğitim seviyesi yükseldikçe siyasete olan ilgi artmakta, bilgi birikimi arttıkça, kişi, sunulan seçenekleri sorgulamakta, siyasi gelişmeleri takip etmekte, olayları yorumlamakta, dolayısıyla siyasi fikir, siyasi parti tercihlerini de çok daha bilinçli yapmaktadır' (Gücük, 2006:10).

Eğitimin bireyin siyasal davranışı üzerindeki etkisi iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, eğitim siyasal kültürün duygusal ve bilişsel içeriğini bireye aktararak bireyin sahip olduğu inanç ve tutumlarını güçlendirmekte ikinci olarak, eğitim düzeyi yükselen bireylerde siyasal olay ve konuların içeriklerini tüm gerçekleri ile anlayabilme, denetleyebilme ve siyasal yaşamda daha etkin olma duygusunun edinilmesinde etkili olmaktadır (Turan, 1986:49).

Bunların dışında eğitim birey üzerinde siyasal davranışı bir yurttaşlık haline dönüştürmesinde, çevresini değiştirebilme becerisi kazandırmada, siyasal konularda daha soyut kavramlarla düşünebilmede ve bireye grup içinde ve grupla beraber davranabilme alışkanlığı kazandırmada çeşitli işlevlere sahiptir (Baykal, 1970; akt. Kızıldere,2002:48). Siyasal haklar, tüm

yurttaşlara eşit olarak tanınmış haklar olmakla birlikte bu hakların etkin bir şekilde kullanımı için belli bir eğitim düzeyi gerekmektedir. Bireyin eğitimi sayesinde edindiği mesleği yoluyla sosyalleşme alanı, kişisel ilişkileri, siyasi gelişmeleri takip edip yorumlayabileceği bilgi ve imkana sahip olması bireyi siyasal davranış için cesaretlendirir.

Kahramanın 2002'de, siyasal katılıma etki eden sosyolojik faktörler üzerine Isparta'da yaptığı araştırmasında, eğitim seviyesi yüksek olanların siyasal faaliyetlere katılımın daha yoğun olduğunu saptamıştır.

Gümüş 2006'da yaptığı, 'Eğitim Düzeyinin Seçmen Davranışlarındaki Rolü ve Antalya Örnek Olayı' isimli tez çalışmasında benzer bulgulara ulaşmıştır. Araştırmacı katılım açısından seçmen davranışı ile eğitim arasında olumlu bir bağlantının varlığını ortaya çıkarmıştır. Eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte siyasal davranış ortaya koyma seviyesi de yükselme eğilimi göstermektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan seçmenlerin daha bilinçli ve daha yüksek düzeyde siyasal davranış sergiledikleri saptanmıştır. Her alanda olduğu gibi eğitimin olumlu etkisi siyasal davranışlarda da gözlemlenmektedir.

KONDA'nın 2011'de, KA.DER için 36 ilin 180 ilçesine bağlı 308 mahalle ve köyünde 5434 kişiyle hanelerinde yüz yüze görüşülerek gerçekleştirdiği, 'Siyasette Kadının Temsili' araştırmasındaki önemli bulgulardan biri de; eğitim düzeyi arttıkça kadınların siyasete katılımının artacağını ve kadınların ekonomi, dış politika gibi her türlü konuyu anlayabileceklerini savunanların sayısının artmış olmasıdır. Yine kadınların siyasette daha fazla yer alması durumunda, aile içi şiddet, çocuk bakımı, doğum izni, eğitim gibi konuların mecliste daha fazla ele alınacağı önermesine deneklerin yüzde 84'ü katılmaktadır. Sadece yüzde 7'lik bir oran böyle bir değişiklik olacağına inanmamaktadır. "Kadınlar hayatın her alanında, çalışma hayatında, eğitimde erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmalıdır" şeklinde bir cümle okunduğunda görüşülen kişilerin yüzde 86'sı bu görüşe katılmaktadır. Ayrıca eğitim ve gelir arttıkça da bu cümleye katılanların oranı az da olsa artmaktadır. İkinci soruda görüşülen kişilere "Kadınlar, yönetici olarak karar verenler arasında daha fazla yer almalıdır"

cümlesine ne kadar katıldıkları sorulmuştur. Bu soruya katılanların oranı da yüzde 72,7 ile oldukça yüksektir. İlk soruda olduğu gibi eğitim seviyesi arttıkça bu görüşe katılanların arttığı görülmektedir (KONDA,2011).

Deniz'in (2007), 'Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye'de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili' araştırmasında, kadın milletvekillerinin sosyo-demografik özellikleri açısından meslek grubu ve öğrenim düzeyinin siyasal farkındalık düzeylerini doğrudan etkilediğini saptamıştır. Öğrenim düzeyi ve meslek grubu hangi sosyal statüdeki kadınların politikaya girme konusunda istekli olduğu hakkında ipuçları vermektedir. 24 kadın milletvekilinden 1 tanesi hariç hepsi en az lisans mezunudur. Ve 6 tanesi yani dörtte biri akademisyendir. Bunların dışındaki meslek grupları, inşaat mühendisi, gazeteci, diş hekimi, sanayici, avukat, kimya mühendisi, iş kadını, yönetici, eğitimci, ekonomist, doktor, özel sektörde yöneticidir. Bu doğrultuda, eğitimli olmanın politikaya katılma konusunda da ne kadar büyük bir etken olduğu görülmektedir. Üniversite mezunu olma, en azından siyasal ve toplumsal olaylara karşı farkındalık düzeyini arttırmakta, tutum alma gereğini doğurmakta ve daha önceki kadın politikacılar da düşünülünce, kadınların politikaya katılımını teşvik etmektedir. ''Kadınların üniversite mezunu olmayı siyasete girmek için bir basamak olarak kullanmak durumunlar. Erkekler siyasete girerken zaten bir engelle karşılaşmadıkları için eğitimli olmaları o kadar önemli olmamaktadır. Oysa kadınlar, kendileri için söz konusu olan engelleri ancak üniversite bitirme, kariyerli bir iş sahibi olma yoluyla aşabilmektedir'' (Deniz, 2007:8).

Baykal, eğitim düzeyi ile siyasal katılma biçimleri arasında belirli bir ilişki olduğuna dikkat çekmektedir. Türkiye'de eğitim düzeyi çok düşük olan bireylerin üniversite eğitimine sahip olanlara oranla çok daha düzenli bir biçimde oy verdiklerinin görüldüğünü belirtmektedir. Bunun yanı sıra üniversite ve yüksek öğretim kurumları mezunlarının oy vermeyi etkin bir katılma türü olarak görmediklerini, daha üst düzeydeki katılma türlerini sergilediklerini belirtmektedir (Baykal, 1970; akt. Kızıldere, 2002). Eğitimin bireye çok yönlü katkısı göz önüne alındığında, eğitim düzeyi ve statü yükseldikçe siyasal katılım eğilimlerinin ve duygularının da paralel olarak

yükselmesi beklenmektedir. Bu doğrultuda eğitim siyasal katılımın ön şartı olarak değerlendirilebilir.

Özetle, (Kalaycıoğlu, 1983) eğitim toplumsal statüyü yükseltmek, bireye örgütsel ve siyasal faaliyet için geçerli olabilecek beceri ve kaynak temin etmek ve soyut düşünmek, karmaşık siyasal ilişkiler düzenini algılayıp anlayabilecek bilimsel beceri temin etmek yoluyla olduğu gibi, bireyde bir yurttaşlık duygusu uyararak ve siyasal kararlara etkide bulunmak eğilimi yaratmak dolayısıyla da siyasal katılma üzerinde etkili olabilmektedir (Gümüş,2006:52).

2.5. Bilinç Yükseltme/Güçlendirici Eğitsel Müdahale

Toplumsal yapı içerisinde kadının konumsallığı tartıştıktan sonra bu yapının eşitlikçi dönüşümü için eleştirel/sorgulayıcı analizini ne yolla yapmak gerekir sorusuyla yüz yüze gelinmektedir. Kadınların kendi yaşamsal deneyimlerinde yola çıkarak cinsiyetinden dolayı ikincilleşmesine neden olan sosyo-kültürel yapıyla kendi sorunlarının bağlantısını yapmasını ve bunu tekil hikayelerden sıyrılarak her gerçekliği bağlamından koparmadan farkındalıkla analiz etmesini/ çıkış yolları aramasını sağlayacak ortamların sağlanması gerekliliği bir çok feminist aktivist ve eğitimci tarafından düşünülmüş ve deneyimlenmiştir. Kadınların güçlenmesinin temel ayağı olan, sorunları bilinç düzeyinde algılamalarını sağlayan grup çalışmaları ‘bilinç yükseltme’ olarak kavramsallaştırılmıştır. Eşitsizlikleri yeniden yeniden üreten ancak bunun yanında ılımlı *‘güçlendirme’* programları sunan hükümet programlarının reformist yapısı ve kadın psikolojisine odaklanan konformist programların yapısının aksine kadın gruplarının yüzleşme/acı/paylaşım/özdönüşüm sağlayan teorik ve yöntemsel yapısıyla gerçek bir güçlendirme sunmaktadır. Buradan hareketle ‘bilinç yükseltme’ kavramının çıkış noktasını, amacını ve yöntemini incelemekte fayda var.

Feminizmin dünyayı epistemolojik ve politik çeşitliliği içinde tanımayı hedefleyen yöntemi, bütün bu kavrayışlara derinlemesine nüfuz etmiştir. Bilinç yükseltme, kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal ilişkilerin verili

oldukları anlayışını sorgulayan, dönüştürücü ve eleştirel bir tavırla kadın ve erkek kavramlarının anlamını yeniden tanımlayan, yüz yüze gelinerek uygulanan bir toplumsal deneyimdir (MacKinnon, 2003;105).

Bilinç yükseltmeyi ezilmişlik teması ateşlemiştir. Bireysel öğreneni bastırmaktan ziyade güçlendiren bilgiye ve öğrenmeye yönelik belirli bir bakış açısını önermektedir. Teori ile pratik arsındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Bu güçlendirici bilgi iktidarın belli belirsiz hissedilen biçimlerinin kabulüyle başlar ve toplumsal gerçekliğin iktidar odaklı bütün karmaşıklığını sistemli bir biçimde kavramayla biter (Hart, 2012:271).

1960 ve 1970'lerde oluşturulan bilinç yükseltme grupları birçok kadın için, çok rağbet görmekte olan feminizmle ilk gerçek karşılaşmaları olmuştur. Bu gruplar arkadaş ilişkileri içinde, mahalle komşuları arasında, kiliselerde ve işyerlerinde kendiliğinden ortaya çıktı. Bazıları yaş, evlilik durumu, meslek, eğitim, fiziksel yetenek, cinsellik, ırk ve etnik durum, sınıf ya da politik görüş gibi özelliklerde çeşitliliği hedef almış, diğerleri ise benzer özelliklerin bir araya gelmesini tercih etmişti (MacKinnon, 2003:105).

Bilinç yükseltme çabaları kişisel ve kamusal meselelere ortak yanıtlar bulunmasına hizmet eder. Bilinç yükseltme özne olarak kadınların özerkliğini güçlendirir ve katılımcıların kendi değer ve gereksinimlerine yönelik duyarlılık oluşturur. Bunun sonucunda kadınlar ev ve aile sorumlulukları dışında kendilerini birer özne olarak görürler. Daha açıkçası bilinçlendirme çabaları ile kadınların sadece anne ya da eş olarak değil, birer yurttaş olarak görev ve gereksinimlerinin farkına varmalarını sağlamak hedeflenir (Stromquist, 2012:197). Feminist yöntem bilinç yükseltmedir: kadınların toplumsal tecrübesinin anlamını, yaşam devam ederken, kolektif ve eleştirel biçimde yeniden şekillendirmek (MacKinnon, 2003:105).

Hart (2012), bilinç yükseltmenin ilke ve özelliklerini belirli başlıklarla gruplandırmıştır. *Baskının (ezilmişliğin) Tanınması:* Eğitimci üyeleri baskı altına alınmış ya da dışlanmış grupları temsil eden kişilerden oluşan bir grupla çalışmak zorundadır. Bu ilke açık bir şekilde eğitimcinin neyin baskı olduğunu teorik-analitik olarak anlamlandırmasına bağlıdır. Baskıya maruz

kalmış ve dışlanmış gruplar diplomasız işçileri, okuryazar olmayanları, kadınları, ırksal ve cinsel azınlıkları, yoksulları ve diğerlerini kapsar. *Kişisel Deneyimlerin Önemi:* Bu ilke kişisel deneyimin özgün kaynaklar olarak kullanılmasının önemine ilişkindir. Bu bir grubun belirli amaçları ışığında anlam kazanmalıdır. Görev-yönelimli bir grupla çalışan eğitimci, karar alma zorunluluğunun olmadığı eleştirel düşünümün de yer alabileceği özel toplantılar düzenlemelidir. *Öğrenme Gruplarının Homojenliği:* Bu ilke ise eğitimcinin grubunun yapısını, deneyimlerin homojenliği ve grup üyelerinin varsayımları bakımından incelenmesi gerektiği ile ilgilidir. Toplumsal cinsiyet, ırk ya da sınıf ‘’farklılıkları’’ kolayca temsil edilmezler. Bilinç yükseltme gruplarına katılanların uğraştığı temel sorunlardan biri olan, güven ilişkileri kurma ihtiyacı, bu nedenle eğer grup tarafından tamamen reddedilmezlerse önemli ölçüde azalmaktadır. Bu gruplarda samimi bir biçimde kendini açma – korku, gerilim ya da acı üretmeye eğilimli- yalnızca grup üyelerinin yapısal güç farklılıkları temelinde ayrışmadığı bir grubun göreli güven ortamı içinde meydana gelir. *Eşitlik:* İktidar mekanizmasının eleştirisi bu grupların katılımcıları arasındaki eşitlik yapısını doğrudan yansıtır şekilde olmalıdır. Öğretmen ya da kolaylaştırıcı kendi özel otoritesini gevşetecek ya da paylaşılan ortak bir amaç ve ilgi bağlamı sağlayacak yeni yollar bulmalıdır. Öğrenme ortamındaki tüm katılımcıların perspektifini tanıyabilmeli ve varsayımlarda bulunabilmelidir. *Kuramsal Mesafe Kazanmak ve Sürdürmek:* Eğer bilinç yükseltme dönüştürücü öğrenme için radikal bir program olarak kalmaya devam edecekse, kişisel deneyimlere karşı kuramsal bir mesafe edinmek gerekir. Kuramsal bilgi öncelikle tamamen ilgili olmalıdır, soyutlanmış ya da parçalı kişisel deneyimlerden elde edilen ilişkileri daha görünür kılacak genel araçları sunmalıdır. Teori böylece hem kişisel deneyimlerin sınırlarını, hem de bilinç yükseltmeye katılanların ortak deneyimlerinin sınırlarını açıklamaya yardımcı olur. Kişisel deneyim sadece toplumsal olarak geçerli bilginin tüm evrenini kendi başına oluşturamaz. Onun ‘’içsel belirleyicileri kendi içinden elde edilemez’’ çünkü bireysel deneyimin dışındaki güçler ve yapılar tarafından oluşturulmuşlardır (Smith, 1977:176). *Evreler ve Aşamalar:* Allen (1973: 273-278) burada, dört evre öneriyor: Açılış (güven ve yakınlık duygusu oluşturma), paylaşma (benzer deneyimlerin ortaklığını yaratmak), analiz (tüm toplumun nasıl işlediğine

ilişkin soruların sorulduğu dönem) ve soyutlama (geliştirdiğimiz analiz ve kavramları anlayıp, soyut teoriyi tartışma).

Kadın eğitimi bilinç yükseltme/ güçlendirme boyutunda, düşük özsaygı ve bağımlılığın eski kalıplarının kırılması ile toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl işlediği ve bunun dönüşümü için hangi stratejilerin gerektiğini gerçekçi biçimde anlayacak yeni kişiliklerin inşasını gerektirmektedir (Stromquist, 2012:187). Bu çalışmalar sırasında örgütlenme, eylem, eylem oluşturma, ilişki, insan ve işle ilgili ilişkiler, sorun çözme, kendini tanıma ve ifade etme, sözünü iletebilme, sorun tespiti vb. hakkında bilgiler ediniliyor. Bilinç yükseltme gruplarında cinsiyete dayalı ayrımcılık hakkında derinlemesine bilgi oluşturma – bilgi edinme, değişim için güçlenme söz konusudur (Işık, 2005:129).

Stromguist'e göre (2012), güçlendirme dört boyuttan oluşmaktadır, her birisi eşit ölçüde önemlidir, ama hiçbirisi kadınların kendi adlarına hareket etmelerine olanak tanıyacak kadar tek başına yeterli değildir. Bunlar, *bilişsel* (kişinin kendi gerçekliğinin eleştirel anlayışı), *psikolojik* (özsaygı duygusu), *politik* (güç eşitsizliklerinin farkındalığı ve örgütlenme ile harekete geçme kabiliyeti) ve *ekonomik* (bağımsız gelir oluşturma kapasitesi) boyutlardır (Stromquist, 1995 akt. Stromquist, 2012:187). Kadın eğitiminin bu boyutlar açısından bilişsel, psikolojik ve sosyal açıdan güçlendirici etkisi beklenir bir sonuçtur. Her ne kadar eyleme dökme kapasitesi ve olanakları öngörülebilir olmasa da eleştirel/sorgulayıcı tavır bir kez yer edindikten sonra kadının kendini çevreleyen tüm olguların yapı sökümünü kadın bakışıyla yeniden anlamlandırma sürecinin başlaması olağandır.

Stromquist (2012), güçlendirmeyi geliştirecek öğelerden bazılarını şöyle belirtmektedir: *Kişisel düzeyde baskının farkına varma;* bireyin kişisel düzeydeki baskının varlığının farkında olması, özel durumlarda ya da süregelen toplumsal sistemde kendini mağdur ya da kurban gibi görmesine neden olur. Yenilgiyi kabullenmiş bir davranış olmaktan çok kişinin mağdur olduğunu öğrenmesi, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri sorgulamanın ilk adımıdır. *Esnekliğin gelişimi*: Winfield esnekliği, 'üstesinden gelme, ısrar etme, uyarlama, aleyhine durumlara rağmen uzun erimli başarı' olarak

görmektedir. *Üretken çatışmayı göze almak:* iyi yönetilen çatışmada başarı yeteneği gelişir, kadınlara kendi haklarını kararlı ve duygularını kontrol edebilecekleri şekilde savunma imkânı sağlar. *Kadınlar arsındaki rekabet sorunu:* güçlendirmenin ana amacı, kadınlar arasında toplumsal cinsiyet dayanışmasının yaratılmasıdır. Kadın liderler arasında daha iyi beceriler geliştirmek için diğer kadınlara karşı daha bilinçli olmayı öğrenebilirler. *Politik düşünmeye angaje olmak:* iktidarın diziliminde somut değişiklikler yapmak için kadınlar taktik ve stratejik düşünmeyi, resmi politik süreçlerin nasıl işlediğini ve başarılı olma ve izleme becerileri geliştirmeyi öğrenmelerinin çok gerekli olduğunu anlamışlardır. *Güçlendirici bilgi türleri:* toplumsal cinsiyet, politika ve ideoloji hakkındaki yeni ve kesin bilgiler güçlendirmenin yaratılmasında en gerekli materyallerdir. *Liderlik eğitimi:* kadınlar bu programlarda, kendi bireyselliklerini kabul etmeleri için ya da programda ifade edildiği gibi, kişilerin kimliğini kazandığı topluluk bağından ya da topluluktan kendilerini ayırt edebilecekleri 'bireyselleşme' kapasitelerini geliştirmeleri ve tekil benlik algısı geliştirme becerileri kazanmaları için eğitilmektedirler. Bu bireyselleşme, öneri sunma, ortak gereksinim ve kimlikleri tanıma, rekabet ve isteklerle yüzleşme, çözümler sunma, sorgulama ve eleştirel bir toplumsal cinsiyet bakış açısı kazanma becerilerinin edinilmesiyle gelişir. *Yenilikçi pedagojiler:* birkaç yenilikçi öğretim yöntemi kadınlar için yetişkin eğitim programlarında denenmiştir. Bunlarda şarkılar, benzetim çalışmaları, oyunlar, rol oynama ve popüler tiyatro kullanılmaktadır (Stromquist, 2012:195-203).

Bilinç yükseltmenin kadın hareketinin daha ilk dönemlerinde ortaya çıkan ayırt edici ve derin önemi, neyin kişisel, özel durumlarla ilgili ve tamamlanmamış olduğunu ve bunun diğerleriyle nasıl paylaşıldığını ortaya çıkarma sürecidir ve kadınların ezilmişliğini konuşmanın ve politize etmenin yollarını bulmayı hedeflemiştir. Kadın hareketinin içinde ayırt edici işleyiş tarzı, gündelik yaşamımızdaki kendi dolaysız deneyimlerimize bakma – bilimin, yapılanmış geleneklerin, öğretenin otoriter, uzman ve profesyonellerin seslerini reddetme- ve kendimizden nasıl başlayacağımızın çok zorlu ve ciddi uğraş gerektiren girişimine başlama sürecidir (Smith, 1977:144; akt. Hart, 2012:248). Bu çalışmalar katılımcıları odak alır, onların anlatacaklarına dayanır. Bu anlamda, bir yüzleşme, sevgi, alçakgönüllülük, olduğun gibi

olma, insana güven ve inanç, sorulara açıklık, eleştirel bir yaklaşım gerektirir. Bu da ciddi ilkelere sahip olduklarını, felsefi arka planın güçlü olduğunu, adalet eşitlik düşünceleriyle bağlantılı olduklarını, insan haklarıyla doğrudan ilişkili olduklarını gösterir (Işık, 2005:129).

Bilinç yükseltme eleştirel dönüşüm ile öz dönüşüm gerektiren ve anlam perspektifinin dönüşümünü kapsayan, gücün içsel ve dışsal etkisini hesaba katar ve bu da onu tam olarak özgürleştirici bir öğrenme yapar (Hart, 2012:244). Kadınlar erkek tanımlı bir dünyadan ayrışmış ve biraz da tutarsız olarak görülen, ancak erkeğinden farklı olan kadın deneyimlerini oluşturan geniş bir ‘eğitim uğrakları’ yoluyla sömürge haline getirilmişlerdir. Bu eğitim uğrakları bir araya getirildiğinde, kadınların kadın olarak ‘yaşadıkları kolektif deneyimlerin’ anlaşılmasını sağlayabilir (Arnot, 2014:144). Kadınların çoğu kim olabileceklerini belirleyen şeyin, dişilikleri olduğunu fark etmektedir. Kısıtlamalardan, çelişkili isteklerden, çekilmez olduğu halde mecburen katlanılan işlerden, günlük yaşamda birikip duran küçük ama sürekli rahatsız edici ve onur kırıcı ayrıntılardan çoğunlukla cinsiyet sorumlu tutulmuştur. Bilinç yükseltme bütün bu izlenimleri bir araya getirir ve onlara ses verir (MacKinnon, 2003;105).

Öğrenenler toplumsal baskı ve ayrıcalık sistemlerinin kendi inanç ve değerleri ile birlikte kimlikleri üzerindeki etkisini sorgulamaya başladıklarında ‘söylem’ değişir. Örneğin kişi belirli toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal kalıplarını benimserse ve bu rollerin toplumsal olarak yapılandırıldığının farkına varır ve bu yapılandırmayı sorgulamaya başlarsa, kişinin kimliği değişmeye ve kişi yaşamında farklı hareket etme yolları geliştirmeye başlar (Tisdell, 2012:222). Güçlendirici eğitsel müdahale zorunlu olarak ataerkil ideolojileri sorgulamalıdır. Kadınların hem topluca durumlarını gözden geçirip, sorgulamaları için, hem de kişisel ve kolektif özerkliklerini geliştirecek becerileri kazanmaları ve başarmaları açısından kendilerine özel, ayrı bir zaman ve alan düzenlemesi gerekmektedir (Patel, 1996; akt. Stromquist, 2012:193).

Güçlendirmenin en iyi şekilde kişisel deneyim üzerine düşünmenin ve diyaloğa dayalı iletişimin gerçekleştiği yerel düzeydeki küçük ve sadece

kadınlardan oluşan gruplarda geliştiği görülmüştür (Stromquist, 2012:193). Ortak deneyimler arasındaki benzerliklerin farkına varmak, deneyimlerin kişiselleştirilmesine mesafe koymayı da getirdi. Kişisel deneyime böyle bir mesafe, kazanılmayı ve daha önceden varsa desteklenmeyi gerektirir. Kişisel gerçeklik, eğer genel durum olarak incelenebilir ve anlaşılabilirse, genel ezilme durumunun belirli tezahürü olarak kabul edilmelidir. Diğer bir deyişle kişisel deneyime *teorik* bir mesafe kazanılmış olması gerekmektedir (Hart, 2012:255). Bu mesafe alınamadığı ve doğru bağlantılar kurulmadığı takdirde bireysel hikayelerin paylaşımından, psikolojik olarak geçici rahatlama ve bunun yanında eylemsizlik halinin devamında yeniden türeyen acıdan başka bir durumun oluşması beklenemez. *'Acı, öfke ve bastırılmışlıkla'* yüzleşmek son derece sancılı bir süreçtir ancak bu paylaşımlar sonucunda kırılan kabukların altından benzer birçok ezilmiş benliğin çıkması kişiyi kendinden uzaklaştırarak bir o kadar rahatlatıcı ve güven verici durumları doğurur.

Bilinç yükseltme gruplarında kadınlar kendilerinden hissetmeleri beklenenden çok, gerçekten ne hissettiklerini konuştuklarında, hep birlikte neleri *isteyebileceklerini* ve aynı zamanda neleri *istemeleri gerektiğini* keşfetmeye çalıştılar. Neleri isteyebileceklerini ortaya çıkarmak, geçmişin canlanması ve yeniden yapılandırılması sürecidir. Neyi istemeleri gerektiğini ortaya koymak ise, ortak çıkarları keşfetmek ve şekillendirme sürecidir (Hart, 2012:250).

Bilinç yükseltme süreçleri, kadınlar içinde yaşadığı toplumsal dünyayı, böyle bir hayatın onlar için ne demek olduğunu, sistematik olarak bir kimlikten yoksun bırakılışlarını ve bu sürecin dişiliği nasıl toplumsal olarak kurduğunu sergileyip belgelemektedir. Kadın bu gerçeklerin ilk bakışta çok özgün olduğunu (kendisi tarafından yaşanan toplumsal koşullar ve kendi kendini algılaması) ama aynı zamanda da hemen hemen bütün kadınların paylaştığı bir toplumsal gerçeği yansıttığını ve ne kadar çeşitli olursa olsunlar, bütün kadınların gerçekler aracılığıyla tanımlanabileceğini fark etmiştir (MacKinnon, 2003;105).

Kadınlar kendi varoluşlarını yeniden değerlendirip tekrar yorumlama yoluyla baskının farkına varmış ve bunu ortaya çıkarmışlardır. Sorunlar,

acılar ve zorlukların artık kişisel veya bireysel yetersizlikten ya da eksiksiz olarak değil, her kadının hayatını benzer şekilde etkileyen yapılardan kaynaklandığını görmüşler: ‘’Yavaşça ve çekingen bir şekilde, kadına özgü olarak görülen davranış kalıplarının aslında daha önceden belirlenmiş roller olduğu ve … ‘sosyal bir nedeni ve muhtemelen politik bir çözümü olmasına’ rağmen kişisel sorunlar gibi algılandığı’’ sonucuna (Hole ve Levine, 1971:125) varmışlardır. Giderek – kadınların hoşnutsuzluğunu artıran- kişisel olanla politik olan arasındaki keskin ayrım, daha fazla sayıda kadının genel yapıların işleyişine kişisel tanıklığı ve bunların farkına varmasıyla bulanıklaştı. ‘’Kişisel olan politiktir’’ sloganı bu sahte zıtlıkların giderek yıkılmasına aracılık etti (Hart, 2012:246).

Kişisel olanın politik olduğu analizi (MacKinnon, 2003), bilinç yükseltme sonucu ortaya çıkmıştır. Bu analizde birbiriyle ilişkili dört özellik vardır: Birincisi; kadınlar bir grup olarak erkekler grubunun egemenliği altındadır, dolayısıyla bireysel düzeyde de bu böyledir. İkincisi; kadın kişisel ya da biyolojik doğasından dolayı değil, toplum tarafından ezilir. Üçüncüsü; cinsel işbölümünü de içeren cinsiyet ayrımı kadını yüksek topuklu, düşük statülü işlerle sınırlı tutarak, ilişkilerdeki kişisel duygulara varıncaya kadar onu belirler. Dördüncüsü; kadının sorunları, yalnızca kendine ait olmayıp grup olarak kadınları ilgilendirdiği için, bunlar ancak topluca ele alınabilir. ‘’Deneyimler ve tanıklıklar, çalışmanın en değerli hazineleridir. Çünkü, bilinç yükseltme grupları, ‘’kişisel olan’’dan hareket etmenin yeridir ve *‘’kişisel olan politiktir’’.* Her kadının deneyimi değerlidir, çünkü her kadın cinsiyete dayalı ayrımcılığı yaşamıştır’’ (Işık, 2005:123). Paylaşılan – yani kişisel olmayan- ve ütopik yani daha iyi bir geleceğe yönelen- böyle özgürleştirici bir ilgi, gerçekliğin tüm dinamikler karmaşıklığını anlama ve değiştirmede ortak bir çıkar inşa ederek, doğrudan teorik öz-bilinçliliği geliştirir, kavramlaştırmaya ve genellemeye ulaşmayı teşvik eder (Hart, 2012:270).

Kadın hatırladıklarını *anladığı* her anda, tüm hayatına yeni bir tarzda bakar. Bütün varlığından yükselen ‘ah’, her ikisi de eleştirel özdönüşüm sürecinin önemli unsuru olan, hatırlama ve anlama anlarında ortaya çıkan algısal değişimleri gösterir ki, bu değişimin kendisi de bir deneyimdir. Kadının

kendine ve dünyaya bakışı, -yani özbilinçliliği- hayatını ya da hayatının gerçek anlamını anladığı anda yapısal olarak dönüşüme uğrar (Hart, 2012:254).

Yetişkin kadınların güçlendirilmesinden bahsederken, eğitsel faaliyetlerde ve politik taleplerde bulunan kadın hareketini ve de onunla bağlantılı kadınların öncülük ettiği sivil toplum kuruluşlarının (STK) nasıl işlediğini de incelemek gerekir (Alverez, 1990; Yudelman,1993; akt. Stromquist, 2012:192). Her ne kadar bu örgütler, işlevlerine (temel gereksinimlerin sağlanmasına yardım etmekten, tutum ve davranışların dönüştürülmesine kadar) ve kapsadıkları coğrafi alana (yerelden ulusal düzeye) bağlı olarak farklılaşsalar da, bunlar toplumsal cinsiyet sorunlarına eklemlenen ve bu konuları harekete geçiren kilit örnekleri sağlarlar (Stromquist, 2012:192).

2.6. STK'lar ve Kadın Eğitimi

Yeni feminist hareket 1967 yazında kendi özerkliğini ilan eden bir grup kadın tarafından bütün kadınlar adına başlatıldı. Kadınlar kendi otantik seslerini bulmayı deneyerek, kendi eşsiz deneyimlerini yeniden ortaya koymaya, aslında yaratmaya çalıştılar (Hart, 2012:245). Türkiye'de de 1980'lı yıllardan itibaren yeni dalga feminist hareketin eylem ve kampanyaların yanı sıra bilinç yükseltme grupları da toplumsal cinsiyet eksenli mücadelenin parçası olmuştur.

Türkiye'de kadın hakları hareketinin, 1980'lerin sonuna doğru, 12 Eylül askeri rejiminin ardından demokratik siyasetin bütün araçları yasaklanmışken ortaya çıkarak güçlenmesi onun hem bir şansı hem de şanssızlığı olmuştur. Demokratik katılım hakları talep eden güçlü taban hareketlerinin ve özgürlükçü entelektüel tartışmaların yok olduğu bir dönemde gelişmek durumunda kalan kadın hakları hareketi, kaçınılmaz olarak, sınırlı sosyal çevrelerde etkili olabilmiştir (TÜSİAD& KADİGER, 2008; 246).

Feminist örgütlenmenin amacı kadınların küçük, yüz yüze ve hiyerarşisiz *bilinç yükseltme* amaçlı küçük gruplarda çıkar çatışması yaratacak bağlamlardan uzak durarak ve hem erkekler hem diğer siyasal örgütler karşısında özerklik kazanmaktır. Bu anlamda feminist örgütlenmelerinin amacı eril tahakküme karşı kendilerini korumak ve dönüştürmek için bir güç ve strateji geliştirebilmektir (http://kasaum.ankara.edu.tr/?page_id=182). Kadın örgütleri kendi taleplerini kamuoyunda kadın hakları reformu olarak tanıtmış ve bu talepleri demokratikleşme sürecinin bileşeni olarak kabul ettirmeyi başarmıştır. Kadın örgütleri siyasal partilerin ve kamu kurumlarının cinsiyet ayrımcılığına yol açan uygulamalarını yakından izlemekte ve eleştirmektedir (TÜSİAD&KADİGER;2008,247).

Kadınların öncülüğündeki STK'lar enformel öğrenme aracılığıyla güçlendirmenin politik boyutunu geliştirmişlerdir. Bu tip bilgi ve beceriler, tehditkar olmayan fiziksel ve toplumsal ortamlarda kadınlar arasındaki etkileşim içinde daha iyi öğrenilmektedir. Formel eğitim düzeyleri düşük, ekonomik sorunları olan kadınların harekete geçme konusunda en temel sorunları, düzgün konuşma konusundaki yetersizlik algılarıdır. Kadınların görüş ve fikirlerini söyleyebilme güvenini geliştiren ortamların olumlu etkileri azımsanmamalıdır (Stromquist, 2012:203).

Kadın sivil toplum kuruluşları öncelikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınları güçlendirmenin tüm boyutlarını, yani bilişsel ve psikolojik boyutlarının yanı sıra ekonomik ve politik boyutlarını da anlayabilmelerine olanak sağlamaktadır. Yetişkin eğitimi programları, her zaman güçlendirmenin eksiksiz gelişimi için en iyi şekilde harmanlanmış deneyimleri sağlamasa da, oluşturdukları toplumsal ortamlar, geliştirdikleri toplumsal etkinlikler, katılımcıların hoşlanacağı yeni bilgi ve esnek katılım biçimleri yaratarak, kadınların bireyler ve gruplar olarak güçlendirilmesine son derece katkıda bulunmuştur (Stromquist, 2002). 1997'de toplanan 5. Dünya Yetişkin Eğitimi Konferansı'nın Eylem Planı, kadınların güçlendirilmesinde eğitimin önemini kabul etmiştir ve hükümetlere yetişkin eğitimi sürecinde kadın sivil toplum örgütlerini destekleme çağrısında bulunmuştur (Sayılan, 2012:78).

Kadınlar STK'ların sağladığı örgütlenme ve harekete geçme deneyimleri aracılığıyla kişisel ve kolektif güçlenme duygusuna ulaşabilmektedir. 'Ortak mücadele aracılığıyla kolektif kimlikler oluşturulmuş ve bunlar yeni politik güç olarak gelişmiştir. Bu gerçekten önemlidir, çünkü kadınlar eşitlik ve toplumsal cinsiyet haklarını kazanmak için çoğunlukla fiziksel mücadeleye girmeyeceklerdir.' (Stromquist, 2012:205).

Kadınların öncülüğündeki sivil toplum örgütlerinin sağladığı alternatif mekanlarda, çalışma alanları (özel konularda kısa süreli kurslar) sayesinde sistematik öğrenme fırsatları sunulmaktadır. Sözü geçen kurslarda kadınların gelişimi için sunulan son derece gerekli konular şunlardır: Toplumsal cinsiyet temelli baskı, yeniden üretim ve sağlık, aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet, yasalar ve politikalar. Onlar ayrıca örgütlenme ve harekete geçirme gibi yöntemlerle ya da rol modeli olma, global iletişim ağına katılma, lobi oluşturma, gözlemleme ve birinin liderliğini izleme ve değerlendirme gibi bir örgüt içinde yapılagelen rutin eylemlerde boy veren informel öğrenme olanakları sağlar (Stromquist, 2012:194).

Kadınlar açısından iki önemli nokta ortaya çıkmaktadır: Birincisi kadınların toplumu kendilerinden yana dönüştürebilmek için en başta siyasal alan olmak üzere toplumun her düzeyindeki karar organlarına katılmalarının gerekliliğidir. İkincisi de bunun kendi başına gerçekleşemeyecek ölçüde ciddi ve karmaşık engellere dayanmasıdır. Bu karmaşık engelleri, kadının bireysel çabalarıyla aşması pek söz konusu değildir. Bu anlamda, kadınların siyasal karar verme organlarına katılımı ne kadar önemliyse, bu katılımı özendirecek veya kolaylaştıracak, en azından kadının bir birey olarak topluma faydalı olmasını sağlayacak sivil toplum kuruluşları da bir o kadar önemlidir (Yuva, 2005:9)

2.7. KA.DER

Kadın örgütlerinin 2000'li yıllardan itibaren, hem kendi çevrelerindeki kadınlarla hem de diğer kadın örgütleriyle ilişki kurmak, ortak görüş oluşturmak ve kadın sorunlarının tanımı ve çözümü ile ilgili bilgileri

paylaşmak için kullandıkları en önemli stratejilerden biri eğitim programları yoluyla iletişim kurma, güçlenme ve örgütlenme olmuştur. Kadınların siyasal katılımını arttırmak için kurulmuş KA. DER'in eğitim programları buna tipik bir örnek oluşturur (TÜSİAD&KADİGER, 2008;251).

4 Mart 1997 yılında kurulan Kadın Adayları Destekleme ve Eğitme Derneği (KA.DER), Türk Kadın Birliği'nden sonra kadınların siyasi yaşama katılımının artması gerekliliğini tek başına gündeme getiren ve bunun için aktif bir biçimde çalışan ilk kadın örgütü olma özelliğini taşır. (KA.DER, 2008a; Akt, Göl, 2010;79).

KA.DER'in, amacı, ilkeleri, örgüt yapısı ve bağlı olduğu değerler tüzüğünde belirtildiği üzere aşağıdaki gibidir:

KA.DER'in Amacı;

- Kadınların politikaya katılımını engelleyen ekonomik, sosyal, kültürel ve yasal engellerin ortadan kaldırılması,
- Kadınların karar mekanizmalarında eşit temsilini sağlamak için geçici özel önlem politikalarının yasalarda ve siyasi parti tüzüklerinde yer alması,
- Partili ve partisiz kadınların güçlendirilmesi, aday olmaya teşvik edilmesi ve görünür kılınması,
- Siyasi partilerde yer alan kadınlar arasında; onlarla kadın hareketi arasında, kadın sorunları ve politikaları konusunda iş ve güç birliğinin gelişmesi amacıyla, lobi, savunu, kampanya, örgütlenme ve eğitim çalışmaları yapmaktır.

KA.DER'in, yaptığı kampanya ve çalışmalarla diğer kadın örgütlerinin de siyasal yaşama katılım konusunda duyarlılık göstermesini sağladığı söylenebilir. Siyasal partilere eşit mesafede, kadın sorunlarına duyarlı ve farkındalık kazanmış kadınların siyasette görünürlüğü için çeşitli çalışmalar yapan KA.DER'in ilkeleri aşağıdaki gibidir:

- Ayrımcılığın her türüne karşıdır,

- Tüm yasal partilere eşit mesafede durur,
- Tüm partilerin kadın kolları ve kadın parlamenterleriyle amacı doğrultusunda eşit mesafede birlikte çalışır,
- Yönetim kademelerinde rotasyon uygulanır, aynı kişi 2 dönemden fazla yönetimde kalamaz.

KA.DER'in ilkelerinde de vurgulandığı gibi, tüm ideolojilere ve siyasi partilere eşit mesafesi, kadınların *kadın sorunu* etrafında buluşurken kendi ideolojik duruşlarının da hizip yanlarını görebilmelerine ve farklı fikirlerle temas halinde olmanın getireceği hoşgörüye zemin sağladığını söylemek yanlış olmaz. 'Farklı kadın kimliklerine eşit mesafe siyaseti, erkek egemenliğini savunan, ideolojik temelli cemaatlerine demokratik bilinçten uzak şekilde bağlılık duyan, ataerkil iktidar ilişkilerine gömülmüş kadınlara, feministlerin kucak açması anlamına gelmemektedir. Farklı olarak, kadınların 'ideolojik kimlik'ler ile ilişkisinin değişebilirliğini öngören; kadınlarla 'empatik' bir ilişki geliştirildiğinde, her kadının yaşadığı baskı ve ezilmeye karşı çıkabileceğini ve kendi bağlamını değiştirici bir politik güce sahip olabileceğini kabul eden bir anlayışı hayata geçirmeyi amaçlamaktadır. Kadınların ideolojik ve politik gerekçelerle araçsallaştırılmasına, sömürülmesine ve ayrımcılığa uğramasına ses çıkarmamaya alışmış kadınlar tutumlarını değiştirebilir ve kendi 'ideolojik cemaati'ne karşı daha eleştirel ve dönüştürücü olabilirler.' (TÜSİAD&KADİGER,2008:249). Bu açıdan KA.DER'in kadınları buluşturan bu ortamı sunması bu 'empatik' dönüşüm için önemlidir.

KA.DER'in bağlı olduğu değerlere bakıldığında temelde kadın odaklı bir kuruluş olmasının yanında insan haklarını tümüyle savunan, her türlü eşitsizliğe tepki koyan ve çevreci bilince sahip bir örgüt olduğu görülmektedir:

1. Kadınlık durumunun bilincinde, bunu sahiplenen, dillendiren, kadınlara özgü sorunlar konusunda duyarlı, kadınların toplumsal yaşamın her alanında eşit yurttaşlar olarak var olması için çalışan, kadın dayanışmasına önem veren,

2. Başta kadınların yaşamını etkileyecek ulusal ve uluslar arası anlaşmalar, sözleşmeler olmak üzere kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı ve şiddeti sonlandıracak her türlü yasal düzenlemenin yapılması ve uygulanması için çalışan, yenilikçi, toplumu ileriye götürecek projeleri olan,

3. Laik Cumhuriyetin, insan haklarına saygılı eksiksiz bir demokrasi ve sosyal bir hukuk devleti olması ve sivil toplumun güçlendirilmesi için çalışan,

4. Toplumsal cinsiyet ayrımına ve eşitsizliğine, din, mezhep, dil, ırk, etnisite, cinsel tercih ve yönelim temelli ayrımcılığa karşı çıkan, insan hak ve özgürlükleri ile doğaya saygıyı temel alan, çevre koruma bilincine sahip, her türlü fanatizme, yobazlığa, ırkçılığa, militarizme, nefret söylemine, toplumsal yozlaşmaya, şiddete ve savaşa karşı çıkan,

5. Siyasete, kadınların ve halkın gerçek temsilcisi olmak amacıyla giren,

6. Dürüst ve ilkeli bir yurttaş olmak. (http://www.ka-der.org.tr/tr-TR/)

KA-DER, kendini feminist bir örgüt yerine kadın duyarlılığını, kadın bakış açısını öne çıkartan bir dernek olarak tanımlamaktadır. Ancak, üyeleri arasında kendini feminist olarak tanımlayan kadınlar da yer almaktadır (KA-DER, 1997: 2). KA-DER'in, kendini feminist bir örgüt olarak tanımlamamasının ardında ideolojik temellerden çok, amaca ulaşmayı kolaylaştırıcı pratik nedenler yattığı söylenebilir. KA.DER üyelerine göre, feminizm kelimesinin bugün hâlâ Türkiye'de marjinalliği ifade ediyor olması, derneğin kendini feminist bir örgüt olarak tanımlamasının önündeki en önemli engeldir (Göl, 2010:83).

KA.DER, genel olarak kadın sorununu, toplumun her alanında - eğitimde, siyasette, çalışma yaşamında, sosyal yaşamda, sağlık, yoksulluk, sosyal güvenlik gibi cinsiyete dayalı ayrımcılıktan kaynaklanan bir sorun olarak nitelendirmekte ve cinsiyetlerinden dolayı kadınların erkeklerden geri bırakılması olarak tanımlamaktadır. Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerekliliğini ise; kadınlara yönelik ayrımcılığın insan hakları ihlali olduğu ve eşitlikçi ve demokratik bir topluma ulaşmanın yolunun bu cinsiyet eşitsizliğinin

kaldırılmasıyla temellendirmektedir (Sayın, 2007; akt, Göl, 2010:83). KA.DER, amacına ulaşmak için ise aşağıdaki çalışmaları yapar;

1. Kadın seçmenleri, hakları ve özellikle temsil hakkı konusunda bilinçlendirmek ve bilgilendirmek için; her türlü kurs, eğitim semineri, basın-yayın kampanyası ile konferans, kongre, açık oturum, sempozyum ve panel gibi toplantılar düzenlemek,

2. Kadınları siyasal partilere üye olmaya teşvik edici çalışmalar yapmak, seçimle gelinen siyasal görevler için aday olmaya teşvik etmek, bu amaçla bilgilendirme kursları, eğitim seminerleri ve konferanslar düzenlemek,

3. Siyasal partilerin kadın adayları, seçilmelerine şans tanıyan seçim çevrelerinden ve listelerin seçilmeye şans tanıyan sıralarından aday göstermeleri için çalışmak, kısacası; kadınların seçilebilmesi için her türlü çalışmayı yapmak,

4. Kadın adaylara, seçim kampanyaları sırasında araştırma, halkla ilişkiler danışmanlığı ve propaganda desteği sağlamak,

5. Kadınların temsil oranını arttırmak için, başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmak üzere bütün bakanlıklar, TBMM'nin Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu ve diğer tüm ilgili komisyonlar, belediyeler, üniversitelerin Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezleri, Kamu Kuruluşları ve kadın haklarını ilerletme amacını taşıyan, her türlü dernek ve vakıfla işbirliği yapmak,

6. Dernek faaliyetlerinin etkinleştirilmesi ve geliştirilmesi için araştırmalar yapmak, başka ülkelerde benzeri çalışmalar yapan dernek, vakıf vb. kuruluşlarla bilgi alışverişinde bulunmak, uluslararası seminerler düzenlemek, bunlara temsilci göndermek,

7. Kadın adayları destekleme fonu oluşturmak üzere, sergi, gösteri, konser, şenlik, gezi, balo, kokteyl gibi sosyal etkinlikler düzenlemek, yarışmalar açmak, jüriler oluşturmak, ödüller vermek, yarışmalara katılmak, lokal açmak, sosyal ve kültürel tesisler kurmak ve bunları tefriş etmek ve derneğe gelir getirecek ve olağan işletme ilkelerine göre çalışacak iktisadi

işletmeler açmak ve bunları doğrudan ya da denetimi altındaki kişilerle yönetmek ve işletmek.

8. Gerekli izinler alınmak şartıyla yardım toplama faaliyetlerinde bulunmak ve yurtiçi ve yurt dışından bağış kabul etmek,

9. Amacın gerçekleştirilmesi için gerekli olan her türlü bilgi, belge, doküman ve yayınları temin etmek, dokümantasyon merkezi oluşturmak, çalışmalarını duyurmak için amaçları doğrultusunda gazete, dergi, kitap gibi yayınlar ile üyelerine dağıtmak üzere çalışma ve bilgilendirme bültenleri çıkarmak, yayın yapmak, dergi, gazete çıkarmak, eğitim amaçlı video, kaset, belgesel film ve CD ve DVD ler hazırlamak,

10. Amacın gerçekleştirilmesi için sağlıklı bir çalışma ortamı sağlamak, her türlü teknik araç ve gereci, demirbaş ve kırtasiye malzemelerini temin etmek,

11. Dernek faaliyetleri için ihtiyaç duyulan taşınır, taşınmaz mal satın almak, satmak, kiralamak, kiraya vermek ve taşınmazlar üzerinde ayni hak tesis etmek,

12. Amacın gerçekleştirilmesi için gerek görülmesi durumunda vakıf kurmak, federasyon kurmak veya kurulu bir federasyona katılmak, gerekli izin alınarak derneklerin izinle kurabileceği tesisleri kurmak,

13. Uluslararası faaliyette bulunmak, yurt dışındaki dernek veya kuruluşlara üye olmak ve bu kuruluşlarla proje bazında ortak çalışmalar yapmak veya yardımlaşmak,

14. Amacın gerçekleştirilmesi için gerek görülmesi halinde," 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların, Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun" hükümleri saklı kalmak üzere, kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütmek,

15. Gerekli görülen yerlerde şube ve temsilcilikler açmak, şube organlarını oluşturmak,

16. Derneğin amacı ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda, diğer derneklerle veya vakıf, sendika ve benzeri sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir amacı gerçekleştirmek için platformlar oluşturmak.

KA.DER'in tüm bu çalışmalarının en önemlilerinden olan derneğin eğitimsel faaliyetler içeren projelerine göz atmak gerekirse:

- MEDA Projesi (2010-2011):

Eğitim programlarının ve eğitim materyallerinin hazırlanıp uygulandığı bu projede *Toplumsal Cinsiyet, Türkiye'de Kadın ve Siyaset, Türkiye'de Kadının Tarihi, Yerel Yönetimler, Siyasi Partilerde Kadınların Durumu*, *Demokrasi, Katılım, Yurttaşlık* gibi konularda eğitim, atölye ve seminer çalışmaları yapılmıştır. Bunun yanı sıra kadın örgütlerinde demokratik iletişim ve etkinliği sağlamak için Kendine Güven Eğitimi, Verimli Toplantı Yapmak, Rekabet-Kıskançlık-Dayanışma, İletişim-Motivasyon-Liderlik, Kadınlarla Grup Çalışması Yapmak, Güzel Konuşma ve Hitabet gibi eğitim konuları da programlarda yer almıştır.

- Kadınlar İş Başına Projesi (2003 – 2006):

Eğitim programında amaç, kadınları seçimle ve atamayla gelen tüm karar alma organlarına aday olmaya özendirmek ve aday olmayı düşünenleri bilgilendirmek olarak açıklanmaktadır. Eğitim kapsamında verilen kurslar; *"İddialı Olmak (Kendine Güven) Eğitimi (Assertiveness)", "Verimli Toplantı Yapmak Eğitimi", "Yerel Yönetimler, Rekabet - Kıskançlık - Görünür Olma Ve Dayanışma", "İletişim - Motivasyon – Liderlik, Demokrasi - Katılım – Yurttaşlık", "AB Üyeliği Kadınlara Ne Getirecek?", "Kadınlarla Grup Çalışması Nasıl Yapılır?", "Türkiye Kadın Hareketi Tarihi", "Kadına Yönelik Uluslararası Anlaşmalar", "Toplumsal Değişimde Kadınların Rolü ve KA-DER Örneği", "Medeni Yasa - Haklarımızı Öğrenelim", "Güzel Konuşma Ve Hitabet"*dir. Bunlardan Güzel Konuşma ve Hitabet eğitimi dışındaki eğitimleri ücretsiz verilmiştir.

- Siyaset Okulu Projesi : (2008-2009/ 2009-2011)

Kadınların karar mekanizmalarına katılımını artırmaya yönelik faaliyetler çerçevesinde, 2007 yılının genel seçim yılı olması dolayısıyla siyasette faal kadınları eğitmeyi, bilgilendirmeyi ve desteklemeyi amaçlamıştır. Proje, İstanbul, Ankara, Eskişehir, İzmir, Bursa ve Adana illerinde yapılmış ve siyasi partilerde aktif olarak görev yapan kadınlara yönelik eğitim verilmiştir. Eğitim programında *Toplumsal Cinsiyet, Türkiye Kadın Hareketi Tarihi, Siyasette Erkek Egemenliği ile Mücadele, Kota, CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi), Siyaset Nedir?, Politik Partiler ve Seçim Sistemleri, Yerel Politika, Uluslararası Politika, Ekonomi, Avrupa Birliği, Kadın Bakış Açısından Siyaset* gibi başlıklarda yürütülen derslerin yanı sıra kadın siyasetçilerin gündelik hayatta ihtiyaç duyabileceği*, Konuşma Tartışma Teknikleri, Seçim Kampanyası Yürütmek, İttifak-Müzakere ve Pazarlık Teknikleri, STK'lar ve Medya ile Çalışmak, Erkeklerle Çalışmak ve Destek Almak* gibi dersler verilmiştir.

- Kadın Yurttaşların Güçlendirilmesi Projesi (2008-2011):

KA.DER, Kadın Yurttaşların Güçlendirilmesi Projesi ile Türkiye'de kadın örgütleri ve kadın aktivistler arasında hakların kullanılması bilincinin yaygınlaşmasını ve böylece hak temelli politika yapma kapasitelerinin güçlendirilmesini amaçlamıştır.Proje kapsamında, Birleşmiş Milletler Demokrasi Fonu (UNDEF) desteği ile Türkiye'nin yedi bölgesinden kadın örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarının kadın temsilcilerine *"Kadının İnsan Hakları"* konulu eğitici eğitimleri verilmiştir. Eğitici eğitimlerini başarıyla tamamlayanlardan oluşan eğitici havuzundaki kadınlar eğitimlerde kazandıklarını kendi örgütleri ve çevrelerindeki kadın yurttaşlarla paylaşarak edindikleri yeni bilgi ve becerilerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Proje kapsamında 7 bölge ve 14 ilden 358 kadına 5 gün süren yoğunlaştırılmış eğitici eğitimleri verilmiş; eğitimi başarıyla tamamlayanlara sertifika verilmiştir. Ardından sertifikalı eğiticiler kendi atölyelerini düzenleyerek 2496 kadın yurttaşı hakları konusunda bilinçlendirmiştir.

- Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi (2013-2015):

Avrupa Komisyonu Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA) hibesi desteği hayata geçirmektedir. Kadın Yurttaşların Güçlendirilmesi Projesi; özellikle 2014 Yerel Seçimleri öncesinde kadınları güçlendirerek, aktif ve katılımcı yurttaşlığı destekler ve uzun vadede kadınların siyasete aktif katılımını teşvik etmektedir. Türkiye çapında 7 coğrafi bölgede, 7 farklı şehirde düzenlenecek kolaylaştırıcı eğitimleri kartopu yöntemiyle daha hızlı bir şekilde farklı bölgelerden daha çok kadına ulaşmayı hedeflemektedir. Bu eğitimlere sivil toplum paydaşı, ilişki ağı geniş ve bölgesinde sivil alanda aktif kadınlar davet edilmiştir. Eğitimlerde paylaşılan bilgi ve deneyimlerin, eğitimi alan kadınlar tarafından kendi çevrelerinde ve alanlarında yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. 7 bölgede gerçekleşen eğitimlerden önce, bir pilot kolaylaştırıcı eğitimi İstanbul'da düzenlenmiştir. Eğitim formatı ve materyali denenmiş ve katılımcılardan alınacak geri dönüşler, görüş ve öneriler projenin danışma kurulu ve KA.DER'in proje ekibi ile paylaşılmış ve eğitimlere nihai şekli verilmiştir. Bilgi ve deneyim paylaşımı şeklinde düzenlenecek eğitimlerde; yurttaşlık hakları ve uygulanma mekanizmaları, toplumsal cinsiyet ve kadının insan hakları teori ve pratik ile iç içe geçerek aktarılmıştır. Üçer gün süren eğitimler bütün bölgelerden katılıma açık olarak gerçekleştirmiştir. Proje aynı zamanda kadın sivil toplum örgütlerinin arasındaki dayanışma ve işbirliğine, ortak ve destek olmayı da hedeflemektedir. Proje; Aydın, Çanakkale, Şanlıurfa, Muş, Konya, Antalya, Sinop ve Rize'de gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında kolaylaştırıcı eğitimleri, eğitmenlerin kendi bölgelerinde verecekleri eğitimler ve eğitimlerin içeriğinin basılı hale getirilerek dağıtımı yapılacak olan broşürler ile toplam 8000 yurttaşa doğrudan ulaşması planlanmaktadır.

BÖLÜM III
YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araç ve teknikleri/verilerin toplanması ve verilerin analizi konularına ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Kadın Adayları Destekleme ve Eğitme Derneği (KA.DER)'in düzenlediği ''Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi''ndeki katılımcı kadınların eğitime katılma dinamiklerini, beklentilerini ve kazanımlarını toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirmek üzere yapılan bu çalışmada, nitel araştırma yaklaşımı ve tarama modeli kullanılmıştır.

Nitel araştırmalar (Kuş, 2001); yakın, içeriden, oluşumcu, yapılaşmamış, idiografik ve aktör tarafından inşa edilme, derin ve zengin olma gibi özellikler taşır. ''Nitel araştırmacı, olaylar ve aktiviteler arasındaki bağlantıları gösterme ve insanların yorumlamalarını araştırmada daha iyi bir pozisyondadır. Bu duruş nitel araştırmacıya sosyal yaşamdaki süreci incelemek için daha fazla fırsat sunar'' (Kuş, 2012:119).

Storey (2007) nitel araştırmanın, insanların olaylara dönük öznel bakış açılarını keşfetmeyi hedeflediğini ve bu nedenle nicel araştırmadan daha üstün olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla nitel araştırmayı insanın, kendi sırlarını çözmek ve kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisi olarak tanımlamak mümkündür (Özdemir, 2011:326).

Feminist yaklaşımın yorumlayıcı ve eleştirel paradigmalarla ortak olan yönü araştırmacılarla denekler arasındaki sübjektif ilişkidir. Empatinin önemine inanan feministler niteliksel araştırma yöntemlerini tercih ederler. Feminist araştırma eyleme yöneliktir. Toplumsal yapının dönüşümünü hedefler (A. Roney, 2011:214). ‘’Feminist araştırmacılar, daha az konuşulup daha çok dinlenilen ve duyulan, hem araştırmacı hem de görüşüleni insanileştiren ve az ya da hiçbir toplumsal sese sahip olmayanlara odaklanan bir metodoloji öne sürerler’’ (Kuş, 2012:92). Kadınlara ilişkin toplumsal gerçeklikleri ortaya çıkarmak için, kadınların kendi seslerine, sözlerine ihtiyaç vardır. Bu derinliğe inmeyi nitel araştırma yaklaşımı sağlamaktadır.

Tarama modeli geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan yaklaşımdır (Karasar, 2005:77). Özellikle nitel veri toplama yöntemlerinin kullanılmasıyla birlikte katılımcılardan bir konuyla ilgili derinlemesine bilginin alınabildiği tarama araştırmalarında elde edilen sonuçlar kuramların oluşturulmasında ya da gözden geçirilmesinde yararlı olabilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012:178). Yapılacak araştırmanın niteliği nedeniyle nitel yaklaşımlı tarama modeli, verilere ulaşmada en uygun yöntem olarak düşünülmektedir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, KA.DER’in ‘’Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin Seçmenler ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi’’ kapsamında yapılan eğitimin katılımcıları oluşturmaktadır. Proje, tüm Türkiye’yi kapsayacak şekilde yedi bölgede ve her bölge için bir ilde eğitim düzenlenerek uygulanmıştır. Araştırmanın zamanlamasından dolayı, son üç bölgenin eğitimlerinin düzenlendiği Aydın, Çanakkale ve Sinop illerindeki eğitimin katılımcılarından görüşmeyi kabul edenlerle görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların çoğu STK’lı kadınlar olup, üç bölgedeki illerden katılmışlardır. Aydın’da 21, Sinop’ta 23 ve Çanakkale’de 19 kişi olmak üzere toplam 63 katılımcıdan 23’üyle; 16 kişiyle yüz yüze, 7 kişiyle yazışarak görüşme

yapılmıştır. Araştırmanın evrenini oluşturan, KA.DER'in proje kapsamında ulaştığı kadın sayısı ise 158'dir. Amacı kadınları siyasi alanda desteklemek ve kadınlarda siyasal bilinç oluşturmak olan tek dernek olduğundan dolayı çalışma için en uygun alan olarak KA.DER görülmüştür.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri/ Verilerin Toplanması

Araştırma için gerekli veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve gözlemle toplanmıştır. ''Nitel araştırmalarda kullanılan görüşme tekniğinin belirleyici özelliği, görüşülen kişilerin bakış açılarını ortaya çıkarma olmaktadır. Bu nedenle görüşülenlerin, anlam dünyalarını, duygu ve düşüncelerini anlamak, nicel görüşmelerden farklı olarak yüzeysel değil, derin bilgi edinmek esastır'' (Kuş, 2012:87). Punch'a (2005) göre, nitel araştırmada görüşme temel veri toplama araçlarından biri olarak, insanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur, başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir (Punch, 2005:65). Kadınlar ve onlara ait bilgi, bu güne dek, kamusal/özel, doğal/kültürel, evrensel/yerel gibi verili hiyerarşik dikotomik ayrımlar üzerine inşa edilmiştir. Bu bilgi, kadın gerçekliğini göstermekte ve ortaya koymakta yetersiz ve ön yargılıdır (Çakır, 2013:62). Feminist araştırmalarda, kadınların özgün yaşantıları ve durumlarını ortaya çıkarmak için derinlemesine görüşme çoğunlukla tercih edilen bir tekniktir.

Görüşme formunda eğitime katılanlarla ilgili profil çıkarabilmek amacıyla demografik özelliklerin yer aldığı 8 kapalı uçlu soru ve diğer araştırma amaçlarına yönelik 16 açık uçlu soru yer almaktadır. Araştırma soruları görüşmeler yapıldıkça yeniden değerlendirilmiş ve yenilenmiştir. Görüşme formunun geliştirilmesinde şu aşamalar izlenmiştir:

- Konuyla ilgili literatür çalışması yapılarak taslak bir görüşme formu hazırlanmıştır.
- Geliştirilen taslakla ilgili uzaman görüşlerine başvurulmuştur. Prof. Dr. Meral UYSAL ve Dr. Fevziye SAYILAN'ın görüşleri doğrultusunda görüşme formu geliştirilmiştir. Ayrıca gözlem yapılırken dikkat edilecek hususlar belirlenmiştir.

- Geliştirilen formla Aydın eğitimi görüşmelerinin ardından tekrar değerlendirilip, son şeklini almıştır.

Görüşmeler Aydın ve Sinop illerinde yapılan eğitimlere, araştırmacının kendisinin de bizzat gözlemci olarak katılmasının ardından Aydın'da 8 ve Sinop'ta 8 kişi olarak toplam 16 kişiyle, izin alındıktan sonra ses kayıt cihazı kullanılarak yapılmıştır. Görüşmecilerin nadir olarak görüşmeden kaçtıkları gözlenmiştir. Genellikle görüşme yapma konusunda dirençle karşılaşılmamıştır. Eğitim süresi boyunca, eğitim ortamında ve eğitim sonrasında yemeklerde, çay/kahve molalarında vs. kadınlarla birlikte olmanın yarattığı sıcaklık görüşmeyi kolaylaştırmıştır. Bu süreçte yapılan sohbetler araştırmacıya, araştırma amacını, kapsamını, boyutlarını paylaşma ve bunun yanında katılımcıları tanıma fırsatı da sunmuştur. Ancak görüşmeler eğitim sonrasında yapıldığı için, kadınlardan eğitim sonrası beklemeye uygun olanlarla görüşme yapılabilmiş ve sayı sekizer kadınla sınırlı kalmıştır. Görüşmeler eğitimin yapıldığı otelde yapılmış ve her görüşme yaklaşık 25-30 dakika sürmüştür. Çanakkale eğitimine ise tarihindeki belirsizlikten dolayı katılınamamış, katılımcıların eğitim sonrası oluşturdukları e-posta grubuna görüşme formu yazılı cevap için düzenlenerek gönderilmiş, katılımcı kadınların telefon numarasına dernekten ulaşılarak tamamı aranıp araştırma konusunda ayrıca bilgilendirilmiş ancak 19 katılımcının 7'sinden yanıt alınmıştır.

Gözlem, araştırmada ihtiyaç duyulan verilerin insan, toplum ya da doğa gibi belli hedeflere odaklanılarak çıplak ya da bir araç kullanılarak izlenmesi suretiyle toplanması sürecini tanımlar. Özellikle de gözlemden diğer elde edilmiş bilgilerin desteklenmesinde ve/veya tamamlanmasında yararlanılır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2012:140). Eğitim boyunca yapılandırılmamış, katılımcı gözlem yapılmıştır. ''Yapılandırılmamış gözlem öncesi yapılandırılmamış ve gözlemciye bilgi toplama ve kayıt etmede özgürlük sağlayan bir tür gözlem yöntemidir.'' (Büyüköztürk ve diğerleri, 2012:140). Yapılandırılmış bir gözlem formu kullanılmadan yapılan gözlemler; eğitim ortamı, eğitimcinin tavrı, sınıf atmosferi, katılımcıların eğitim süresince katılım durumları ve eğitim içeriği boyutları baz alınarak dikkatle not edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Nitel yaklaşımla yapılan araştırmada, içerik analizi tekniği kullanılarak veriler raporlaştırılmıştır. ‘’İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileriyle özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır’’ (Büyüköztürk ve diğerleri, 2012:240). ‘Nitel araştırmalarda içerik analizi genellikle bölümleme, kodlama ve kategorileştirmeye dayalı veri çözümleme yaklaşımları ile gerçekleştirilir. Bu yaklaşımlar verilerdeki düzenlilikleri bulma ve kavramlaştırma konularında dikkate değer girişimlerdir.’ (Punch, 2005:210). Araştırma konusunun boyutlarıyla ilişkili olarak hazırlanan açık uçlu görüşme soruları, kategorilerin belirginleşmesini sağlamıştır ve sorularla ilişkili olarak alt başlıklar belirlenmiştir.

Görüşmeler yazıya geçirilirken görüşmecilerin kimliklerinin saklı tutulması amacıyla bireysel görüşme yapılan her görüşmeci için çalışma boyunca bir kod kullanılmıştır. Bu kodların başında eğitimin yapıldığı illerin baş harfi ve katılımcı sayısı kullanılmıştır. Dolayısıyla A1-A8, S1-S8 ve Ç1-Ç7 aralıklarıyla belirtilen kodlar görüşmecileri temsil etmektedir. Araştırmanın bulgu ve yorumlarını aktarırken görüşme alıntılarına sıkça yer verilmiştir.

Bazı açık uçlu soruların yanıtları sık tekrarlanmaları nedeniyle, anlam çözümlemesini güçlendireceği varsayımıyla kategorileştirilmiş ve frekans tablolarına dönüştürülmüştür. Sayısal veriler de yorumlanmış ve anlam çözümlemeleri oluşturulan bu kategoriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Verilerin analize hazır hale getirilmesi için şu işlemler gerçekleştirilmiştir:

1. Ses kayıt cihazına kayıt edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak yazılı hale getirilmiştir.
2. Yazılı çözümlemelerle elde edilen verilerle her bir soru için verilen cevapların bir araya getirildiği bir dosya elde edilmiştir.
3. Yazılı hale getirilen veriler tekrar tekrar okunarak anlam çözümlemesine olanak verecek kavram ve fikirler kavramsal çerçeveye dayalı olarak belirlenmiş ve kategoriler oluşturulmuştur, araştırma amaçlarına açıklık getirecek biçimde yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV
BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümü, demografik veriler, eğitime ilişkin görüşler, siyasetteki erkek egemenliğine ilişkin görüşler, eğitim-siyasal katılım ilişkisine bakış, bilinç yükseltme eğitimlerinin siyasi ilgi ve katılıma etkisi üzerine görüşler ve siyasete aktif katılım için öneriler olmak üzere sekiz başlıkta ele alınmıştır.

4.1. Demografik Özellikler

Katılımcıların demografik özellikleri aşağıda verilmektedir. Aydın'da 21, Sinop'ta 23 ve Çanakkale'deki 18 katılımcıya uygulanan kimlik formu ile bulgular elde edilmiştir. Araştırmacının Çanakkale eğitimine katılamamasından dolayı katılımcılarının bilgilerine e-posta ve telefon yoluyla ulaşılmıştır.

4.1.1. Yaş

Kadınların kurumsal siyasal yaşama katılımı izlendiğinde, ülkemizde genellikle bu alanda bir genç kadınların görünür olduğu söylenemez. Hatta bu durum erkekler için de aynı seyirdedir. Gençlerin siyasal ilgisizliği, deneyim eksikliği gibi nedenler bu durumu açıklamada sık sık öne sürülmektedir. Bunun yanında kadınların siyasal katılımı için onlardan beklenen üstün meziyetlerin (kat kat diplomalar gibi, birkaç yabancı dil, vs.) tamamlanmasının da epey zaman aldığı gerçeği de önemli nedenlerdendir. Sebebi tartışmalı olmakla beraber, bu alanda gençlerin yokluğunun siyasal dinamizmi düşürdüğü bir gerçektir. Bu eğitimin katılımcılarının yaş dağılımı

da bu alandaki mevcut duruma paralel olduğu söylenebilir. Tablo 3'te 62 katılımcıdan oluşan grubun yaş dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 3: Yaş Dağılımı

YAŞ	FREKANS
20-24	3
25-34	6
35-44	10
45-54	28
55-64	12
65-72	3
TOPLAM	62

Tablo 3'te görüldüğü gibi katılımcıların yaş aralığı 20 ile 72 arasında dağılmaktadır. Katılımcıların ağırlıklı olarak 45-54 yaş grubunda toplandıkları görülmektedir. Kadınlarla yapılan görüşmelerde de tespit edildiği gibi, çoğunlukla mesleki yaşamın sona ermesi, emekliliğe geçiş ya da özel alan sorumluklarının hafiflemesiyle STK'larda faaliyet ve siyasal eylem başlıyor.

4.1.2. Eğitim Durumu

Eğitim düzeyi, siyasal katılım için önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan katılımcı kadınların eğitim düzeylerine bakılmıştır ve Tablo 4'te katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin dağılımlar verilmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Durumu

YAŞ	FREKANS
İlkokul	3
Ortaokul	4
Lise	15
Yüksek Okul	9
Lisans	19
Yüksek Lisans	7
Doktora	5
TOPLAM	62

Tablo 4'te görüldüğü üzere katılımcıların çoğunluğu lisans mezunudur. Bunun yanında yüksek lisans ve doktora mezunu olanlar da azımsanmayacak düzeydedir. Bu tablo üzerine, eğitim düzeyinin yüksekliğinin siyasal ilgiyi ve katılımı artırabileceği yorumu yapılabilir.

4.1.3. Mesleki Dağılım

Mesleki yaşam sosyal statüyü, ekonomik geliri, sosyal ilişki ağlarını belirleyen önemli bir faktör olarak düşünüldüğünde, siyasal yaşama katılım için de belirleyici bir faktör olarak önümüze çıkmaktadır. Tablo 5'te katılımcıların mesleki dağılımları gösterilmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Mesleki Dağılımı

YAŞ	FREKANS
Ev Hanımı	11
Öğretim Gör./Üyesi	6
Öğretmen	7
Memur	3
Emekli	12
Eğitmen	3
Esnaf	4
Muhtar	1
Psikolog	1
Sosyolog	1
Ekonomist	1
Hemşire	2
Sigortacı	1
Veteriner Hekim	1
Avukat	1
Sosyal Hizmet Uzmanı	2
Muhasebeci	1
Öğrenci	3
İşsiz	1
TOPLAM	62

Tablo 5'te görüldüğü gibi katılımcıların çoğunluğunu 'ev hanımı' ve emekliler oluşturmaktadır. 'Ev hanımı' katılımcıların kendi ifadelerine göre yazılmıştır. Bu kadınlar genellikle STK'lara da önder bir komşu, arkadaş ya da akrabanın cesaretlendirmesiyle katılmışlardır. Eğitime de grup olarak katılan kadınların çoğunluğu bu gruptandı. Emekliler ise, ağırlıklı olarak öğretmen ve memur emeklileri olup şuan ki durumlarını belirginleştirmek açısından emekli olarak kodlanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi kadınların ileri yaşlarda ve emekli olunca sosyal ve siyasal katılım için zaman yaratabildikleri saptanmıştı. Esnaf grubu ise daha çok el sanatlarına dayanan üretim yapan, küçük işletme sahibi ya da sadece el emeğini pazarlayan kadınlardan oluşmaktadır. Öğretmen ve öğretim görevlisi/üyesi sayısı bir

sonraki çoğunluklardır. Diğer meslek gruplarından katılımcılar bir ya da iki kişidir. Bu tablo aslında Türkiye'deki kadınların mesleki dağılımlarının minimal bir örneği gibidir. Kadınların, ev hanımı ve öğretmenlikte yoğunlaştığı diğer meslek gruplarının erkeklerin hakimiyetinde olduğu ve kadını dışladığı/engellediği düşünüldüğünde durum netleşmektedir.

4.1.4. Sivil Toplum Kuruluşlarında Yer Alma Durumu

Sivil Toplum Kuruşlarında yer almak, toplumsal sorunlara ilgi ve duyarlılığın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu ilgi, duyarlılık ve sorumluluk duygusu, bu alanın kattığı tecrübe birleşince siyasal yaşama katılım için itici bir güç sağlayabilir. Bu açıdan kadınların STK'lı olma durumları önemli bulunmuştur. Tablo 6'da STK'lı olma durumlarına göre katılımcı dağılımı belirtilmiştir.

Tablo 6: Katılımcıların STK'lı Olma Durumu

STK'LI OLMA DURUMU	FREKANS
STK'lı Olanlar	46
STK'lı Olmayanlar	16
TOPLAM	62

Tablo 6'da görüldüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu STK'lıdır. Bunda eğitime davet edilenlerin STK'lı kadınlar olması etkilidir. Ayrıca STK'lı kadınların görece daha bağımsız ve kamusal alanla iç içe oldukları hesaba katılınca siyasal ilgi ve katılımın da aynı oranda yüksek olması beklenen bir durumdur. Kadınların katıldıkları STK'lara bakıldığında; ağırlıklı olarak Kent Konseyleri (14),Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (5), KA.DER (4), AÇEV (2), Türk Kadınlar Birliği (2) , Eğitim-Sen (2) ve diğer kadın derneklerinden geldikleri görülmektedir.

4.1.5. Siyasal Deneyim Durumu

Siyasal alanda görünür olmak için genellikle, bu alanda aktif olmaya, partiyle organik bağlar geliştirmeye ve deneyim sağlayacak ortamlara ihtiyaç vardır. Bu açıdan kadınların bu konudaki hazırlıkları ve girişimleri önlerindeki imkanları analiz etmek için önemlidir. Tablo 7'de kadınların siyasal deneyim durumlarına göre dağılımları belirtilmiştir.

Tablo 7: Katılımcıların Siyasal Deneyim Durumu

SİYASAL DENEYİM DURUMU	FREKANS
Siyasal Deneyimi Olanlar	13
Siyasal Deneyimi Olmayanlar	49
TOPLAM	62

Kadınların İl Meclis Üyeliği, Belediye Meclis Üyeliği, Muhtarlık veya tüm bunlara adaylığı siyasal deneyim olarak kabul edilmiş, parti üyeliği siyasal deneyim olarak görülmemiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun siyasal deneyiminin olmadığı saptanmıştır. Buna rağmen, katılımcılardan 20 kadın partili olup genellikle partinin kadın kollarında üye ya da başkan olarak aktif çalıştıklarını belirtmişlerdir. Parti yönetiminde kadın kollarının dışında yönetimde tırmanabilen 2 kadın vardır. Bu da, kadınların siyasi partilerde kadın kollarına hapsoldukları ve daha çok partinin sosyal işleriyle –oy toplamak için ev ve mahalle ziyaretleri yapmak, kermes gibi gelir getirici faaliyetler düzenlemek, vb.- sınırlı kaldıklarını doğrulamaktadır.

Görüşmeci kadınlardan bir tanesi bu konudaki farkındalığını şöyle dile getirmektedir:

> ‘’ *Ben devlet memuruyum ama ara sıra partime de gidiyorum kadınlarla da sohbet ediyorum. Diyorum ki, kadınlara şunları söylüyorum; il başkanınız erkek, belediye başkanınız erkek, millet vekiliniz erkek ama görüyorum burada hep siz çalışıyorsunuz. Toplantıları düzenleyen siz, mitingleri düzenleyen siz, çiçekleri dağıtan siz kekleri yapan siz ama siz nerdesiniz? Bir kadın kolları başkanı diğeri de ilçe kadın kolları başkanı.*

Yani yeter mi bunlar diyorsunuz kendinize, yani bu kadar mı? Bunun için mi savaş veriyorsunuz? Oysa Türkiye'de değişmesi gereken yasalar var, kadın hakları var. Kadınlar öldürülüyor günde ortalama on tane kadın öldürüyor.'' (S3).

Kadınların siyasi partilerdeki varlığına rağmen siyaset arenasındaki yokluklarını anlamak için siyasal katılımın önemli bir bileşeni olan siyasi partileri kurumsal, söylemsel ve yapısal açıdan analiz etmek gerekir. Genellikle, sağdan sola tüm partiler kadınları kalıplaşmış cinsiyet rolleri çerçevesinde sınırlı olarak siyasi kadrolarına katmaktadırlar. ''Siyasal partiler genellikle kadınların durumunu iyileştirmek için söylemsel değişikleri nadiren kullanıyorlar. Kadın erkek eşitliği sadece fırsat eşitliği temelinde tanımlanıyor. Kadınlara parti programlarının siyasal, ekonomik, kamusal politikalar başlıkları altında yer vermek yerine daha çok sosyal politikalar, aile ve çocuk başlığında yer veriliyor. Çünkü cinsiyetçi rol tanımları kadınları evle, çocukla sınırlıyor'' (Çakır, 2013:164-165).

Kadınların siyasette cinsiyet rol kalıplarına kapatan, varlığı kadınlar için faydalı mı sakıncalı mı olduğu tartışma konusu olan diğer parti yan kolu partilerin kadın kollarıdır. 'Siyasal partilerin kadın kolları da etkin bir konum arz etmez, parti yöneticilerinin iznine bağlıdırlar, onlardan onay almadan hareket edemezler, gerekçe gösterilmeden görevden alınabilirler. Kadın kolları, kadınları siyasete hazırlayan yerler olmaktan ziyade kadın kitlesini partiye devşirmeye yarayan yardımcı yerler olarak düşünülür. Cinsiyete dayalı iş bölümü anlayışı burada da devam eder. Bu kollar tek başlarına parti yönetiminden bağımsız karar alamadıkları gibi, alınan kararların uygulamaya konulmaya çalışıldığı, gerektiğinde çaylı, pastalı toplantılar düzenlemesine yardım edildiği birimler olarak işlev görürler' (Çakır, 2013:170).

4.1.6. Katılımcıların Katıldıkları İller

Tablo 8'de katılımcıların eğitime katıldıkları iller belirtilmektedir.

Tablo 8: **Katılımcıların Katıldıkları İller**

İLLER	FREKANS	YÜZDE
Çankırı	2	% 3.17
Sinop	12	% 19.05
Ordu	2	% 3.17
Zonguldak	2	% 3.17
Bolu	2	% 3.17
Samsun	3	% 4.76
Aydın	11	% 17.47
Denizli	2	% 3.17
Manisa	3	% 4.76
İzmir	5	% 7.94
Balıkesir	3	% 4.76
Edirne	3	% 4.76
İstanbul	1	% 1.59
Kocaeli	1	% 1.59
Tekirdağ	1	% 1.59
Bursa	1	% 1.59
Çanakkale	9	% 14.29
TOPLAM	63	%100

Tablo 8'de görüldüğü gibi katılımcılar genellikle eğitimlerin yapıldığı Aydın, Sinop ve Çanakkale illerinde yoğunlaşmaktadırlar. Buradan hareketle kadınların diğer bir ile 3 günlüğüne de olsa başka bir ile gitmedikleri/gidemedikleri dolayısıyla eğitimlerin her ilde yaygınlaştırılarak daha fazla katılımcıya ulaşılabileceği tahmin edilmektedir.

4.2. Kadınların Kendi Konumsallıklarını İfade Edişleri

Toplumsal cinsiyeti merkeze alarak yapılan çalışmalarda kamusal alan, kadınların içine hapsolunup, özgürlüklerinin tehdit edildiği sığınaklar olarak kavranan evden (özel alan) farklı olarak, özgürleştiren ve iktidar (erk) kullanımına olanak sağlayan bir mekan olarak düşünülmüştür (Josephine, 1997:19).

Kadınların kendi konumsallıklarını ifade edişleri, özel alan/ kamusal alan ayrımında kendilerini ağırlıklı olarak nereye oturduklarını anlamak üzere yapılan ikinci görüşmede eklenen ‘’Kendinizden biraz bahseder misiniz?’’ sorunun cevapları üzerinden analiz edilmiştir. Kadınların kendilik algıları, onların yaşantılarında hâkim olan iş ve oluşları anlamlandırabilmek için önemli bir bulgu olarak görülmektedir. Çünkü siyaset gibi fazlaca sosyallik ve güçlü kişisel nitelikler isteyen bir uğraşa katılımda bu faktör son derece etkilidir. Şüphesiz kendisini sadece ailesi, akrabaları ve bunun yanında dar bir sosyal çevre çerçevesinde betimleyen bir kadından siyasete aktif olarak katılması beklenemez.

Katılımcıları özel alan/kamusal alan konumsallığı açısından ayırmak her ne kadar kolay olmasa da, ifadelerindeki ağırlıklı aile yaşantılarına ilişkin aktarımları olanlar özel alanla; iş, stk ve siyasi rollerine ilişkin ağırlıklı aktarımlar yapanlar ise kamusal alanla ilişkilendirilmişlerdir. Bu soru ikinci görüşmede eklendiği için 15 katılımcı yanıtlamıştır. Görüşmeler analiz edildiğinde, ağırlıklı olarak kamusal alana ilişkin rollerinden aktarımlar yapılması, kadınların kendilerini kamusal alanda konumlandırdıklarını göstermektedir. Buna rağmen keskin bir ayrım yapmak mümkün değildir.

Görüşmecilerden kendilerini kamusal alanda tanımlayanların örnekleri aşağıdaki gibidir:

> ‘’*Ticaret Meslek Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni olarak 28 yıl çalıştım. 1977-2005 yılları arasında Çanakkale'de görev yaparak emekli oldum. Sonrasında çalışırken üye olduğum STK'larda daha aktif roller üstlendim. ÇYDD Çanakkale Şubesinde 2 dönem*

Yönetim Kurulunda Başkan Yrd. olarak hizmet verdim. ADD üyeliğim, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Çanakkale Şubesi kurucu yönetim kurulu üyesiyim. Halen yönetim görevim devam etmektedir. 2009 yerel yönetim seçimlerinde Çanakkale/Kepez Beldesinde CHP Belediye Meclis Üyesi olarak seçildim. 2009-2014 döneminde meclisin tek kadın meclis üyesiydim. Bu süreçte eğitim hizmetlerinin sorumluluğunu yürüttüm. Kepez'de ilk defa kadınlara, çocuklara, gençlere yönelik kurslar ve seminerler açtım. Okul öncesi 4-5 yaş için üç sınıf, okuma-yazma 1/2, Aile Eğitimi, Bilgisayar, İngilizce, Resim, Bağlama, Gitar, Halk Oyunları kadın/erkek, Türk Halk Müziği, Makina Nakışları 4 sınıf, El Sanatları, Giyim, 0-18 yaş arası çocukları olan annelere eğitim, ilkokul ve ortaokul öğrencilerine türkçe-matematik-ingilizce-fen bilgisi derslerinden yetiştirme kursları, üniversite hazırlık kursu, satranç vb. konularda açılan kurs ve seminerleri; Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, ÇYDD ile paydaşlık yaparak açtım.'' (Ç1)

''15 Ocak 1969 Lüleburgaz doğumluyum. 1990 Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Radyo-Televizyon mezunuyum. Ankara'da 1996 yılına dek, radyoda, reklam ajansında çalıştım. 1996'dan bu yana Trakya Üniversitesi Radyo-Tv bölümünde öğr. Görevlisiyim. Medya, medya ve Kadın, Sivil Toplum üzerine çalışıyorum. Edirne Kent Konseyi Yürütme Kurulu üyesi ve Başkan Yardımcısıyım. Eğitim-Sen ve Edirne Kadın Platformu üyesiyim.'' (Ç3)

''Emekliyim, iki kızım var. Emekli olduktan sonra duyarsız kalmak istemedim toplum sorunlarına karşı. İlk evvela Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğini üye olarak sürdürdüm. Daha sonra Kent Konseyinin kurulma aşamasında ona destek olduk. Kadınlarla ilgili bir el işleri kursu açıldı. Ona destek olduk, katıldık. Daha sonra CHP'ye girdim. Faal olarak, kadın kolları başkanı olarak görev yapmaktayım.'' (S1)

Özel alanda kadına düşen görevler, çocuk ve yaşlı bakımı, ev işleri gibi kadını ‘apolitik’ kılan yeniden üretim işleridir. Bu işler, kadınları kamusal alandan ayıran yükümlülüklerdir. Kadının ev işleri ve mesleki sorumluluklarını sırtlandığı düşünüldüğünde, sivil toplumsal hareket ve siyasal katılım için zamanın kalmayacağı açıktır. O yüzden siyasete katılmış olan kadınların da sıkça dile getirdiği gibi; emekli olmayı, çocukların büyümesini beklemek kadınları bu alanla geç tanıştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kadınların kendilerini toplumsal yaşamda özel/kamusal ayrımında nerede konumlandırdıkları yaşam pratiklerini şekillendirdiği çok önemlidir.

4.3. Eğitime İlişkin Görüşler

Bu bölümde katılımcıların, eğitime katılım amaçları, eğitime dönük beklentileri, eğitimde en hoşnut olunan durumlar ve rahatsız olunan durumlar, eğitimin yöntem ve içeriğine dönük öneriler başlıklar halinde ele alınmıştır.

4.3.1. Katılımcıların Eğitime Katılım Amaçları

Katılım amaçlarına verilen yanıtlar net bir tablo oluşturmayı sağlayacak kadar tekrarlamıştır. Katılımcılar ağırlıklı olarak STK’lı oldukları için eğitim sürecinde edindikleri bilgileri diğer kadınlara aktarmak üzere aldıklarını, kendilerinin bu konuyla ilgili tümüyle olmasa da ilgili olduklarını belirtmişlerdir. Yine kendi bilgi eksiklerini tamamlamak için katıldıklarını ifade edenler vardır. Yalnız bir katılımcı bu seçeneklerin dışında cevap vermiş, KA.DER’le olan bağından ötürü katıldığını söylemiştir.

Tablo 9: Katılımcıların Eğitime Katılım Amaçları

AMAÇ	FREKANS
Bilgi Eksikleri Tamamlamak	9
Çevresindekileri Bilinçlendirmek	15
Siyasal Bilinç Kazanmak	3
Diğer	1

Tablodan da anlaşılacağı üzere; katılımcıların büyük çoğunluğu bu programda edindikleri bilgileri çevresindekilere aktarmak üzere katıldıklarını ifade etmişleridir. Diğer bir katılım amacı ise, belirgin bir oranda *bilgi eksiklerini tamamlamak* olarak bulgulanmıştır. Katılımcıların donanımları gözlendiğinde, bilgi ve bilinç kavramlarının ayırdında oldukları düşünülmektedir. Bu yüzden, *siyasal bilinç kazanmak* ayrı bir amaç olarak kodlanmıştır. Görüşmecilerden 3'ü bu açıdan farklılık arz etmektedir. Genellikle kadınlar bu konuda bilinçli oldukları ön kabulüyle böyle bir amaç belirtmemişlerdir.

Bu tarz eğitimler, direk bilgi aktarımdan ziyade eleştirel/sorgulayıcı bir tarzda kadınlarda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalık kazandırmayı amaçlamaktadır. Ancak bilgi olmaksızın, bilinçlenme olması düşünülemez. Bu eğitimlerin hangi konularda ve dizilimde işlendiğinin, katılımcılara ne tür bilgiler sağladığı açısından fikir verici olduğu düşünülmektedir.

Eğitimler, ilk gün 'Toplumsal Cinsiyet ve Türkiye'de Kadın Olmak/ Kadın-Erkek Eşitsizliğini Fark Etmek' başlıklı oturumla başlayıp, 'Kadın Bakış Açısıyla Siyaset' başlıklı oturumla öğleden sonra devam etmiştir. Kolaylaştırıcı katılımcıların rahatça yorum yapabileceği, paylaşımda bulunabileceği dinamik bir sınıf ortamı yaratmıştır. Her konuda farkındalık oluşturmak için özgün örnekler ve teknikler kullanmıştır. Örneğin, kolaylaştırıcı zihni ketlerin oluşturduğu eşitsizleri fark ettirmek için bir film kahramanı olan Kunta Kinte (zenci köle)'yle toplumsal cinsiyet rollerini ilişkilendirmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri tartışılırken, kadınların bir günlük rutin işlerini yazmaları istendi ve paylaşmak isteyenlerle bunlar üzerine tartışılarak yükümlükler ve kaynakları sorgulandı.

Eğitimin ikinci günü, ''Yurttaşlık-Kadın Yurttaş Olmanın Hayatımızdaki Yeri Nedir?'' genel başlığıyla 'Hakların Gelişimi ve Yurttaşlık', 'Siyasal Haklar ve Yerel Yönetimler', 'Kişilik Hakları ve Kadın Yurttaşlar' başlıklarında oturumlar düzenlenmiştir. Kolaylaştırıcı, fazlasıyla bilgi aktarımı gerektiren konular olması nedeniyle de klasik bir öğretmen tavrı sergilemiştir. Oturumlar boyunca, etkileşimsel ve katılımcı bir sınıftan ziyade kolaylaştırıcının hakim olduğu katılımcıların edilgen bir şekilde dinledikleri bir ortam izlenmiştir.

Zamanın darlığıyla da açıklanan bu durum, katılımcıları rahatsız etmiştir. Bu günün son oturumunda, başka bir kolaylaştırıcı tarafından sunum tekniğiyle 'Aktif Yurttaşlar İçin Sosyal Medya Örnek Olay' başlıklı konu tartışılmıştır. Uygulamaya, katılıma önem verildiği bu oturumda kadınlar çoğunlukla uzak oldukları sosyal medya konularında bilgi edinmişlerdir.

Eğitimin son günü ise, ''Haklar''genel başlığıyla, 'Medeni Kanun'da Kadınlar Açısından Önemli Maddeler', 'Kadına Yönelik Şiddet ve TCK' ve 'Beden Politikaları/Doğurganlık Hakları ve Medeni Kanun'da Kadınlar Açısından Önemli Maddeler' başlıklı oturumlarla devam etmiştir. Kolaylaştırıcının uzman, sınıf ortamına hakim, katılıma teşvik eden tavrı tüm oturumları çok dinamik kılmıştır.

Bilgi edinme ve bilgi, modernlik ideallerinin –adalet, özgürlük, eşitlik, kurtuluş- gerçekleşmesine katkıda bulunmaya yardımcı olur. Eğitim bu nedenle öğretim ve bilinç artırmayla ilgilidir (Finger, 1993). Bilgi bilinçlenmenin ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu eğitimlerde kadınların yurttaşlık hakları ve toplumsal cinsiyet konusundaki bilgi ve deneyim paylaşımları ile kadın hareketinin tarihi hakkında edindiği bilgiler üzerine *bilinç* yükselmektedir. Görüşmecilerden bilgi eksiklerini tamamlamak için katıldıklarını ifade edenlerden alıntılar şöyledir:

> *''Eksiklerimi tamamlamak yani bilgi edinmek… Siyaset, kadın bakış acısı sonra ne bileyim burada en son gördüğümüz ders medeni haklarımız. Zaten bunları ben biliyorum ama bunları nasıl kullanacağımızın veya farkında değiliz haklarımızın''.(A2)*

> *''Bu eğitime yani kadınların siyasetteki yerini daha belirginleştirmek, kendi istediklerimizi tam tespit edebilmek, bilgimi artırmak. Seminer çalışmaları benim için hep önemlidir.'' (S2)*

> *''Yeni insanlarla tanışmak, bilgi edinmek, kendimi geliştirmek için katıldım.'' (Ç5)*

> *''Kader ile tanışmak ve yurttaş olarak eksiklerimi gidermeyi amaçlamıştım.'' (Ç5)*

''Kadın sorunlarını masaya yatırmak, farklı fikirleri duymak, eksik bilgilerimizi tamamlamak, en önemlisi de çözümler üretebilmek gibi beklentilerim vardı. Büyük oranda gerçekleşti.'' (Ç7)

Kadın STK'larının, ağırlıklı olarak projeler yoluyla düzenlediği toplumsal cinsiyet eksenli programlar ve birçok konuda kadın farkındalığı yaratacak eğitsel faaliyetler, eleştirel dönüşüm için fırsatlar sunmaktadır. Katılımcı kadınlar çoğunlukla STK'lıdır ve toplumsal cinsiyet bağlamında yurttaşlığa ilişkin edindikleri bilgileri etrafındaki kadınlara aktarmak yoluyla onlarda dönüşüm yaratmayı amaçlamakta olduklarını belirtenler çoğunluktadır. Kadın hareketiyle ilişkili olan bu kadınların bu yönde zaten çaba gösterdikleri göz önüne alındığında 'etrafımdakiler bilinçlendirmek' olarak açıkladıkları amaçları anlamlı bulunmaktadır. Katılımcı kadınlardan, eğitimde edindikleri bilgileri proje kapsamında en az 20 kişiyle paylamalarının beklenmesi bu amacı somutlaştırmaktadır.

Kadın hareketinin içinde yıllarca yer almış bir öğretmenin, kız öğrencilerine meslek seçimi yönünde kazandırmaya çalışacağı bilinç bunun bir örneğidir:

''Ben bu eğitime kendi öğrencilerimde dönüşüm yaratmak istiyorum. Özellikle, kamusal alandaki meslekleri seçmeleri konusunda. Hani öğretmenim aynı zamanda kariyer koçluğu yapıyorum öğrencilerle onların geleceğini planlamakta. Kız öğrencilerden geleceklerini planlarken siyasal alandan meslekleri tercih etmelerini istiyorum. İşte onlara toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği öğretmenlik, hemşirelik bunları seçmesinler istiyorum. Onun farkına vardırıyorum ama buna rağmen onu seçiyorlar. Bu eğitime katıldım ki acaba onlara daha başka gösterme yolları var mı? Bunu bulmak istiyorum yani kendimce.''(A6)

Diğer bir katılımcı KA.DER'in kurumsal karizmasının ve bu eğitimlerde edinilen sistemli ve bütüncül bilgilerin, kadınlar için düzenlenen eğitimlerde daha motive edici olduğunu düşünmektedir:

''Ben şu anda Manisa belediyesinin kadın meclisinde de çalışıyorum gönüllü olarak ve kadıların ciddi anlamda bu tarz eğitimlere ihtiyacı var. Hani böyle bir dernekten eğitim aldıktan sonra kadınlara eğitim vermeniz onları da isimden dolayı aynı zamanda daha çok motive ediyor eğitimin niteliği bakımından da. Paylaşabilmek için aynı zamanda hem de o kadınlar da etkilemeyebilmek için'' (A3).

Diğer bir dernek kurucusu katılımcı ise, kadının kamusal alanda sınırlı olduğu bir ilde, aktif/katılımcı yurttaşlar olarak dönüşümü nasıl sağlayacakları konusunda bilgi edinmek için katıldıklarını belirtmiştir:

''Çankırı bu anlamda çok kapalı yani kadının siyasette hiç yeri yok. Yani belediyelerde bile çalışan kadın sayısı çok az ve Çankırı'daki kadınlar siyaset ve siyasi konular ya da STGM'ler konusunda hiçbir bilgiye sahip değiller artı buna da çok tedirgin bakıyorlar. Hani kadınlar buna nasıl katabiliriz. Biz bu temel eğitimleri alalım ki hani neler oluyor onları öğrenelim ki onları öğretelim istiyorum. Bu amaçla katıldım''(S5).

Okur-yazar olmayan kadınların eğitiminde olması gereken diğer önemli konu ise yurttaşlık haklarının farkına varmalarını sağlayacak, mevcut rollerini eleştirel/sorgulayıcı tarzda analiz edecek bir ortamın sunulmasıdır. Bu konuda duyarlı, okuma – yazma kurslarında yetişkin kadınlara öğretmenlik yapan bir görüşmeci ise katılım amacını şöyle belirtmiştir:

''Bu eğitime öğrencilerime daha faydalı olabilmek adına katıldım. Onları daha fazla bilinçlendirmek istedim. Sadece okuma yazma değil haklarını da bilmeleri gerektiğini düşünüyorum'' (Ç4).

Kadınların tüm dünyada cinsiyetlerinden dolayı haksızlıklara ve eşitsiz uygulamalara maruz kaldıkları bir gerçek. Kadınların bu konumlarından rahatsız olan akademisyen bir katılımcının katılım amacı aşağıdaki gibidir:

''Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadın her zaman ezilen, hor görülen, haketmediği şekilde yaşamak zorunda bırakılan bir varlık. Toplumda belli bir yer edinmiş bir kadın olarak bunlara duyarsız

kalmak mümkün değil. Kadınların bilinçlendirilmesi, kabuklarını kırmalarını sağlamak için elimden geleni yapmak istiyorum. Eğitime bu amaçla katıldım.'' (Ç7)

Bireyin içinde bulunduğu durumlara karşı duyarlılık kazanıp, eleştirel/sorgulayıcı bir tutumla cinsiyetiyle bağlandığı zincirleri koparmasına öncülük eden durum bilinçlenmedir. Katılım amacını, *'bilinçlenme'* olarak aktaran görüşmeciler:

''Ben bu eğitimin benzeri eğitime daha önce de katılmıştım. Toplumsal cinsiyet ve kadının siyasetteki yeri ve yaşamını daha da bilinçlenmek, daha da ileriye götürmek ve diğer kadın arkadaşlarımıza da bunları taşımak birilerine aktarmak için buradayım'' (A7)

''Bu eğitime bilinçlenmek için bilemediğim şeyleri öğrenip şehrimdeki insanları bilinçlendirmek, onlara da aynı bilgileri götürüp bilinçlendirip kadınların uyumamasını sağlamak için katıldım.'' (S4)

Köklü, etkin ve kurumsallaşmış bir STK, bireyleri kimliğiyle bu tarz eğitimlere motive edebilmektedir. Bir katılımcı KA.DER'e duyduğu güvenle bu eğitime katıldığını belirtmiştir:

''Bu eğitim haberi mail adresime Eng- Kad sayesinde aldım. Daha sonra haberleşerek diğer arkadaşlarımı davet ettim. Çünkü KA.DER güçlü ve gerçekçi eğitimleri olan bir dernek benim için zaten yabancı olmadığım alanda olduğum konulardı bu yüzden *katıldım.'' (Ç2)*

Özetle, katılımcılar bu eğitime bilgi edinmek, bilinçlenmek, çevresindekileri bilinçlendirmek amacıyla katıldıklarını belirtmişlerdir. Tüm bu amaçlar, kadınların *'kadınlık bilinci'* edinmesinde ve bir toplumsal hareket olan kadın hareketinin genişlemesi ve amacına ulaşmasına ciddi anlamda hizmet edecek gereksinimlerdir. Kadınlar da bu amacı oluşturmak bile bu yolda önemli bir adımdır.

4.3.2. Katılımcıların Beklentilerine Dönük Görüşleri

Eğitim programına ilişkin beklentilerin karşılanıp karşılanmadığını saptamak üzere sorulan soru iki açıdan anlamlıdır. Kadınların donanımları ve mevcut bilgileri üzerinden beklenti gerçekleştireceğinden, ne düzeyde olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca eğitim programının içerik ve yöntemine ilişkin önemli değerlendirmeleri içereceği için önemlidir. Zira bu tarz bir programa ilk kez ya da görece daha az katılmış olanlar memnun oldukları halde daha çeşitli eğitimlere katılmış olanlar daha eleştirel yaklaşmışlardır.

Tablo 10: Beklenti Gerçekleşme Durumu

Beklenti Durumu	**FREKANS**
Gerçekleşti	17
Gerçekleşmedi	6
Toplam	23

Tabloda sayısallaştırıldığı üzere görüşmecilerin çoğunluğu beklentilerinin gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Görüşülen kişilerden 6'sı ise çeşitli nedenlerle beklentilerinin karşılanmadığını belirtmişlerdir. Nedenler genel olarak; kolaylaştırıcının tavrı, istenilen derece detaylı bilgiler sunulmaması, ortamın düşük dinamizmi ve öğretim yönteminin kısırlığı olarak açıklanmıştır.

Bilmediği birçok şeyi öğrendiğini, siyasi mekanizma ve hukuki hakları hakkında edindiği bilgilerden duyduğu memnuniyeti dile getiren bir görüşmecinin ifadeleri şöyledir:

> *''Çok iyi oldu benim için. Bilmediğim çok şeyi öğrendim…Yani şöyle bir şey, nasıl anlatayım. Siyasi bir şey hani bir kadın aday olarak falan gelmedim daha çok bilinçlenmek, siyasi anlamda bilinçlenmek için geldim yani. Şimdi çok bilmediğim siyasi, işte kadınların siyasete nasıl girmesi, ne yapması, haklarımızı öğrendik en basitinden. Şimdi içerde*

bazı şeyleri öğrendim. Bunlar önemli. Çünkü bizim derneğimizde boşanmış kadınlar, haklarını alamamış kadınlar bu tür kadınlar çok. Mesela burada öğrendiğim şeyleri gidince onlara aktaracağım.''(A1)

Eğitim programındaki içerik, bir başka katılımcının beklentisinin gerçekleştiğini göstermektedir:

''Bu eğitime gelmeden önce web sayfasına baktım. Bana gönderilen maile baktım. Konu başlığıyla uyuşan bir içerik hazırlanmış. Kadın adaylar destekleme güçlendirmeyle ilgili bir farkındalık yaratmak, kadının siyasetteki rolüyle ilgili ve bunun amacına ulaştığını düşünüyorum.'' (S8)

Beklentisinin gerçekleştiğini belirten diğer katılımcılardan şunları belirtmektedir:

''Kadın sorunlarını masaya yatırmak, farklı fikirleri duymak, eksik bilgilerimizi tamamlamak, en önemlisi de çözümler üretebilmek gibi beklentilerim vardı. Büyük oranda gerçekleşti.''(Ç7)

''Beklentim bilgilenip bilgimi aktarabilmekti. Bu konudaki beklentim gerçekleşti.''(Ç4)

Yetişkin eğitimi programlarında, kişinin öğrenmesinin sorumluluğunu ve kontrolünü eline aldığı, etkileşimsel, deneyim aktarımına imkan tanıyan, yenilikçi pedagojik yöntemlerin kullanılması öğrenmenin gerçekleşmesi açısından önemlidir. Bu eğitim, katılımcılarda toplumsal cinsiyet rollerine yönelik eleştirel/sorgulayıcı bir dönüşüm yaratmayı hedeflediği için katılımcıların serbest olduğu, yeterli zaman tanındığı, kolaylaştırıcının diyaloga önem verdiği ve hegemonya kurmadığı bir atmosferde paylaşıma dayalı bir süreç gerçek manada etkili olacaktır. Bu eğitim kadınların problem olarak tanımlanabilecek olan erkek egemenliğine, ataerkiye dönük, düşünüp fikir ve çözüm üretebileceği, kendi yaşam pratiklerinde ne tür kısıtlarla karşılaştıklarını fark edecekleri yöntem ve teknikleri içermelidir. Bu da tabi ki, katılımcının kendisinin bizzat sürece hakim olduğu, içsel motivasyonun bulunduğu, konuşmaktan sakınmayacağı ve kısıtlanmadığı bir ortamda

oluşabilir. Zaman zaman bunun sağlanmaması katılımcıların beklentilerinin karşılanmamasında en önemli nedendir:

> *''Rehberlik olması anlamında evet çok güzel, bilgi birikimi anlamında da çok iyi ama daha aktif tutulabilir diye düşünüyorum. Dinamizm birazcık daha yükseltilebilir eğitimin. Daha etkileşimli bir şey olabilir dediğim gibi bir de dramalar, etüt çalışmaları bu tarz şeyler ya da kendimiz projeler oluşturabiliriz. Küçük çaplı projeler oluşturabiliyor çünkü bu tarz eğitimlerde, fikir yürütülebilir en azından. Küçük gruplarla yani yapılabilir bunlar.''(A3)*

> *''Bugün karşılanmadı. Söylediğim gibi bizim siyasete katılımımızı artırmak için onlar bize etkinlikler uygulayacaklar gibi düşündüm. Yaşayarak, yaşatarak öğrenme daha etkili, drama yöntemi, proje çalışması olabilir. Bunları uygulayacaklarını düşündüm. Ben de o örnekleri alıp öğrencilerime uygulamayı düşünmüştüm ama bugün böyle bir etkinlik yapmadık belki yarın yaparız.'' (A6)*

> *''Evet güzeldi ama biraz daha mesela bugünkü şeyde … biraz daha bizim katılımcı olmamız sağlanabilirdi. Daha yüzeysel kaldı biraz ama güzel yine de memnunum.'' (S2)*

> *''Daha keyifli bir anlatım yapılabilirdi. Konuşmacının öğretmen kimlikli olmamasının da bence bunda rolü var. Sınıf hakimiyetini baskı ile sağlayabileceğini düşünmesi çok yanlıştı. Diğer oturumlar çok keyifliydi. Konuşurken, paylaşırken öğrenmenin, bildiklerimizin farkında olmanın keyfini yaşadım.'' (Ç1)*

Yetişkinler için düzenlenen eğitim programlarının tek taraflı aktarıma dayalı olması katılımcıları ortamdan uzaklaştırabilir. Bizzat sürece hakim oldukları, rahat bir paylaşım ortamında fikir ve deneyim aktarımıyla kendi yaşantılarıyla ilişki kurabildikleri bir ortam sağlanmalıdır. Daha önce KA.DER'in ve diğer STK'ların bu tarz eğitimlerine katılmış bir katılımcı ise eğitimin daha ileri düzeyde ve çeşitlendirilerek yapılması gerektiğini belirtmektedir:

''Benim için artık yetersiz buluyorum şu anda. Yani ben kadın yurttaşların eğitimlerini, toplumsal cinsiyet eğitimlerini bu yasaları falan zaten almış ve bilmiştim…yani çeşitli yerlerde aldım ben de aldım. KA.DER'in dışında da aldım, sivil toplum geliştirme merkezlerinde falan da aldım. Daha üst düzey bize… örneğin ben KA.DER'in mesela bir eğitimde en son nasıl hitap edebiliriz nasıl konuşabiliriz bir liderlik vasfı nasıl olabilir, onları, anlatabiliyor muyum? Öyle eğitimler, benim gibi biraz daha ileriye gitmiş kadınlara verilmesinde fayda var. Eğitimler çeşitlendirilmeli. Bunlar çok güzel eğitimler bunları kesinlikle göz ardı etmiyorum.''(A7)

İşlenen konularda fazla derinleşmeyi beklediği ama yüzeysel geçildiğini düşünen bir katılımcı şunları aktarmıştır:

''Tam karşılanmadı ben daha böyle detaylı anlatım isterdim, yüzeysel olarak geçildi. Ama daha önce de bu tarz eğitimlere gittiğim için tabi katkı sağladı.''(A2)

Özetle, katılımcılarının çoğunluğunun beklentisinin gerçekleşmiş olduğu söylenebilir. Bunun yanında, kolaylaştırıcının egemen tavrı, sınıf atmosferinin düşük dinamizmi, öğretim tekniklerinin sınırlı oluşu beklentilerin gerçekleşmemesinde rol oynamıştır.

4.3.3. Eğitimde En Hoşnut Olunan Durumlar

Eğitimde en hoşnut olunan durumlar genel olarak; yeni insanlarla tanışmak, yeni bilgiler edinmek, deneyim ve fikir paylaşımına uygun rahat bir sınıf ortamı, kolaylaştırıcının donanımlı olması, farklı görüşle karşılaşıp kaynaşmak, bilinçli bir kadın grubuyla beraber olmanın güçlendirici etkisi, organizasyonun çekiciliği ve KA.DER'i yakından tanımak olarak belirtilmiştir. Tüm bu durumlar içerisinde katılımcılar tarafından en sık dile getirilen ise; deneyim ve fikir aktarımı sağlayan ortam ve kadınlarla kurulan yakın ilişkiler olarak tespit edilmiştir. Gerek Aydın gerek Sinop da yapılan gözlemlerde bunu doğrular niteliktedir. Sınıf ortamının ve kolaylaştırıcının demokratik

tavrından (bir kolaylaştırıcıda bu böyle olmamıştır) dolayı, katılımcılar rahatlıkla soru sorabilmiş, yaşantılarından kesitler aktarmış ve bunun sağladığı duygudaşlıkla samimi bir atmosfer yakalanmıştır. Katılımcı kadınlar arasında genellikle kolay bir şekilde kaynaşma olduğu ve burada edinilen dostluğun ve işbirliğinin devam etmesi için çeşitli girişimler yapılması gerektiği sıkça dile getirilmiştir.

Grubun siyasi duruş olarak olmasa da kadınlık bilinci konusunda homojen oluşu, gruba paylaşım yapmakta rahat olacakları bir ortam sunmuştur. 'Yargılanmayacağını bilerek' deneyim aktarmak, fikir belirtmek katılımcılar arasındaki iletişimi güçlendirerek eğitim sürecini keyifli kılmıştır. Bu yöndeki memnuniyetler aşağıdaki gibidir:

> *''Grup arkadaşlarım. Çok bilinçli. Bu kadar bilinçli bir grupla birlikte olmak mutlu ediyor beni çünkü eğitimin düzeyini yükseltiyor sorular. Ya şey, yargılanmayacağınızı bilmek güzel. Bu grupta konuşurken hiçbir şekilde yargılanmayacağını bildiğin için konuşmak çok keyifli. Yani eğitimde olmak, o odada olmak benim için çok keyifli.''(A6)*

> *''Çok güzel bir tartışma ortamı oluşturuyor bu bir. İkincisi düşüncelerimiz çok rahat açıklayabiliyoruz. Tepkilerimizi çok rahat ortaya koyabiliyoruz.'' (S6)*

> *''Farklı illerden kişilerin olması, aktif olması, paylaşabilir olmak..... Dar çerçevede yapılan seminerlerde bu kadar açık yüreklilikle her zaman paylaşılamıyor.'' (Ç1)*

Kadın kuruluşları olarak ve bireysel düzeyde *kadın sorunlarıyla* ilgilenen kadınların bir araya gelmesi, yeni fikirler edinmek, görüşlerini derinleştirmek, plan ve projeler üretmek için fırsat sunmaktadır. Oturum aralarında kadınların işbirliği ve fikir alış verişi yapmak üzere birbirlerinin iletişim bilgilerini aldıkları gözlemlenmiştir. Diğer yandan anlamlı bir diğer bulgu ise katılımcı kadınların farklı fikirden rahatsızlık duymaktan çok, bunlarla karşılaştıklarına memnun olmalarıdır. Örnekleri aşağıdaki gibidir:

> *''Yani arkadaşlarla görüş alış verişinde bulunmak, yeni şeyler öğrenmek, ben insanları dinlemeyi severim yani, hoşuma gider.''(S2)*

''Kadınlarla, çeşitli kadın kuruluşlarıyla bir arada olmak, onların görüşlerini de dinlemek, deneyimleri paylaşmak.''(A2)

''Fikir alış verişinde bulunmak mesela politikada aktif olan kadınlarla bir araya gelmek. Farklı meslek grubundan çalışır ya da çalışmaz çok farklı şeylerden kadınlarla bir ataya gelmek de çok iyi oldu gerçekten.''(S8)

''Yeni ve farklı insanlar, farklı deneyimler.'' (Ç3)

''Katılımcılarla tanışıp, fikir alışverişinde bulunmak yeni dostluklar edinmek.''(Ç5)

''Konunun sadece kadın olması, ve bunun geniş bir şekilde ele alınması. Farklı kesimlerden, farklı fikirlere sahip kadınların bir arada olması.'' (Ç7)

Genel olarak, kadınların deneyim aktarımına ve paylaşımına dayalı, etkileşimsel bir ortamda farklı fikirler ve yeni insanla birlikte olmaktan memnun oldukları söylenebilir.

4.3.4. Eğitimde Rahatsız Olunan Durumlar

Eğitim sürecinde hoşnutsuzluk yaşayan katılımcı sayısı az olmakla beraber ciddi bir rahatsızlık durumu aktarılmamıştır. Sürenin dar olması ve sınıf ortamının dinamizmi birer görüşmeci tarafından dillendirilmiştir. Bunun yanında, ağırlıklı olarak kolaylaştırıcılardan birinin tavrı ve ideolojik çarpışmalar büyük oranda rahatsızlık yaratan durumlar olarak saptanmıştır.

Sınıf ortamından şiddetli bir ideolojik çarpışma yaşanmadığı gözlenmesine rağmen iki görüşmeci bazı fikirlerden rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir:

''Bazı yorumlarda ya da işte karşı karşıya getirilen şeylerde bazı düşünceler tabi tahammül sınırını zorluyor. Etkileniyorsun, karşılık vermek istiyorsun ama bir tartışma platformu olduğu için eğitim tabiî ki var ama karşılıklı bir tartışma halindeydik. Tabi tahammül sınırlarını zorlandığı durumlarda oldu yani.''(A4)

''Öyle çok büyük rahatsızlık veren bir şey oluşmadı. Ama bazen bazı insanların hala ön yargılarını aşamadığını görebiliyorum hani bazı konularda özellikle. Sadece kadın olmak teması değildi. İnsanlar o ideolojilerine göre şey yapıyorlar. Bizim burada toplanma amacımız kadın temasıydı yani kadın olmak yeterliydi. Ama insanlar kendi ideolojik görüşü ya da üyesi oldukları şeyin görüşünde hareketler yaptılar. O beni birazcık rahatsız etti. Onun dışında rahatsızlık veren bir şey olmadı.'' (S5)

Bu rahatsızlık, kadınların siyasi katılım hakları üzerine konuşulurken kolaylaştırıcının dönemin kadın mücadelelerinden bahsetmesi ve kadın hakların lütfen verilmediğini, mücadeleler edildiğini belirtmesiyle ağırlıklı olarak CHP'li ve Kemalist kadınların bu konuda hassasiyet göstermesi üzerine olmuştur. Ancak eğitim sürecinde büyük bir çatışmaya dönüşmemiştir.

Bir diğer rahatsızlık yaratan durum ise kolaylaştırıcılardan birinin otoriter, egemen ve klasik tavrından kaynaklanmaktadır. Kolaylaştırıcının bireyi harekete geçirmesi için diyalog yönteminden yararlanması gerekirken bilgi aktarımıyla sınırlı kalan tavrı bir çok katılımcıyı rahatsız etmiştir. ''İçinde yaşadıkları toplulukla, etkileşim içinde bulundukları kadınlarla ve onların yaşam deneyimleriyle bağlantı kurmak, işte bu yüzden can alıcı bir önem taşımaktadır'' (Berktay, 1998:14).

Bu eğitimlere, kadınların verili toplumsal cinsiyet rolleri eleştirel/sorgulayıcı tarzda yaklaşıp kadınlık bilinci konusunda dönüşüm yaşamlarına olanak sağladığı için özgürleştirici diyebiliriz. 'Özgürleştirici eğitim çalışması idrak edimlerinden oluşur, bilgi aktarımdan değil. Bu eğitim, idrak edilebilir nesnenin, idrak eden aktörler – bir yanda öğretmen öteki yanda öğrenciler- arasında aracılık ettiği bir öğrenme durumudur. Dolayısıyla problem tanımlayıcı bir eğitim praksisi, öğretmen-öğrenci çelişkisinin çözülmesini daha başından içerir. Diyalogla ilişkileri başka türlü imkansızdır… Diyalog aracılığıyla, öğrencilerin öğretmeni ve öğretmenin öğrencileri ortadan kalkar ve yeni bir terim doğar: Öğrenci-öğretmen ve

öğretmen-öğrenciler… Bu süreçte artık ‘otorite’ye dayalı gerekçeler geçerli değildir; artık etki edebilmesi için otorite, başkasına ders vermez, hiç kimse de kendi öğrenmiş değildir’ (Freire, 1991:57). Diyalog ortamının olmamasından rahatsızlık şöyledir:

> *‘’Bugünkü sabah konuyu anlatan bizimle diyalog halinde olmadı. Kendi başına hızlı bir şekilde her şeyi anlatmak önemli değil. Siz bir cümleyi beraber paylaşarak daha çok oturtursunuz. Bir cümle öğreniriz tam öğreniriz. Kitaplar her yerde her türlü bilgi var. Çünkü ben de farklı okulun eğitmeniyim, bunun farkındayım yani.’’ (A7)*

İnsanların kendi sözlerini söylemesiyle ve dünyayı anlamlandırmasıyla dünya dönüşüme uğruyorsa, diyalog, insanların insan olarak taşıdıkları anlamın hakkını verme tarzı olarak kendini dayatır. Bir bakımdan diyalog varoluşsal bir gerekliliktir. Ve diyalog, içinde diyalogcuların ortak düşünce ve eylemlerini, dönüştürülecek ve insanlaştırılacak olan bir dünyaya yönelttiği yüzleşme olduğu için ne bir kişinin fikirlerini öbürüne ‘yığma’ edimine indirgenebilir ne de tartışmacılar tarafından ‘tüketilen’ basit bir fikirler değiş tokuşu olabilir (Freire,1991:66). Böyle bir ‘yığma’ durumunda rahatsızlıklar belirir:

> *‘’Tarihçe ile ilgili sunumda konuşmacının baskın tavırları, yetişkin eğitiminde olmaması gereken şeylerdir. Bir ara sıkıntıdan keşke katılmasaydık dedik.’’ (Ç1)*

> *‘’Yorucu oldu. Kolaylaştırıcının zaman zamanki ufak hatalarından yine de rahatsız oldum. Biraz fazlaca Lise öğretmeni tavrı vardı.’’ (Ç3)*

> *‘’Şimdi isim vermeden konuşmak istiyorum. Eğitimcilerden bir tanesinin, çok işin mutfağında çalışmış olabilir daha önce ama çok sunum tekniği olarak mı donanım olarak mı onu size bırakıyorum değerlendirmesini. O dersin daha uzman kişi tarafından verilmesini düşünmüştüm.’’ (A5)*

Yetişkin eğitiminde, özellikle sınırlılıklarına rağmen bilinç yükseltme grubu olarak kavramsallaştırabileceğimiz bir ortamda kolaylaştırıcının tavrı çok önemlidir. Kolaylaştırıcı eğitim ortamını düzenleyen ve tartışmaları

yönlendiren, derinleştiren, kendilerini öğrenenlerle eşit gören ve bu deneyimlerden kendisi de öğrenen bir tutumla duygudaşlığın yaratılmasını sağlayan gizli bir önder olmalıdır.

4.3.5. Eğitimin İçeriğine ve Yöntemine İlişkin Öneriler

Eğitimdeki yöntem ve tekniklere, süreye, hedef kitleye ve kolaylaştırıcıya ilişkin öneriler getirilmiştir.

Yöntem ve Tekniklere İlişkin Öneriler

Yetişkin eğitiminde etkin-katılımcı öğretim yöntem ve tekniklerine başvurulmalıdır. Katılımcıların deneyim ve bilgileri kullanıp, aktarabilecekleri ve uygulayacakları ortamlar sağlanmalıdır. Katılımcıların tanımlanan bir problem üzerinden -ki bu eğitimde kadınların ezilme durumudur- fikir ve deneyim aktarıp, onları bu bağlamda özgül yaşantılarıyla yüzleştirecek ve anlam perspektiflerini delecek tartışma/paylaşım ortamını sağlamalıdır. Soru cevap, beyin fırtınası, grup çalışması, drama/yaratıcı drama, film gösterimi gibi katılımcı odaklı tekniklerle etkileşimsel bir ortamın yaratılması sağlanabilir. Beyin fırtınası ve öze dönük keşif sürecin her aşamasında olması gerekirken, soru cevap tekniği suskun kalanların da konuşmasına imkan tanıyacağı için değerlendirilmelidir. ‘’Çünkü kadınların kendi sesi/sözü dönüşümün tek yoludur. Feminist literatürün önemli bir kısmı (Belenky ve diğerleri gibi, 1986) sesi bilgi, güçlendirme ve dönüştürülmüş kimliğin dışavurumuyla özdeşleştirir. Sessizlik aslında örtük olarak tam tersi anlamına gelir’’ (Tisdell, 1998).

Yetişkin eğitiminde anlatım yönteminden ziyade daha dinamik ve katılımcıların etkin olduğu ortamlar önemlidir. Özellikle siyasi ve hukuki hakların konuşulduğu oturumlarda örnek olay yöntemi konunun teknik boyutunu aşıp yaşama katacaktır. Gazete haberi, kanun maddesi, öykü, vb. örnekler üzerinden açıklanan haklar ve sorumluluklar hem katılımcıları

sürecin içine çekmede hem de kendilerinin de bu konuda paylaşımda bulunmalarında itici olacaktır. Kolaylaştırıcılardan birinin fikri olan örnek olay çalışması sürece renk katmış ve eğitim ortamının dinamizmini artırmıştır. Ayrıca bu yolla yapılan gruplarda her katılımcı aktif olabilmiştir. Ayrıca grubun henüz kaynaşmadığı ve rahat bir atmosferin yakalanmadığı aşamada tanışma evresi çekici bir etkinlikle gerçekleştirilebilir. Bu yöndeki önerilerden alıntılar sunmak bu konunu önemini göstermekte yardımcı olacaktır:

> *''Daha akıcı olabilir yani ben mesela şeyi çok beğendim. Şimdi avukat hanımın ve ilk günkü hocayı, katılımcıydık. Ders niteliğinde anlatılması değil de karşılıklı katılımcı şekilde yapılması bence akılda daha çok kalıyor.''(A1)*

> *''Yani atölye çalışmaları yapılabilmeliydi. Daha aktif güncel konular olabilirdi yani grup ihtiyaç duyduğu alana göre seçilebilirdi. Mesela benim en çok istediğim son medeni kanundaki yasal değişikliler onları çok. Onları mesela bunu isteyenler o grupta çalışsın. Sonunda bir atölye çalışması olsaydı daha iyi pekişirdi. Bugün mesela haklar, yurttaşlık baya ağır konuydu. Toplumsal cinsiyet bizim için şey değildi yani ağırlı konumuz olduğu için onun yerine bilmediğim alanları daha iyi kavrayıp hangi yöntemler bunları öğretirim konuları olsa daha iyi olurdu. Ya birkaç konu verip işte dün en sonunda yaptık, grup çalışmalar hem grup birbiriyle daha etkili olurdu tanışırdı. Mesela yok akşam gitmeseydik kimseyi tanımayacaktık. Kadınlar bir anda dağılıyor kendi sorununa doğru gidiyor. Mesela anlatılıyor şimdi benim iki de bir yaşadığım rastladığım konuları kafamda yorumluyorum. Ama bir arada daha fazla zaman geçirip konuyu irdelemek daha yararlı olur bence hem de kaynaşırdı grup. Yani hiç konuşmayanlar var mesela onlar da konuşurdu. Onların da sözü olurdu.'' (S6).*

Her katılımcının sözünün hatta eyleminin olmasını sağlayacak diğer bir teknik de; dramadır. Drama/yaratıcı drama, yazılı metin olmaksızın, katılımcıların yaratıcı buluşları, düşünceleri, anıları ve bilgilerine dayalı eylem durumlarını oynamak, canlandırmak, doğaçlamaktır. Yaratıcı darama çalışmalarında iletişim ve empati yoğun olarak yaşanmaktadır. Okvuran'a (1993) göre, 'Yaratıcı drama atölyesinde birbirinden değişik rollere girip çıkan

birey, bu toplumsal rolleri yaşayarak öğrenir. Yaşam içinde en az bir kere yaşanan rol, durum ya da an; drama ortamında birçok kez denenir, eleştirilir, tartışılır, tekrar oynanır. Bu da bireye gerçek yaşam durumlarına karşı hazırlıklı olmayı öğretir.' Katılımcıları fazlasıyla işin içine kattığı ve empati kurmayı sağladığı için bu tarz bilinç yükseltme eğitimlerinde kullanılması faydalı olacaktır. Bunun yanında, grup çalışması yapılabilir. Grup çalışmasında temel amaç, grup üyelerinin birlikte düşünmelerine, karşılıklı fikir alışverişi içinde olmalarına ve rahat bir ortamda çalışmalarına olanak sağlamaktır. Söz bunu isteyen katılımcılarda:

> *''Aslında bunu daha tiyatral hale getirirsen daha etkili olabileceğini düşünüyorum ben. Dediğim gibi sadece eğitim ya da teorik kısımla da alakalı değil bu. Biraz daha beyne işlenmesi hani sonuçta okuduğun ya da duyduğunla gördüğün daha başka şeyler. Bunu görsel hale getirip sunumlarla ya da dediğim gibi tiyatral hareketlerle daha etkili olabileceğini düşünüyorum ama bu herhalde zamandan dolayı biraz daha şey oldu, eksik kaldı.''(A4)*

> *''Yaşayarak ve yaşatarak öğrenme teknikleriyle. Yani teorik anlatma değil de şey yapılabilirdi ben bugün yazdım da eğitim eleştirisine, gruplar oluşturup siyasette kadını yaşattırabilirlerdi. Yani siz siyasette olduğunuzda bunları yaşayacaksınız. Bunları yaşadığımızda biz çözümü kendimiz bulmayı öğrenirsek, deneyimlersek drama yöntemiyle mi deneyimleyeceğiz nasıl bilmiyorum. Normal yaşamda da yapma cesaretimiz daha çok olur diye düşünüyorum. Çünkü birçok bu eğitimi almış kadın normal hayatta cesaret etmiyor, şeye giremiyor, niye girmiyor çünkü deneyimlemediği bir şey korkutuyor. Bir siyasetçi de çağırılabilirdi. Daha çok yaşayarak.'' (A6)*

> *''Grup çalışması teknikleri anlatılmalıydı. Uygulama örnekleri yapılmalıydı. Süre dardı… '' (Ç6)*

Film gösterimi ve görsellerin ilgi çekici, anlamayı kolaylaştırıcı ve öğrenmeleri kalıcı kıldığı bilinmektedir. Eğitimde, Amerikalı kadınların oy hakkını elde etme sürecini anlatan ''Demir Çeneli Melekler/ Iron Cawed Angels'' filminin izlenmesi planlanmış ancak süre kalmadığı için

izlenememiştir, kadınlara tavsiye edilmiştir. Ayrıca cam tavan sendromunu anlatan kısa film gösterimi yapılmıştır. Bunun yanında kullanılacak fotoğraf, belgesel, vb. görsel içerikler dikkati yoğunlaştırmada önemlidir. Bu konuda öneriler şöyledir:

> *''Belki biraz yöntem mi değişebilir bilmiyorum, hani böyle takrir ya da bilgi aktarmadan ziyade biraz daha böyle kısa filmler üzerinden çarpıcı filmler bulup kısa filmler bulup onlar üzerinden biraz detaylandırmak. Biraz görsel zenginlik olursa çünkü tarihçe her zaman biraz monoton bir ders. Bizim de öyle her meslekte öyle. Belki biraz daha görseller zenginleştirilebilir. Mesela bir Fransız ihtilalını anlatırken ya da işte kadın haklarını savunan kişilerin biraz daha resimleri görselleriyle azıcık zenginleştirilebilir. Hemen o görsellerin arkasına önemli noktalar, maddeler verilebilir. Ondan sonra belki de tartışma kısmı dersin sonuna bırakılıp işte böyle diye.'' (S8)*

> *''Biraz daha interaktif olmasını tercih ederim. Görsellere daha fazla yer verilirse ilgi dağınıklığı azalıyor.'' (Ç4)*

Erkeklerin bu tarz eğitimlere katılıp katılmaması gerektiği tartışmalı olsa da, feminist kuramcı ve uygulayıcılar için bu uygun bulunmaz. Çünkü kadınların kendi ezilmişliklerini erkeklik/kadınlık durumuna dayalı toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden tartıştığı/ keşfettiği ortamda erkeklerin bulunmasının süreci baltalayabileceği düşünülmektedir. Ancak bu yönde de bir katılımcı öneride bulunmuştur:

> *''Yani, erkeklerin dahil edildiği atölye çalışmaları yürütülebilir bu anlamda. Çünkü ya eşlerini de birlikte çağıracaklar bunlara ya da erkeklere ayrı bir program uygulayacaklar bu anlamda. Daha yararlı olacağını düşünüyorum.'' (A3)*

Yöntem ve teknikler konusunda Hart'ın (1990:257) yorumu, her grubun kendi özgün koşulları, düzeyi ve konunun içeriğiyle ilişkili olarak kendine has olması gerektiğini vurgulaması açısından son söz olabilir:

> Belirli tarihi ya da toplumsal koşullarda ortaya çıkan karmaşık bir program ya da sürecin karmaşık bir program ya da teknikler yığınına

dönüştürülmesi konusunda oldukça isteksizim. Dahası bilinç yükseltmeye yönelik farklı yorum ve anlayışlara sahip eğitimcilerin kendi düzenledikleri eğitim pratiklerine bilinç yükseltmeyi dikkatli bir biçimde uyarlama ve uygulama konusunun kendi görev ve sorumlukları içerisinde olduğunu düşünüyorum. Bilinç yükseltme tek dönüştürücü öğrenme biçimi değildir, uyarlamalar ve değişiklikler gene özgürleştirici ama farklı bir süreç ya da biçime dönüştürebilir.

Süreye İlişkin Öneriler

Dar bir süreye sıkıştırılmış programdan istenen verimin alınması zordur. Zaman kısıtı paylaşımları engelleyip katılımı azaltır ve süreci kısırlaştırır. Dolayısıyla programı bilgi aktarımına indirgeme tehlikesi içerir. Sürenin daha geniş olması yönünde öneriler şöyledir:

''Bu kadar kısa sürede olmasa daha iyi olurdu.'' (Ç3)

''Her ne kadar yoğun ve yorucu olsa da doyurucu bir eğitimdi. Belki 4 güne yayılabilirdi.'' (Ç7)

Kolaylaştırıcıya İlişkin Öneriler

Yukarıda da bahsedildiği gibi, 'öğretmen ya da kolaylaştırıcı kendi özel otoritesini gevşetecek ya da paylaşılan ortak bir amaç ve ilgi bağlamı sağlayacak yeni yollar bulmalıdır. Öğrenme ortamındaki tüm katılımcıların perspektifini tanıyabilmeli ve varsayımlarda bulunabilmelidir' (Hart, 1990:263). Kolaylaştırıcının katı ve sert tavrı katılımcıları ortamdan uzaklaştırabilir:

''Yüz ifadesi yani kızdığını ya da tepki verdiğini ve cevap vermek istemediğini ortaya koyuyor. Böyle yaptığı zaman insanlar çekimser kalıyor. Dün yaşadık bunu, öğleden sonra acaba böyle bir şey konuşmuş olsak öyle tepki verir mi diye düşünmeye başlıyorsunuz.'' (S5)

Bu gruplarda samimi bir biçimde kendini açma – korku, gerilim ya da acı üretmeye eğilimli- yalnızca grup üyelerinin yapısal güç farklılıkları temelinde ayrışmadığı bir grubun göreli güven ortamı içinde meydana gelebilir (Hart, 1990:260).

Hedef Kitleye İlişkin Öneriler

Görüşmeciler bu tarz eğitimlerin yöntem, materyal, kolaylaştırıcı uzmanlığı ve içerik açısından KA.DER'in sistemli programıyla daha fazla kişiye ulaştırılmasını önermişlerdir:

> *''Eğitim çalışması olarak güzel ama ben bu eğitimin daha çok kalabalık kitlelere ulaşsın isterim mesela bizden istiyorlar bunu ama şimdi buradaki ortamı biz de gördüğümüz zaman bifiil burada biz yaptık. Yine burada konferans salonunda hem ildeki arkadaşlarımızı hem merkez ilçedeki arkadaşlarımıza biz eğitim verdik parti eğitimiyle ilgili. Şimdi bu ortamın çok düzgün olması işte şeyin ekranın olması tahtanın olması yani ortam da ciddiyeti sağlıyor. Onun için herkesin böyle bir ortamda eğitim alması gerekiyor. Yani 20 kişi değil de bunun kademe kademe çoğaltılması gerekir. Ben yirmi kişiyi çağırım gelir, o çağırır gelir, çoğaltılabilir.'' (S2)*

Bunun yanında, katılımcı kadınların daha önce bu tarz eğitimlere katılmış olduklarını düşünüp hiç katılmayan kadınlara da götürülmesi gerektiği belirtilmiştir:

> *''Bu tarz eğitimlere daha çok bu tarz eğitimlere gitmemiş kadınları getirebilirsek daha faydalı olur.'' (A2)*

> *''Aslında siyasetin içinde olan kadın buna eğilimli olan kadın daha çok bu tür eğitim çalışmalarına katılıyor. Bence bu tür derneklerin daha fazla kesime ulaşarak farklı bir ortamda farklı kişilere bu eğitimi verirlerse daha iyi eğitilmiş olacaklar o kadınlar. Bir istek doğabilecek. Bizler, hani sadece bu seminere katılan için söylüyorum zaten bir çoğu siyasetin içinde olan insanlar. Değişik kesimlerde eğer bu seminer verilmiş olsaydı yolunu açabilirdi o kadınların… Kadına*

farkındalık yarattırır, neler yapabileceği anlatılır. Kendinin farkına varır kadın daha doğrusu.'' (S1)

Bir sonraki alt başlıkta sunulacağı gibi bu tarz eğitimlerin belirgin faydaları olduğu açıktır. Dolayısıyla daha fazla kadına ulaşması şüphesiz çok faydalı olacaktır.

4.3.6. Eğitimin Kendilerine Katkısı Üzerine Görüşler

Yetişkin eğitimi terimlerinden (Titmus, Buttedahl, Ironside ve Lengrad, 1985:73) alıntılarsak, yurttaşlık eğitimi kişilere birer yurttaş olarak hak ve görevlerini öğretmek, bu hak ve görevleri etkili biçimde ve sorumluluk duygusu içinde kullanabilecek ve yerine getirebilecek duruma getirmek ve onları yükümlülüklerinin bilincine vardırmak için yapılan eğitimdir. Bilinç yükseltme amacıyla yapılan toplumsal cinsiyet örüntülerinin analizi temelli yurttaşlık eğitimi kadınlarda bu konuda bilgi ve bilinç oluşmasını sağlayarak kadınları güçlendirmektedir. Bu konuda bilinç oluşumunun ön koşulu kadın hareketinin geçmişi, kazanımları ve yurttaş olarak kadınların sahip olduğu haklar konusunda bilgileri edinmelerini sağlayacak ortamların mümkün olmasıdır. Bu eğitimlerde bilgi edindiklerini ifade edenlerin görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

''Çok mutlu oldum çünkü olayın siyasal boyutuyla ve anayasal boyutuyla direkt bilgilenmek beni daha da mutlu etti ben da toplumsal kısımla daha soyut kısımla ilgileniyordum fakat bunun resmiyetteki halini görmek biliçlendiriyor tabiî ki de insanı. Aslında ne kadar yetersiz olduğumu gördüm bu eğitimde.'' (A4)

''Bilgi kattı mesela bazı bildiğim bilgiler vardı onlara geniş çerçeveden bakmamı sağladı. Onları gidip araştıracağım yani.'' (S3)

''Daha çok şu haklar üzerine ve anayasa maddeleriyle pekiştirildiği için tabiî ki hani bunun direkt yasalar düzeyinde olduğunu duyunca

daha bir bilinçleniyorsun ve daha da farkındalığın artıyor bir kere. Önceden daha böyle şeydi, soyut bir farkındalık vardı''.(A4)

''Bana çok şey kattı. Bilgilendim. Öğrencim olmayan insanlar önünde konuşmayı öğrendim. Haklarımı savunma yolunu öğrendim.'' (Ç4)

Yeni ortam ve deneyimler kişilerin dönüşümlerine yol açacak yaşantılar sunabiliyor. KA.DER'in farklı ideoloji ve fikirlere sahip kadınları kadın duyarlılığı ekseninde bir araya getirmesi, kadınların farklı görüşlere karşı saygı ve hoşgörü geliştirmesi ortamını sunabilir. Daha da önemlisi hangi görüşten, ideolojiden partiden olursa olsun kadınların kadın duyarlılığıyla bir araya gelmesi ve hareket etmesi dönüşüm için çok anlamlıdır. Bilginin yanı sıra farklı bakış açılarıyla da karşılaşmaktan memnun olduğunu belirten katılımcıların ifadelerine bakalım:

''Tarihsel süreçle ilgili ve işte yurttaşlık vatandaşlık konularıyla ilgili bilgi edindim. Eksik olduğum bir yöndü. Hani geçmişten gelen şeyi bilmediğiniz zaman bazı yerlerde boşluklar oluşuyor. O yüzden hani önemliydi. En azından başka bakış açılarından bakabilmeyi ya da farklı bakış açılarından insanlar neler görebiliyorlar onları görebildim. O yüzden benim için önemliydi gerçekten.'' (S5)

''Şimdi bilgi eksikliğim varmış biraz önce de söylemiştim özellikle kadınlar konusunda. İşte giyotine giden kadınımız ismini hatırlamıyorum isim özürlüyüm birazcık, bunu tarihsel gelişimini inceleyeceğim. Bilmediğim bir ismi ortaya koydu ayrıca 1920 yılında işte Halide Edip Adıvar'ın şeylerini ben bilmiyordum. Bunları araştırmaya başlayacağım. Bilgi yetersizliğim ortaya çıktı ben öyle diyeyim. Yani tek taraflı bakmanın yani tek taraflı baktığımı düşünmüyordum ama şu anda baktığımda, tek taraflı baktığımı düşünüyorum. Ya da bana verilen kitapları benim ilgi duyduğum kitapları okuyarak bir şeyleri kazanamadığımı fark ettim. Yetersizliğimiz var yani burada kendimi ifade ediyordum ama bu şeyden sonra çok daha rahat ifade edebileceğimi düşünüyorum. Çünkü elimde bilgi olacak, bir kaynak ancak ve bunu nereye dayanarak konuştuğumu anlatabileceğim. Çevremdeki erkeklerle ya

da kadınlarla iletişimi düzgün bir insan olmama rağmen daha da üst düzeye çıkacağımı düşünüyorum bugünkü burada almış olduğum eğitim bana bunu verecek, verdi. Ve çevremdeki insanlara da bunu aşılayabileceğimi düşünüyorum.'' (S6)

İdeolojik olarak farklı gruplardan kadınların bulunduğu ortamda *kadın meselesi* ortak paydasında buluşmak kadınların diğer konulardaki ön yargılarını ve katılıklarını kırabilir. Bir katılımcı kendi dönüşümünü ve bunu etrafına yansıttığını şöyle açıklıyor:

''Şu var kişisel olarak şöyle değişik illerden değişik arkadaşlar tanıyorsun, daha bir özgüvenin gelişiyor, mutluyum. Mutlu oluyorsun yani. Değişik şeyler de öğreniyorsun mesela şimdi bilmediğim çok şey vardı öğrendim. Bunlar da önemli. Şöyle anlatayım size, daha önceden yani bu derneğe katılmadan önce tabi derneğe katılınca değişik toplantılara da katılıyorsunuz. Orda değişik fikirlerde insanlarla tanışıyorsunuz. Mesela daha önce ön fikirli olduğum şeylerde o kadar değişik insanlarla tanışıp konuştuğumda değişiyor. Bunlar çok önemli şeyler. Ve ben değiştiğim için çevremdekileri de değiştiriyorum. Mesela daha önce derneğe götüremediğim insanları derneğe götürdüm ve şimdi onlar kendi evleriymiş gibi orada çalışıyorlar. Yani bunlar çok önemli şeyler.'' (A1)

Yine bilgi edinmenin yanında KA.DER'i tanımak ve kadın sorunları üzerinde çalışmanın önemini anladığını ve kadınların güçlerini bir kez daha fark ettiğini belirten katılımcıların ifadelerinden örnekler vermek gerekir:

''Bilgi konusunda yasal çalışmalar ve KA.DER nasıl olduğu konusunda bilgi sahibi oldum. Bu işe gönül vermenin önemli olduğunu anladım. Ayrıca kadınların gücünü bir kez daha deneyimledim''. (Ç2)

''Bu eğitimde her şeyden önce eğitmenler başta olmak üzere, KA.DER başta olmak üzere gerçekten hani bir kadın derneği olarak güçlü bir kadın derneği tanıdım. O güçlü kadın derneğinde mücadele veren platformlarda rol alan çok geniş bakan kişiler tanıdım. Bu beni gerçekten çok mutlu etti ve onlara ben teşekkür ediyorum hani biz belki çok rahat bir şekilde işimize gücümüze gidip gelirken günlük

hayatımızda koştururken onlar çok büyük bir mücadele vermişler. Bir kere bu konuda çok teşekkür ediyorum. Bu gerçekten beni çok mutlu etti, kayda değer. Bana kattığı şey hani böyle bir yön. Bir kadın hemcinsime böyle bir uğraş vermesini gördüm bir kere bana böyle bir şey kattı. Tabi bilgi bazında yine bilgilerimi yeniledim özellikle işte sendika olsun işte tarihçede olsun hukuk konusunda olsun bize farklı pencerelerden bakmayı yeni bilgiler edinmemizi sağladı. Kişisel olarak da hayatın öyle çok tozpembe olmadığını biraz böyle daha ciddi düşünmemiz gerektiğini daha böyle sorgulamamız gerektiğini düşündüm." (S8)

Bu eğitimlerde 'bilinçlendiklerini' söyleyen kadınların sayısı fazladır. Edindikleri bilgiler ve eleştirel bir bakış açısı daha önce belli belirsiz farkında oldukları durumların bilinç düzeyine yükseltmesine fırsat verecek ortamı sağlamaktadır. Bu bilinç düzeyinde anlamlandırma ve farkındalık artık kadınlarda söylemin değişmine/dönüşüme yol açar. 'Freire için (1983, 1991), dönüşümün merkezinde yer alan kavram bilinçlenmedir. Bilinçlenme bir süreçtir ve kişisel ve toplumsal düzeylerde daha çok farkındalığı gerektirir; kişinin hayatını kuşatan politik, ekonomik ve toplumsal güçlerin farkındalığını kapsar. Farkındalık bir bakıma içselleştirilen değer ve rollerle bir yüzleşmedir. Kendi yaşam sürecinin farkına varan bireyin, kendi tutumlarını, davranışlarını, eylemlerini ve giderek kendi dünyasını praksis yoluyla yeniden yapılandırma yeteneği kazanacağı varsayımına dayanır. Böylece kendisini ve toplum hakkındaki görüşlerini yeniden yapılandırma olanağı elde eder.' (Sayılan, 2009:163). Freire'e göre, eğitimin özündeki amaç, öğrenenlerde topluma ilişkin eleştirel bir anlayış ve toplumu dönüştürme yönündeki kendi kapasitelerinin ayırdında oluş olarak özetlenebilecek olan ''bilinçlenme'' ya da bilincin gelişmesine aracı olmaktır (Ayhan, 2009:153).

Bu eğitim, kadınların genel olarak toplumsal cinsiyet rollerini özel olarak ise aktif yurttaşlık ve siyasal katılımın dışında kalmalarına neden olan durumları fark etmelerini sağlayacak yaşantılar içermektedir. 'Kadınların siyasal güç ilişkileri içinde yer almamalarının siyasetin yapısı dışında daha genel nedenleri vardır. Kadınlar ailede, eğitim sisteminde ve onun

kurumlarında, çalışma hayatında, cinsiyetlerinden dolayı çeşitli sorunlarla karşılaşırlar. Toplumsal cinsiyet ilişkileri, hemen her tür toplumsal örgütlenme biçiminin merkezinde bulunan ve cinsiyetler arası iş bölümünün sorumluluk, fırsat ve fayda dağılımının belirlenmesinde başat rol oynayan ilişkiler bütünüdür' (Çakır, 2013:197). Kadınlar tüm bunların farkına vardığı takdirde, artık bakış ve söylem değişecek, değişimi/dönüşümü yaratmak için gerekli olan güçlenme içsel ve örgütlenmenin güveniyle dışsal olarak sağlanmış olacaktır. 'Güçlendirici eğitsel müdahale zorunlu olarak ataerkil ideolojileri sorgulamalıdır. Kadınların hem topluca durumlarını gözden geçirip, sorgulamaları için, hem de kişisel ve kolektif özerkliklerini geliştirecek becerileri kazanmaları ve başarmaları açısından kendilerine özel, ayrı bir zaman ve alan düzenlemesi gerekmektedir' (Patel, 1996; akt. Stromquist, 2012:193). Bu tarz bilinç yükseltme eğitimlerinin, kadınların yurttaşlık haklarını kısıtlayan ve siyasal mekanizmanın dışında bırakan gerçeklikler de dahil toplumsal cinsiyet kalıplarını analiz etmelerini sağlayıp, farkındalık yaratması ve dönüşümü ateşlemesi beklenmektedir:

> *''Tabi, kadınların karar alma mekanizmalarının dışına erkekler tarafından itildiğini eğitimden önce bilmiyordum bu kadar. Eğitimden sonra iyice öğrendim.'' (A2)*

Bu tarz eğitimler, kadınların kendi bakışını edinmesini sağlamaktadır. Erkek bakışının içselleştirilmesi kadınların daha fazla kullandıkları evlerin mimari yapılarını da kapsayan her alanın erkeklerin ihtiyaçlarına göre, erkekler tarafından şekillendirildiğini fark etmeyi bile engellemektedir. Parti binalarında kadın tuvaletlerinin olmadığı örneğindeki gibi mekanlar da cinsiyetlendirir:

> *''Bu eğitimde olmak, belediyemde yaşadığım yerde kadınlar için hiçbir şey yapılmadığını fark etmemi sağladı. Kadın bakış açısı olarak baktığım zaman bulunduğum yerde kadınlar için hiçbir şey yapılmadığını sadece erkek bakış açısına göre ne bileyim bi evin bile yapılırken erkek mimarlar tarafından ya da inşaat mühendisi tarafından planını kimler çiziyorsa mutfakların evin en karanlık köşesine yapıldığını, salonun evin en güzel yerini en çok erkeklerin kullandığını televizyon izlerken, bunları fark etmemi sağladı.'' (A2)*

Görüşmecinin örneklendirdiği gibi doğru bakış bir kez yerleştiğinde daha önce farkında olunmayan birçok durum görünür olur. ‘Aynı zamanda hem kendisi hem dünya hakkında düşünen insan, düşünüşünün menzilini genişletirken, gözlemlerini önceden pek göze çarpmayan olgulara yöneltmeye başlar’ (Freire, 1991:59). Böylece kişinin Mezirow’un kavramsalaştırdığı üzere anlam perspektifi dönüşüm geçirir. Bu eğitimlerde özne olan kadın, artık kendi saran toplumsal, kültürel ve maddi yapıları eleştirel bir gözle tekrar değerlendirir ve dönüşüm başlar:

> *‘’Şimdi normalde medyadan haberleri takip ederken ya da bu işte kamusal alanda çok fazla şeyi fark etmiyorsunuz. Yani bunun olduğunu biliyorsunuz ama çok fazla fark etmiyorsunuz. Kadının bu kadar çok geri planda bırakıldığını ya da işte meclisteki temsilci sayısının bu kadar çok çarpıcı sonuçlara neden olduğunu fark edemiyorsunuz. Fakat bu eğitimde hem onu fark etme şansımız oldu hem de nasıl mücadele edeceğinize dair fikirler üretilmesine neden oluyor. Beyin fırtınası olduğu için bu tarz eğitimlerde o anlamda katkıda bulunduğunu düşünüyorum.’’ (A3)*

Üniversite mezunu, mesleğinde aktif ve siyasi deneyimi olan bir kadının *kadınlık bilinci* konusundaki farkındalığının oluşum sürecini anlatması bu tarz eğitimlerin gerekliğini gözler önüne sermektedir:

> *‘’Her defasında yeni bir cümle yeni bir kelime duyuyorum. Yeniden a bak ben bunu da bilmiyormuşum diye yakalıyorum. KA.DER benim hayatımın dönüm noktası diyorum zaten ona. Kadına ve benim kadınca bakış açıma benim KA.DER de aldığım ilk eğitim benim dönüm noktam oldu. Ve ben bu dönüm noktasından sonra gittim dedim ki kadınlara; ben üniversite mezunu bir kadın olarak bugüne kadar kadına şiddet nedir, ha mobbingi biliyorum ama kadına şiddet nedir, kadına şiddet uygulandığında nereye başvurulur, hangi telefona başvurulur, hangi işte polise mi başvurulur nereye başvurulur, nereye başvurulursa nasıl sonuç doğurur. Bir sığınma evine nasıl gidilir. Ben sığınma evine de gittim. Yani burada öğrendikten sonra, başıma gelen bir olaydan sonra ben kendimi sığınma evinde buldum.’’ (A7)*

Kadın hareketinin kat ettiği yolu bilmek, kadınlara şimdiki mücadeleler için umut ve güç verecektir. Yasal edinimlerle ve kadın hareketinin tarihiyle ilgili bilgi edinmenin farkındalığını artırdığını ve gücünün farkına vardığını belirten diğer bir katılımcıdan alıntı şöyledir:

> *''Sadece farkındalığım daha arttı. Daha siyasi haklar üzerine yasal haklar üzerine bir eğitimden geçtiğimiz için bunun yasal düzeydeki yerini öğrendim tabiî ki de. Kadın hakları açısından, kadın açısından ve de hayatımda daha rahat uygulayabileceğim en azından daha bilgili bir şekilde kesin kaynaklarla tezimi savunabileceğim. Önceden zaten görüşüm bu yönde olduğu için böyle olması gerekiyor olarak düşünüyordum. Hala böyle olması gerekiyor olarak düşündüğüm şeyler var yasal olarak olmayan ama en azından belli bir hakları elde ettik çabalarımızla. Ve bunu yasal anlamda, maddelerle savunabilirim. Karşımdaki insan anlatabilirim bunu. Yasal farkındalık, işte bu hakların farkındalığından kaynaklanan bir durum. Hani zaten istediğim bir şeyin yasalarda yer aldığını görmek az da olsa tabiî ki de bu tırnak içine alınabilecek bir durum. Ama bir şekilde yine bir takım hakların kazanımını öğrenmek daha bir özgüvenli ve daha güçlü hissettiriyor. Gücünün farkına varıyorsun. Bir şeyleri artık başarabileceğinin tek başında olsa başarabileceğinin farkına varıyorsun.''(A4)*

'Farkına varma', dönüşümün başlangıcıdır. ''Bilinç yükseltme Mezirow'un önerdiği şekliyle basit düşünüm sürecini 'atlamaktır'. Çünkü kadınların deneyimlerinin dili yoktu. Kadınların bu deneyimlerin incelenebilir ve onaylanabilir olduğuna dair bir inanç düzeyine ulaşmalarına izin verilmemişti. Ancak bilinç yükseltmede ortaya çıkan kendiliğinden hatırlama ve anlama her zaman *eleştirel özdönüşümü* ortaya çıkarmıştır' (Hart,1990:253). Kadınların kendi deneyimlerini eleştirel gözle yeniden gözden geçirmeleri dönüşümün başladığını gösterir:

> *''Çok mutlu oldum bazı şeyler öğrendiğim için. Bir de katılımcılar arsında sizin gibilerle hani yaşanmışlıkları paylaşmak hakikaten güzel ve bazen hani orda bir gerçek duruyordur ama uzakta duruyordur. Biraz şöyle gerçeğin size doğru yakınlaştırılması daha ayrıntıları değerlendirmen fırsatı veriyor.'' (A5)*

Eğitim ortamında paylaşımlar devam ederken, katılımcı kadınlardan birinin gözleri dolarak şizofren eşinden boşanması üzerine düşük eğitim seviyesine rağmen çalışarak yaşamını devam ettirme mücadelesinden bahsetmesi de bunun bir örneğidir. Bir çırpıda, soluk soluğa gözleri dolarak anlattığı hikayesini bitirdiğinde diğer kadınların destekleyici tavrı onu gülümsetmişti. Kendi yaşantısındaki onca sorunun cinsiyetiyle olan bağlantısını kadın bilinciyle sağlamca kurmuş ve birlik olmanın önemini kavramıştı. Bu bilinçle siyasete de girmeyi düşünen katılımcı eğitimin kendisine katkısını şöyle aktarmıştır:

> *''Ben de yapabilirim gibi, ben yapamazsam arkadaşım yapsın, birlikte olalım, birlikte yapalım gibi yani. İlle de yapmalıyız ama ille de yapmalıyız. Orada içimizden birisi olsun, ille de ben değil biz olarak yapalım.'' (A2)*

Kadın hareketinin hedeflediği ideallere ulaşabilmesi için çoğalmak, aktif olmak ve örgütlenmek şarttır. Örgütlenme ve grup olma durumunda güçlenme artacaktır. Ayrıca sivil toplumun baskı mekanizmasını kullanarak yanlış uygulama ve önerilerin önüne geçilebilir, bu konuda tabanda bilinç oluşması sağlanabilir ve hareket meşruluk alanını genişletebilir. Örgütlenmenin önemini fark eden bir katılımcının ifadelerden alıntılar aşağıda verilmiştir:

> *''Farklı insanlarla birlikte olmanız çok farklı deneyimlere de tanık olmanızı ve aslında her birinin ayrı bir öyküsü var hani buradaki her insanın her birinin ayrı bir kadın olarak mücadelesi var. Bu kadın olarak, mücadeleyi ve belki de örgütlenmeyi yeniden fark etmemi sağlayan bir şey. Kuşak olarak örgütlenme kavramının biraz uzağında kalmayı tercih ediyoruz çünkü. Hani daha çok bireysel hareket etmek bizim için söz konusu. Ama bu kuşak biraz daha bizden farklı olduğu için, bir arada hareket etmenin etki yarattığını düşündükleri için eğitimin böyle bir katkısının olduğunu düşünüyorum.'' (A3)*

Farklı deneyimlerin, kişisel hikayelerin yanı sıra farklı STK'ların da bir araya gelmesi olarak yorumlanabilecek bu buluşma kadınların yaptıkları çalışmalar ve görüşleri konusunda fikir alış verişinde bulunması, birbirlerinden haberdar olması ve hatta ilerisi için işbirliği

sağlayacak zemini sunması bakımından uygun bir fırsattır. Bu birliktelik kadınlara motivasyon sağlar ve çalışmaları konusunda onları cesaretlendirir. Katılımcılardan biri bu konudaki memnuniyeti aktarmıştır:

> *"Daha fazla ağırlıklı motivasyon oldu. Birde değişik ortamlardan, değişik kesimlerden, değişik şehirlerden katılım sağlandığı için işte oralarda neler olduğunu değişik kesimlerde değişik örgütlerde olaya nasıl bakıldığını, bakış açılarını farklı bakış açılarını öğrendim."(S1)*

Tüm bu bilgi, paylaşım ve sorgulama sürecinin sonucunda kadınlarda kendi konumlarını kamusal alana çekme ve siyasi söz söyleme-eyleme geçme yönünde cesaret gelişeceği düşünülebilir. Kendileriyle yüzleşmelerini sağlayan ve sosyal-siyasal sistemin kendileriyle bağını gösteren bu süreç kadınları farkında ve kendi dönüşümlerinin sorumlusu kılarak, güçlenmelerine yol açmaktadır:

> *''Kadınların siyasette daha çok var olmasının gerekliliğini anlattı bana. Ve adaylık aşamasında da kendimizin ve diğer kadıların daha güçlü güç birliği içinde olarak istediğimiz noktalara ulaşma hedefini gösterdi. Gideceğimiz yolu gösterdi. Eksiklerimizi de gösterdi kadın olarak. Artılarımızı ve eksiklerimiz de görmüş olduk, bu da bence önemli. Hani bazı gerçeklerle her zaman yüzleşebilmeliyiz. Bu ülkede kadın olmak zor. Ama bir arada böyle eğitimlerle de cesaret topluyoruz aslında. İç dinamiklerimiz ateşlenmiş oluyor. Ya da kendi kendimize iç dinamiklerimizi ateşleyecek ipuçlarını yakalıyoruz. Bize burada sanki bir çakmak veriliyor da biz geri dönüyoruz gibi hissediyorum zaman zaman.'' (A8)*

> *''Kendimi güçlü hissetmemi sağladı diyebilirim bir güven geldi beklide sorumluluk yüklendiği için sonuçta bunun devamı olarak kendimiz sunum hazırlayıp kadınlara bu bilgileri aktarcaz.'' (Ç5)*

> *''Bilgi kattı. Ya da bilgi tazeledi diyelim. Varolan bilgilerim böylece hatırlanarak açığa çıktı. Motivasyon kattı. Öğretmen olmam sebebi ile oradan aldıklarımı hemen paylaşmak istedim. Hatta döndüğümüzde eğitim verme zorunluluğu da ayrıca zorlayıcı bir etken oldu. Cesaret kattı. Her ne kadar öğrencilerimle bilgilerimi paylaşıyor olsam da*

başka bir alanda bunu yapmak benim için güzel bir deneyim oldu''. (Ç7)

''Yani kadınları daha cesaretlendiriyor, yılmamayı gösteriyor bence bu''.(A1)

''Haklarımız konusunda, son yasal düzenlemeleri öğrendim yani bana bilgi kattı. Yeni bir pencereden siyasete kadın katılımının önemine daha çok inandım.'' (Ç6)

Bilgi, bilinç, motivasyon, farkındalık ve cesaretin yanı sıra bu ortamın görgüsünü artırdığını ve mutluluk duyduğunu belirten katılımcılar da olmuştur:

''Yani daha kendimi geliştirdiğime inanıyorum. Değişik görüşler aldığıma inanıyorum. Şeyde yani hal ve tavırlar açısından da örnek alıyorsun, her yönden. Görgün de artıyor yani.'' (S2)

''Mutluyum, iki gündür buraya geliyorum kendimi mutlu hissediyorum. Daha pozitif hissediyorum.'' (A8)

Özetle; katılımcılar, eğitimlerin toplumsal cinsiyet eksenli yurttaşlığın yasal zemini ve siyasi katılımla ilgili bilgi edindiklerini, bu konularda farkındalık oluştuğunu ve bilinçlendiklerini, motivasyon, cesaret ve öz güven geliştirdiklerini, faklı fikirlerle karşılaşmaktan ve paylaşımlardan memnun olduklarını belirtmişleridir.

4.4. Siyasetteki Erkek Egemenliğine İlişkin Görüşler

Toplumsal, kültürel ve dinsel kalıp yargılar her toplumda kadının sosyalleşmesini ve kimlik edinim sürecini farklı bir şekilde etkiler. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlara ve erkeklere biçilen standart rolleri bebeklikten itibaren tüm yapı ve kurumlar aracılığıyla bireye işler. Ancak bu işleyiş ekseriyetle kadınlardan edilgen, ağırbaşlı, eve dönük; erkeklerden ise aktif, açık, dışa dönük olmasını beklemektedir. Bu oluşum süreci, kadınları

toplumsal cinsiyet rollerinin kıskacına alıp erkeklere de bu alanlarda iktidar kurma cesaretini yüklemektedir. Dolayısıyla bu oluşum, kadınları korunakları olan *özel alana* erkekleri her alanda erk sahibi kılan *kamusal alana* yönlendirmektedir. Toplumsallaşma sürecinin bu ayrımdaki önemini, kişisel tarihinden örneklendirerek aktaran bir katılımcının ifadeleri şöyledir:

> *''Türkiye'nin yapısından kaynaklanan bir şey bu. Yani yetiştirilme tarzından kaynaklanan, aile yapısı, örf, adet gelenekler bundan kaynaklanan bir şey. Daha ilk baştan kız çocuğu doğar doğmaz engellendiği için, önü açılmadı için. Ben mesela babasız büyüdüm tanımadık hiç babamızı, trafik kazasında vefat etmiş. Ben mesela iç mimariyi kazandım annem beni göndermedi. Baban yok ben senin başında duramam dedi. Anarşi var o zaman da ülke karışık. Şurada dedi okursun öğretmen olursun, yakın yerde de tayinin olur gider gelirsin işte evlenirsin falan. Eş durumundan tayin olursun. Yani önüm daha açıkken buları yapamadım çünkü kız çocuğuydum. Erkek çocuğu olsam daha farklı olacaktı. Siyasette de o zaman ne oluyor şimdi erkekler çok daha dışarıdalar. Rahat alan buluyorlar kendilerine ilişkilerini rahat kuruyorlar her çevreyle. Kadın belirli bir çevrede kısıtlı kalıyor. Kendine siyasi alan yaratamıyor. E maddi yönden de arkadan çok destekleyeni yok. Bir de sorumlulukları var. Yani ne olursa olsun ne kadar tahsilli olursa olsun evini ayarlamak zorunda bu işe hazırlamak zorunda. Ailesiyle ilgilenecek kocasıyla falan. O yüzden erkek egemenliği.'' (S2)*

Erkeklerin yetiştirmesinde annelerin/ailenin/toplumun etkilerinin önemini vurguluyor ve erkeklerin egosunun şişirildiği bir yapıdan yakınıyor diğer katılımcı. Erkeğin bakışını ve egemenliğini içselleştiren kadınların bu oluşumu devam ettirmelerindeki payından dolayı bu kadınlar suçlanıyor:

> *''Toplumsal, kadınlarda bir toplumsal baskı var, erkeklerde toplumsal egoyu yükseltme olayı var ki bu biz kadınlar tarafından da yapılıyor. Yerine göre anneler erkek çocuklarını o şekilde yetiştiriyorlar. Yerine göre biz kadınlar erkeklere karşı tavırlarımızda evdeki onlara karşı hareketlerimizde ya sesimizi çıkarmayarak ya kabullenerek onları üstünlüklerini onlara daha fazla bir üstünlük bizim tarafımızdan da sağlanıyor. Bunu böyle gördükleri için böyle yaşadıkları için her*

alanda kendilerini üstün görme gibi bir durumları oluşuyor. Bunu da siyaset alanında rahatça yaşıyorlar, kullanıyorlar.'' (S1)

Pembe kıyafetlerle başlayan kız çocuğu yaşantısı pembe dizilerdeki kadın rolleriyle devam ettirilmek üzere çocuklara işleniyor. Erkekler ise gökyüzü kadar geniş özgürlük alanlarında maviye boyanıyor. Toplumun beklentisi olan *pembe kadın* imgesinden şikayet eden bir katılımcının sözlerinden alıntılarsak:

''Aslında doğduğumuz günden beri başlıyor erkek egemen olması. Şimdi pembe papuçlar mavi papuçlar. Pembe biliyorsunuz bastırılmış duyguları ortaya koyan bir renk mavi ise özgürlüğü temsil eden bir renk. Bizler doğduğumuz gün erkek egemen bir toplumun içine doğduğumuz ortaya konuluyor. Özellikle ailelerimizde bu şeyi bize baskı olarak veriyor. Ailede bile, ne diyor, erkek kardeşin senden küçük olsa bile erkek kardeşine su götür ablası. Erkek egemen ataerkil bir toplumda bunu yıkmak çok zor, doğduğumuz gün başlayan bu baskıları sonradan elde edebilmek.'' (S5)

Yurttaşlığın kamusal alan üzerine kurulması, özel alanda yaşanan sorunları görünmez ve bu alanda yerine getirilen bakım ve ev içi hizmetleri gibi işleri önemsiz kılabilir. Erkeklerin kadınların sunduğu bakım ve hizmetlere bağımlı oldukları gerçeğini örtebilir, gizleyebilir. Özel alanda en önemli kurum olan ailede yaşanan sorunlar için de aynı sonucu yaratabilir, buralarda olan bitenin özellikle kadınlara yönelik şiddetin görmezden gelinmesine yol açabilir. Bu nedenle özel ve kamusal alanın sınırının tayini, bu alana atfedilen değerlerin ve cinsiyetçi bakışın yurttaşlıkla, kadın ve erkek yurttaşa verilen değerle çok yakından ilişkilidir (Çakır, 2013:33). Çalışma yaşamıyla kamusal alana katılsa dahi özel alandaki ev işleri, çocuk bakımı, hasta bakımı vb. işlerin sorumluğuna terk edilen kadın tüm bunlardan kendine zaman ve fırsat bulup kendini gerçekleştireceği uğraşlara yönelememektedir. Özel alanla siyaset arenasının sınırlarında tel örgüler vardır. Ya kadınlar canları yanmasına pahasına bu sınırları zorlayacak ya da korunakları olan alanlarında tekrar eden işlerine hapsolacaklardır. Özel alan sorumluluklarının aktif yurttaşlığı sınırlayıcı etkisine değinen katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir:

''Şöyle bir şey düşünüyorum; kadınların artık iş yaşamını tamamlayıp emekli oldukları, çocuklarını büyüttükleri, herkesin evlendiği, kadının artık biraz daha özgürleşerek bu alana girdiklerini düşünüyorum. Asıl gençleşmeyi düşündüğümüz alanda gençlerin iş kaygısına, evlilik kaygısına, annelik kaygısına girdikleri için bu alandan uzak kaldıklarını düşünüyorum.'' (A5)

''Bunda toplum, anneden eşten geçtiğini düşünüyorum. Bir de evlilik hayatında çocuğun yine toplumsal baskılar sonucu kadına yükledikleri misyon bir çocuk bakma, yemek yapma, ev temizliği olduğu için bu alanda da erkeğe daha çok yer açılmış oluyor.'' (S2)

Ev işlerini, özel alana kapattığı kadınlara yüklemenin sonucunda erkekler kamusal alanla ilgili uğraşlar için fazlasıyla zaman edinmekteler. Bu konulardaki motivasyon ve konsantrasyonlarını bozacak, onları bölecek sıkıcı ve rutin işler kadınlarda olduğu gibi erkeklerde zaman ve enerji kaybına yol açmıyor:

''Hem düşünmek hem de uygulamak için fazlaca boş vakitleri var. Bu düzenek tarihsel süreçte sistemleşmiş ve meşrulaşmış. Hala da buna zaman ve dahası olanak bulanlar erkekler. Yavaş yavaş bu değişir gibi görünse de şimdilik erkek egemen.. Kadınlar erkeksileşmeden siyasete giremiyor ya da girince erkeksileşmek zorunda kalıyor.'' (Ç3)

Özel alandan çıkan kadınların baba/ağabey/koca gibi yakın erkeklerce diğer erkeklerin şiddetinden namuslarının korunması gerekir! Siyasetteki rant ve çıkar kavgalarında karşı tarafı söndürmek için kullanılan cinsiyetçi şantajlar, küfürler 'kirli alanın' önemli malzemeleridir. Kadınlara daha ağır bedeller ödeten bu karalama yönteminden kendilerini korumak için sosyal alanda ve siyasette kadınların hep tetikte olması gerekir. 'Namusu' tehdit edecek durumlarda kadınların geri adım atması gerekebilir:

''Kültürel. Mesela başka bir proje için gittiğim mahallede dernek kadın kolları başkanı muhtarlığa adaylığını koymadı. Neden diye sordum? Oğlum istemedi" sana küfrederler ben de dayanamam "demiş.'' (Ç4)

Erkeklerin kamusal alana hâkim, her türlü bağlantıyı ve ilişkiyi kurmaya el veren yaşantıları onları sosyal sermayeye ve alana hâkim kılmaktadır.

Kadınların özel alan eksenli yaşamlarında buna pek fırsat yoktur. Erkekler iş yerinde, kahvehanede, partide, maç izlerken, spor yaparken, gece geç saatlere kadar eğlenirken sosyal bağlarını kurmakta ve gelişimlerini sağlayacak malzemeleri toplamaktadırlar. Son yılların feminist sloganı olan ‘’sokaklar bizim’’ söylemi buna isyanın başladığının göstergesidir. Kadınların sokaklara geç çıktığını söyleyerek bu durumun kadının yurttaşlık hak ve sorumluluklarına ulaşmasını engellediğini belirten katılımcılar vardır:

> *‘’Neden erkekler hakim çünkü erkekler topluma, erkekler sokağa, erkekler alana daha önce çıkmışlar. Bizden daha önce, bizim neslimiz mesela benim şeyim anca yeni yeni çıkmaya başlamış. Benden önce annem sokağa mı çıkıyordu yani. Ne kadar çıkıyordu ya da. Ama ben sokaktayım bunu öğrendim yani. Ama erkekler hep sokaktalarmış, hep alanda hep toplumun içinde oldukları için onlar erken atılmışlar. Bizde artık bunu yeni keşfediyoruz. Yani benden bir üstünlüğü yok benden daha iyi yapacağını sanmıyorum. Kusura bakmasınlar ama ben kadınlara kızıyorum ya. Bir birinizi destekleyin birbirinizi teşvik edin, cesaret verin yani. Yani bunu yapmaları gerekir kadınlarda dayanışma olmadıktan sonra hiçbir şey olmaz. Önce kendi aramızda dayanışma sağlamalıyız sonra da bunu sunmalıyız.’’ (S3)*

> *‘’Evde yaşayan ölür, bir Çingene atasözü, tersinden okursak; sokakta hayat var. Sokakları erkeklere, evi yönetmekle enerjimizi tükettiğimizi düşünüyorum.’’ (Ç6)*

Ataerkil yapılanma kadınları her yönden kuşatmış ve onları erkeklerin uygun bulduğu alanlara kapatmıştır. ‘Türk devleti ev içi ataerkilliğin meşruiyetini, aile yasasını değiştirerek doğrudan ve kadınları ‘’yurttaş’’ tanımı içerisine dahil ederek de dolaylı olarak kırmıştır. Ama bir yandan istihdam, eğitim ve sosyal güvenlik alanlarında ayrımcı uygulamaları sürdürmüştür. Kamu refahını sağlamaya yönelik önlemlerin yokluğu ya da zayıflığı, kadınların çocuklar, hastalar ve yaşlılarla ilgili olarak yüklendikleri bakıcı rollerinin devam etmesinde etkili olmuştur’ (Kandiyoti, 2013:188). Hartman, ataerkiyi maddi temeli olan ve hiyerarşik olsa da erkekler arasında, onların kadınlara egemen olmalarını sağlayan bir karşılıklı bağımlılık ve dayanışma

kuran ya da yaratan erkekler arası toplumsal ilişkiler dizisi olarak tanımlamaktadır (Dedeoğlu ve Öztürk; 2010:13).

Ataerkilliğin çok etmenli bir tanımını sunan Walby, iki asal biçim arasında bir ayrım yapmaktadır: Özel ve kamusal. Özel ataerkillik, kadınların hizmetlerini ev halkına ve ev sınırları içindeki tek erkek ev reisine tahsis etmeleri dışında, toplumsal hayatın tüm alanlarından dışlanmaları üzerine kuruludur. Kamusal ataerkillik, istihdam ve devlet üzerine kuruludur; kadınlar artık kamusal alandan dışlanmazlar ama kamusal alanda ezilirler. Emeklerine el konmasının daha kolektif biçimleri, özel ataerkilliğin bireysel biçimine üstün gelir. Walby yirminci yüzyılda özel ataerkillikten kamusal olana doğru büyük bir dönüşüme şahit olunduğunu öne sürmektedir (B.S. Walby, 1990; akt. Kandiyoti; 2013;164). Ataerkil toplumda *erk* erkekte toplanmıştır. Erkekler her alanda iktidarı elinde bulundurmaktadır. Katılımcıların ataerki-siyasi katılım bağlantısı üzerine yorumları şöyledir:

> *''Siyasette de tabiî ki etkili her alanda etkili bu siyasete özel bir şey değil ama siyasette bunu daha fazla gösteriyorlar çünkü siyaset bir iktidar, güç ilişkisi. Ve erkeğin de en çok sevdiği ve kadın üzerinde en çok kurmak istediği güç olduğu için siyasette tabi daha fazla gösteriyor. Bir şekilde uzak tutulmak istiyor haklarının engellenmesi için.'' (A4)*

> *''Erkekler, maddi özgürlükleri olduğu için eşlerine izin vermedikleri için kadınlarda bazı kadınlar diyelim korkuyorlar cesaret edemiyorlar destekçileri az olduğu için .." (Ç5)*

> *''Tamamen sistemin, ataerkil sistem olduğu için ve siyasette iktidar gerektirdiği için, iktidar erkeklerin elinde olduğu için siyasette erkeklerin elinde. Yani iktidar sorunu tamamen.'' (A6)*

> *''Toplumumuz erkek egemen bir toplum yani biz erkek egemen bir toplumda yaşıyoruz. Erkek egemen bir toplumda yaşarken siyasette de erkek egemenliği hakim. Bir de para gücü erkeklerin egemenliğinde, biz kadınlar kendi kazandığımız parayı bile erkeklere veriyoruz.'' (A8)*

Siyasal iktidarın örgütlenişi, siyasal partilerde gerçekleşmektedir. Siyasal partilerdeki, özellikle geleneksel rollerin uzantısı hizmetlerin verildiği kadın kolları hariç, kadın sayısı diğer kamusal alan faaliyetlerinden anlamlı bir biçimde düşüktür; zira diğer alanlarda yer alabilmek için bilimsel, sanatsal, eğitsel vb. yetenekler gerekliyken ve bilimsel bilgi, sanatsal yaratı, parasal kazanç vb. amaçlanırken, siyasal partilerde iktidarı ele geçirmek için 'iktidar yeteneği'ne sahip olmak gerekmektedir; ataerkil toplumda 'iktidar' gibi 'iktidar yeteneği' de erkek değerleriyle belirlenmiştir. Kadınların kamusal alanın diğer faaliyetlerinde yer alıp, bu faaliyetlerin karar organlarında anlamlı sayılara ulaşmamaları da aynı nedenden kaynaklanmaktadır (Yaraman, 1999:25). Ataerkil egemenlik, erkekleri ekonomik ve sosyal sermayeye hakim kılmaktadır. Mülkiyetin erkeklerin elinde olması güçlerinin kaynağı ve garantisidir. Siyaset mekanizması da, gerek zenginliğin sağladığı statü gerekse bu alanda paranın gerekli olması dolayısıyla erkeklere daha açıktır. Seçim kampanyaları, adaylık başvurusu, sosyal çevreyi sağlayan güçlü bağlar parayla fazlasıyla ilişkilidir. Ekonomik güç&erk ilişkisinin siyasi arena için önemi kabul edildiğinde kadınları kabul etmemesi de çoğunlukla bununla ilişkilendirilmektedir:

> *''Çünkü güç ilişkilerinin ve iktidar ilişkisinin egemen olduğu bir alan olduğu için o yüzden daha çok hani erkeklerin maddi manevi anlamada daha çok güç sahibi olduklarına ataerkil sistemde inanıldığı için onların hakim olduğu ve egemenliğini sürdürdüğü bir alan. O nedenle de kadınlara çok yer bırakmamaya çalışıyorlar. Aynı zamanda kamusal alana dahil olan bir alan olduğu için siyasi alan özel alanda kadınların kalması, kamusal alanın ise erkeklerin belirlemesi tercih daha çok. Ekonomik bir güç aslında daha çok. Siyasal alanda belirleyici olan o çünkü. Ekonomik gücü elinde bulunduran yetki sahibi aynı zamanda.'' (A3)*

> *''Bu rant meselesi diye düşünüyorum ben. Siz ne kadar çalışırsanız çalışın çabalarsanız çabalayın, dediği gibi para, en büyük en yüksek parayı veren bu işin içinde. Ya da çok tabandan gelip bu işte sivrilmek gerekiyor.'' (A1)*

''Güç temsil ettiği için, siyaset yönetim yani bir anlamda insanları veya bulunduğun şehri ülkeyi yönetmek. Siyaset, erk… Tamamen ekonomik olduğunu düşünüyorum.'' (A2)

Kadınları da çoğunlukla dışında tutan, dar bir elit çevrenin hakim olduğu siyasi arenanın elitist koşullarından biri parasal zenginliktir. Zenginliğin hakimiyet kurmada etkisini tarihsel bağlantılarla yorumlayan katılımcıya kulak verirsek:

''Tabi benim aldığım eğitimlerden ve okuduğum kitaplardan sonra benim ulaştığım nokta şu; dünyada özel mülkiyetin %99'u erkeklere aitmiş, %1'i kadınlara aitmiş. Bu durumda siyasetin erkeklerde olması kadar normal bir şey yok. Çok sebebi var tabiî ki, yani benim en önemli sebep olarak baktığımda bu ekonomik boyutu görüyorum. Çünkü tarihçi olduğum için dünya devletlerine baktığımda geçmişteki devletlere baktığımda iktidar hep kimlerin elinde ekonomiyi elinde tutanların elinde. E şu anda da ekonomiyi elinde tutanlar erkekler, iktidar da onların elinde, siyasette onların elinde.'' (A6)

Erkeklerin ekonomik sermayeyi elinde bulundurması katılımlarını kolaylaştırdığı gibi kadınlar da aynı etkenden fazlasıyla faydalanıyor. Siyasetin tabandan yükselmeyen yapısını, güçlü işçi kadınları politik tutumlarına rağmen siyaset kurumlarına ulaşamamalarıyla ilişkilendiriyor bir katılımcı:

''Türkiye'nin siyasi yapısına bugün baktığınız zaman ya paranız varsa ya bir nüfuzunuz varsa giriyorsunuz. E şimdi bu güç de büyük oranda erkek de var. Büyük oranda erkekte olunca erkek buraya şey yapıyor kanalize oluyor. Ben açık söyleyeyim siyasetteki güçlü kadınlara baktığım zaman da öyle çok sıfırdan gelen tırnaklarıyla gelen bir siyasetçi olabilir ama baktığın zaman çoğunun da eşi ailesi nüfuzlu. Ya iş adamının eşi ya işte zengin bir ailenin mensubu. Hakkaten, mesela ben Bolu ilindeyim, bir çok işçi kadın tanıyorum Beypiliç gibi Erpiliç gibi fabrikalarda ya da işte ev işlerine giden kadınlar var. Onların temsil yeteneklerine de inanmıyorum ne kadar kadınlar artsa da siyasette hani o kadınların onları temsil yetenekleri olduğuna inanmıyorum. Böyle bir durum da var.'' (S7)

Tümü birbirini doğuran ve ilişkili olan kadınların kamusal alanda eşit ve aktif yurttaşlar olmalarının önündeki engellerin tabanındaki ataerki ekonomiyi, sosyal yaşamı ve özetle gücü erkeğe sunmaktadır. Kadınların sosyalleştikleri dar çevreler, siyasi gelişimleri için gerekli olan çevrelerden onları yoksun bırakmaktadır:

> *''Tabiî ki güç ve para ama içinde olabilmek, üye olabilmek veya onlarla birlikte hareket edebilmek bile kadınca seni engelliyor. Yan sen şimdi, onlar kol kola takılıyorlar, onlar hemen takım oluyorlar, hadi gidelim birileriylen lobi faaliyeti yapalım. Bizim için evet bak lobi faaliyeti biz kadınlarla yapamıyoruz. Zaten çok az sayıda kadınlar. Hem bilgi ve birikimleri eksik, e ondan sonra kadınların zaten en baştan maddi imkansızlıkları var, her ne kadar şeyleri olsa bile tahsilli veya okur yazar olsalar bile siyasi bilgileri eksik, ne diyelim ona?'' (A7)*

> *''Kadınlar sosyal yaşamda yoklar. Onlarla birlikte hareket edemiyorlar onlar kahvede bile siyaset yapıyorlar. Sen evinin işini bitirip de oraya, partiye gidince ye kadar onlar zaten bütün kararları almış oluyorlar, konuşmuş oluyorlar. Sen gidiyorsun ki oraya, ondan sonra bakıyorsun ki, ohh adamlar çarşıda pazarda kol kola girmişler ve de takım oluşturmaları zaten çok hızlı. Ondan sonra zaten seni arasına almak gibi hiçbir derdi falan yok, sen nerden çıktın zaten. Öyle yani işte.'' (A7)*

> *''Bunun nedenlerini toplantı boyunca da görüştük zaten iki gündür görüşüyoruz daha da görüşeceğiz yarında. Kadınlar gerek evdeki sorumlulukları çocukları ailesi eşi evdeki ya da büyükleri yüzünden vakit ayıramıyorlar. Geceleri erkekler işte bu siyasete girmiş erkekler geceleri bir yerlerde toplanıyorlar işte bir şeyleri tartışıyorlar kadınlar gece yarıların kadar erkeklere eşlik edemiyorlar, yanlarında bulunamıyorlar. Bu da etken. E kadınlar siyasete girdiklerinde ekonomik bağımsızlıkları olmadığından para ödeyemiyorlar aday olmak için. Ödeyemiyorlar çünkü erkekler kadar bağımsız değiller ekonomik olarak.'' (S4)*

Siyasetin *kirli* bir alan olarak görülmesi yaygın bir kanaattir. Öyle ki, günlük dilde, kurnazlığı ve riyakarlığı işaret etmek için '*politika yapıyor*' sözü sıkça kullanılmaktadır. Uyanık, kurnaz, yalan söyleyebilen, ağzı laf yapan, vb.

siyasi arenada başarılı olmak için gerekli özellikler olarak görülmektedir! Bu da siyaseti kirletip, gerçekten aydın ve temiz insanları görünmez kılan ve bu ortamdan uzaklaştıran bir durumdur. Üstelik kadınlar açısından küsüp siyasetten ayrılmalar, baş edememeler erkeklere göre daha fazla karşılan durumdur maalesef. Katılımcılardan kadınların siyasi eylemden uzak kalmalarını bununla ilişkilendirenler de vardır:

> *''Tüm çalışmalarıyla her şeyiyle gerçekten kadınlar için kirli bir alan çünkü aile yaşamına sekte vuruyor, çocukların geleceğini dahi etkiliyor özellikle çevreden mahalle baskısı malum ülkemizde. Çevreden hep o siyasetçi bir kadın o, çok ne biliyim çirkin mücadelelerin içinde deyip gerçekten kirli bir alan gibi görülüyor. Bu alanda mücadele eden arkadaşlarımızın sıkıntılarını birebir yaşayarak görüyoruz. Kadınların girmesini çok isterim fakat o kadar çok erkek var ki ve özellikle geç saatlere kadar çalışılması, kadınların orda yalnız bırakılması özellikle bazen geç vakitlere kadar yemeklerde bazı toplantıların yapılması kadını bu alandan uzak tutuyor diye düşünüyorum''.(A5)*

> *''İşte kadınlar bu girişkenliği yapmadıkları için. Onun için korkuyor kadın. Para diğer bir şey para. Adım atıyorsunuz para, broşür bastıracaksınız para hiçbir destek yok. E böyle etraftan da destek almayınca dedikodu da üretince kadın nasıl cesaret etsin erkek edemiyor. Çok artık işte belli bir duruma gelmiş erkekler parasal yönden ahlaki yönden sınırı geçmiş insanlar seçime giriyor. Namuslu, temiz bilgili efendi olanlar var mı, bakın bakalım. E kadın nasıl cesaret etsin. Kadın bunun, partilerin yerel yönetimlerin sağlaması lazım.'' (S6)*

Siyasetin işleyişinde her düzeyde ve alanda erkeklerin imkanları ve istekleri doğrultusunda yapılanan bir zincire kadın olarak eklemlenmeye çalışmak kadınları haliyle zorlamaktadır. Geç saatlerde yapılan toplantılar, çoğunlukla erkeklerin yer aldığı/erkekler için düzenlenmiş mekanlar, erkek dilinin yarattığı rahatsızlıklar, vs. kadınları bu alanda rahatsız etmektedir.

Siyasetteki erkek egemenliğine ilişkin bulgular; ataerkil toplumsal yapı, toplumsal cinsiyet rol kalıplarının kadını böldüğü özel/kamusal alan ayrımının

kadın üzerindeki sınırları, siyasetin rant ekonomisine dayanması, sosyal ve ekonomik alana erkeklerin hakim olması, siyasetin ‘kirli’ bir alan olduğu yönündeki yorumlarla görüşmecilerden edinilmiştir.

4.5. Eğitim-Siyasete Katılım İlişkisine Bakış

Eğitim bireye sağladığı mesleki gelir ve statünün yanında, soyut ve analitik düşünme becerisini kazandıracağı için bireylerde buna paralel olarak siyasal davranış oluşumu olan siyasal ilgi, bilgi ve katılımın da yolunu açacağı birçok araştırmayla ispatlanmıştır. Ancak kadınlar için eğitimli olmak siyasal davranış sergilemek için yeterli oluyor mu? Bu sorunun cevabı birçok bağlantıyı doğru yapmayı gerektiren karmaşık bir süreci içermektedir. Öncelikli soru şu olmalıdır: eğitimli ve meslek sahibi kadınların gerçekten özgürleşebildikleri söylenebilir mi? ‘İnsan haklarının en önemli norm-ilkesi olan özgürlük, bütün yönleriyle ve boyutlarıyla fiziki, entelektüel ve moral açıdan gelişme olanağı, serbestliği, yeteneğidir. Peki kadın kendini geliştirebilmek, bireyliğini bulabilmek, potansiyelini gerçekleştirebilmek bakımından gerekli bütün olanaklardan çok daha az yararlanmıyor mu? Bu üç somut kullanım durumları, insanın çeşitli alanlardaki haklarını oluşturur’ (Berktay, 1998:87). Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sürdüğü kültürel ve geleneksel ortamda –ki bu kadın kariyerinin zirvesinde de olsa çoğunlukla sürmektedir- ana akım eğitim politikasının biçimlendirdiği kadınlar için eğitimin siyasi katılımda kadınlar için yeterli olmadığı görülmektedir. Bu olgunun kırılması için gerekli olan toplumsal cinsiyet kalıplarını çözücü bilinç yükseltme toplantıları bu anlamda mücadele gücü verebilir. Bunun yanında siyasi mekanizmanın yapısının ne kadar demokratik olduğu da göz önünde tutulmalıdır. Merkeziliğin ve lider belirleyiciliğinin hakim olduğu, tabandan kopuk, rant ekonomisine dayanan ve fazlasıyla erkeksi olan siyasal sistem haliyle tüm bunlardan yoksun olan kadınları kapsamamaktadır. Buna rağmen siyasete katılmak için gerekli cesareti bulan kadınların erkeklere göre daha donanımlı olmaları gerekir! Erkekler tarafından beklenen budur. Çakır’ın (2013), parlamenter kadınlarla yaptığı görüşmelerde vekil kadınların ‘Çince bilen var mı?’ esprisiyle kendi aralarında bu durumu yorumladıklarını ifade

edilmiştir. ‘Eğitim ve siyasal katılım ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?’ sorusuna her görüşmeci farklı açılardan yaklaşmıştır ve yanıtlar bu ilişkinin ne kadar çetrefilli olduğunu gözler önüne sermektedir. Eğitimin siyasal katılıma olumlu etkisi olduğunu düşünen katılımcılardan alıntılarsak:

> *‘’Eğitim düzeyi siyaset açısından baktığımda tabi eğitim düzeyi yüksek olursa daha çok kendinize güvenerek olayın içine giriyorsunuz, daha kolay kendinizi ifade edebiliyorsunuz. Daha donanımlı oluyorsunuz bunun verdiği güven farklı tabiî ki.’’ (S1)*

> *‘’Yani bir kere belirli bir tahsil aldığı için bir kapı aralıyor. Oraya girmeye layık görülüyor. Artı işte donanımı olduğu için layık görülüyor. Bir de artı tabi kendini ifade edebiliyor.’’ (S2)*

Eğitim statüyü yükselten önemli bir etkendir. Eğitimli bireyler, özellikle kadınlar açısından bakıldığında daha saygın kabul edilirler. Saygı görme konusunda erkeğin gerisinde olan kadınlarda diploma daha bir önemlidir:

> *‘’Eğitimli kadının toplumda daha etkin ve dinlenir göründüğünü bildiğim için gerekli olduğuna inanıyorum diplomanın’’. (Ç6)*

Eğitimin siyasi olayların ve çıkarılan kanunların takibinde yani genel olarak aktif yurttaşlıkta önemini vurgulayan katılımcını ifadeleri şöyledir:

> *‘’Tabi, eğitimin çok önemi var. Yani bu insanlar seni yönetiyor. Bu insanlar senin hakkında karar veriyor ya. Senin hakkında karar verirken sen bir tek oyununu kullanmak mı vatandaşlık? Bu vatandaşlık değil, ben vatandaşsam bu siyaseti bilmeliyim araştırmalıyım. Kim bunlar, nedir, ne değildir? Yani benim hakkımda bunlar ne karar verecekler, doğru mu verecekler yanlış mı verecekler? Ve de yanlış veriyorlar ve de yanlış veriyorlar.’’ (S3)*

Kadınların fırsat eşitliğine rağmen yapısal olarak eşit olamayan koşullarda seçim yarışına girdikleri aşikardır. Tüm dünyada parlamentolara bakıldığında kadın vekillerin erkeklerden daha eğitimli oldukları görülmektedir. Erkeklerin küçümseyici ve dışlayıcı tavırlarına ancak üst üste

yığılmış diplomalar engel olabilmektedir. Oysa bir erkek ilk okul mezunu dahi olsa oy potansiyeli ve parası onu bu alan için yeterli kılmaktadır:

> *''Kadınlara erkeğe nazaran iki kat daha çalışmak iki kat daha üstün olmak düşüyor kendilerini ifade edebilmek ve yer bulabilmek için daha çok beklenti var. Erkeğe karşı da kendini kanıtlamak durumunda olduğu için, şart iki kez fazla daha donanımlı olmak.''(S1)*

> ''*Kadınlar için; eğitim düzeyi yükseldikçe siyasete katılma isteğinin ve oranının arttığını düşünüyorum. Ama hem kadının evdeki rolleri hem de erkeklerin engellemeleri buna izin vermiyor. Eğitim düzeyi düşük kadınlar kendilerini yetersiz gördüğünden yeterince cesaretli olamıyorlar diye düşünüyorum. Erkekler için; eğitim düzeyi çok önemli değil. Parası ve cesareti olan her erkek siyasete girebilir.'' (Ç7)*

> *''Kadınlar için eğitim düzeyi iyi olanlar girmeye çalışıyorlar çünkü hani kendilerini kurtarmış olarak görüyorlar. Erkekler için bu söz konusu değil. her düzeyde erkek buraya girebiliyor. Sadece isteği ve hevesi olsun.'' (A7)*

Parlamentonun mevcut durumuna bakıldığında eğitimlilerin girebildiği bir alan olduğu söylemez. Bunun yanında nitelik açısından da eğitimli-eğitimsiz ayrımı yapmanın da pek mümkün olmadığını belirten katılımcıların ifadeleri şöyledir:

> *''Hani Türkiye için konuşursak çok da paralel değil. Yani eğitim düzeyi yükseldikçe siyasete katılıma anlamında herhangi bir nitelik değişimi olmuyor. Çünkü farklı eğitim gruplarından mecliste de şu an bulunan yetkililer var.'' (A3)*

> *''Bu sadece eğitimle hallolacak bir durum değil. Şu andaki siyasi gündeme baktığımızda zaten eğer sadece eğitimle hallolmuş bir şey olsaydı ya da halledebileceğimiz bir şey olsaydı şu dönemdeki en basitinden siyasetçilerin bu daha önce de bu şekildeydi daha bilinçli bireyler olmasını beklerdik. Öyle değil mi? Ben eğitim düzeyiyle dediğim gibi çok alakalı olduğunu düşünmüyorum. Tabiî ki de etkisi var hani aldığın eğitimle bir şekilde, bu üniversite akademik anlamda düşünürsek daha teorik kısmıyla ilgileniyorsun ama siyaset daha çok*

hani insanın içinde olan ya da hayata bakış açısıyla ilgili bir durum olduğunu için normal bir ilkokul mezunun da siyasete atılabileceğini düşünüyorum ben. Çünkü kendini geliştirmeyle alakalı bir durum.'' (A4)

Demokratik görünmek ve kadınların oylarını almak için kadın adayları kullanmayı partilerin tümü farksız olarak benimsemişlerdir. Kadınların lider güdümlü ve edilgen olarak algılanmalarının partiye kabullerini kolaylaştırdığı söylenebilir. Az sayıdaki kadın vekil dışında kadınların etkin ve önemli görevlerde yer aldıkları, söylemde bulundukları söylenemez. Bu durumun ardındaki nedenleri de siyasi yapının işleyişiyle ilişkilendirilmeliyken *'vitrin süsü'* olarak nitelenen vekiller çoğunluktadır:

''Her zaman doğru orantılı olmayabilir. Eğitimli kadınlar şimdilik merkez partilerin vitrini olarak görülüyor.'' (Ç3)

''Ben eğitimliler siyaset yapsın da eğitimsizler yapmasın diye düşünülen düşünceye karşıyım. Çünkü eğitimliler normal halkın ihtiyaçlarını görmeyebiliyorlar. Herkesimden insanın siyasetin içinde yer alması gerektiğini düşünenlerdenim… kadınların siyasete girmesi için kariyer yapmış olası gerekiyor, üniversite bitirmiş olmaları bile yetmiyor doktora yapmış olması gerekiyor işte üstün üstün üstünlükler istiyorlar. Yani ben ortaokul mezunu sıradan bir vatandaşım, bakalım ne kadar başarılı olacağım. Erkekler için bu vasıflar hiç önemli değil, ilkokul mezunu bir kişi milletvekili bile olabiliyor ama kadınlar belirli bir yere gelmişse erkekler tarafından davet ediliyor, vitrin süsü için''.(A2)

Siyasi tutum geliştirmek ve davranışta bulunmak eğitimli bireylerde daha yüksek olması beklenen bir durumken siyasetin yaşamın kendisiyle organik bağı bu ilginin oluşumunu sağlayabilir. Siyasi katılımı yaşamın içinde edinilen bilgi ve davranışların oluştuğunu, eğitimle çok ilgili olmadığını düşünen katılımcılar vardır:

''E tabi yani bağlantılı ama yani çok güzel bizim burada Gerze'de termik santral için bizim köylü kadınlarımız çok güzel mücadele ediyorlar. Mesela kadınlar gününde geliyorlar çok güzel konuşmalar yapıyorlar. Çok bağlantılı değil sosyal yaşamla bağlantılı birazda.

Kendine yani fırsat tanımakla. Tahsil tamam ama fırsat yaratmak da çok önemli.'' (S2)

''Ya eğitim olması gerekiyor. Hani belki en üst seviyede değil eğitim düzeyi düşük ise de kendini siyaset anlamında biraz geliştirmiş olması gerekiyor. ben, çok yakınımda bir akrabam benim belediye başkanıydı, çok yakınımdı. Kendisi ortaokuldan terkti. Orta okulu bile bitirmemişti çok başarılı bir belediye başkanıydı. İkinci dönemde belediye başkanlığı yaparken çok genç yaşta vefat etti. Çok büyük bir kaybımız o bizim. Yani ille de çok eğitim gerekmiyor. Kendini geliştirebilmek önemli olan.'' (S4)

''Hayır, aslında eğitimle alakalı bir şey değil. Siyaset ihtiyaçları belirlediğimiz bir alan, ihtiyaçları dile getirdiğimiz bir alan. Aslında her eğitim seviyesinden, kadın olmak yeter, her eğitim seviyesinde ihtiyaçlarını dile getirecek kadınların siyasette yer almasından yanayım. Eğitim çok önemli değil. Zaten bu alana girmiş kadınlar, nasıl ifade edebilirim şöyle söyleyebilirim, kadınların bu alana girdikten sonra siyaset eğitimlerinde siyasi herhangi bir partide eğitmenlerden aldıkları eğitimlerle kendilerini geliştirdiklerine inanıyorum.'' (A5)

''Eğitimli olup da hiç konuşamayan insanlar var, iki lafı bir araya getiremeyen. Ama bir lise orta okul mezunu olup da halkın dilinden nabzından anlayan insanlar var. Bunların da yetiştirilip belli düzeye getirilmesi lazım, motive edilmesi lazım. Eğitimli diye konuşamayan adamı getirip oraya mum gibi vazo gibi koymak da olmaz.'' (S6)

Kurumsallaşmış siyasete katılma teşebbüsünde bulunup siyasetin *düzeysiz* ortamından dolayı ayrılan/vazgeçen bir çok kişinin varlığı bilinmektedir. Erkekler arasında kullanılan siyasi jargona uyum sağlamak için eğitimsiz olmanın avantaj olabileceği bir katılımcı tarafından vurgulanmıştır:

''Hani doğru orantılı olması lazım ama Türkiye'de doğru orantılı değil ne yazık ki. Türkiye'ye baktığımızda eğitim düzeyiyle siyasete katılım, kadınlar için de bu geçerlidir, kadınlar içinde de mesela eğitimi en düşük olanlar siyasete daha başarılı olabiliyor. Belki de onlar erkek dünyasının jargonlarına daha çabuk ayak uyduruyorlar sıfır

noktasından girdikleri için. Eğitimli kadın sıfır noktasında olmadığı için oraya şey uyduramıyor ayak." (A6)

Siyasetteki oligarşik yapılanmanın analizi için sermayedarların parlamentodaki sayısını saptamaya gerek yoktur çünkü gözler önünde gerçekleşen seçimlerde zengin ve nüfuzlu ailelerin hakimiyeti her dönem yinelenmektedir. 'Para' hakim çevrelerin en önemli siyasi katılım kaynağıdır. Bunun yanında, bu etkenden yoksun olanların soy bağı, yüksek eğitim düzeyi gibi diğer elit belirleyicilere sahip olması gerekir. Ama ekonomik güç en önemli etken olarak bir çok katılımcı tarafından vurgulanmıştır:

''Yani kadınlardaki eğitim düzeyi yüksek ama erkek hegemonyasını yıkamıyor. Neden çünkü yine para. Yine para ortada dolaşıyor. Bizim partimizde de aynısı yani bu Türkiye'de var olan tüm partilerde aynı. Eğer bir paranız varsa sizin bilginiz, ilkokul mezunusunuz pardon ilk okul mezunlarını lise mezunlarını küçümsemiyorum ben on tane üniversite mezununu cebimden çıkartırım diye düşünebilirim. Yani eğitim düzeyiyle değil daha doğrusu insan ilişkileri olmayan insanın parası varsa siyasi ortamda anında yükselebiliyor." (S5)

Eğitimli ve yetkin olmayı geride bırakan bir diğer faktör ise oy potansiyelidir. Özellikle küçük şehirlerde tanınmış olan ya da kalabalık akraba grubu olan kişiler seçilme ihtimalinin yüksekliğinden dolayı koşulsuz kabul edilirler:

''Mesela diyelim ki bazı bölgelerde bulunduğu yer önemli, getireceği oy önemli. İlkokul mezunu birisi bu kadın olsun erkek olsun fark etmeyebilir eğer o kadının ya da erkeğin arkasında oy getirecek bir potansiyel varsa seni aday gösterirler. Yani orada aday sen olursun. Dikkat edersen bazı bölgelerde hep aşiret reisleri falan ya da onun çocukları aday gösterilir. Neden? Arkasında bir grup var." (A1)

Kurumsal siyasetin içinde yer alabilmek için gerekli niteliklerin adil/demokratik olmayan örtük ve açık yöntemlerle belirlendiği düşünüldüğünde kadınların toplumdaki genel düşük statüleri dolayısıyla bu yapı içerisinde yer alamamaları anlaşılmaktadır. Eğitimin kadınları güçlendiği gerçeğine rağmen tamamen özgürleştirdiği söylenemez. Görüşmecilerin kadınların siyasi katılımına eğitimin etkisi üzerine değerlendirmeleri de bu iki

ana faktör üzerine temellenmiştir. Özetle siyasi katılımın belirleyicilerinin açtığı engeller, eğitimle kadınlar güçlense dahi onları bu yapıdan uzak tutmaktadır. Bunun yanında daha inatçı ve şanslı olanlar için erkeklere oranla daha eğitimli/donanımlı olmaları beklenen bir durumdur.

4.6. Bilinç Yükseltme Eğitimlerinin Siyasi İlgi ve Katılıma Etkisi Üzerine Görüşler

Bilinç yükseltme gruplarının sürekliliği, kendiliğindenliği ve içeriğin serbestliği onu KA.DER'in düzenlediği sistemli programdan ayırsa da, bu eğitimin de toplumsal cinsiyet eksenli farkındalığın oluşturulması için farklı yöntemi içeren bir bilinç yükseltme eğitimi olduğu düşünülebilir. Burada eğitim, ana akım yetişkin eğitiminin varsaydığı gibi bireyi eğitimle istenilen yönde şekillendiren bir araç değildir. Aksine bireye özebakıştan yola çıkarak sistemi tümüyle inceleyen ve genel bir sorun tanımı geliştirmelerini sağlayan düşünme/tartışma/analiz sürecidir. Kadınlara bu eğitim yoluyla, kadın hareketinin mücadele tarihi, yasal haklar ve toplumsal cinsiyet rolleri/ataerki hakkında konuşmak onlarda bu konularda eleştirel/sorgulayıcı bakışın yerleşmesini ve dönüşüm yaşamalarının yolunu açabilir. Bir kez kendini kuşatan gerçeklikleri kökünden analiz eden kadın, tüm bunlarla mücadele etmek için de kendinde güç bulabilir. Yaşadığı içsel dönüşümün, ona yurttaşlık haklarını kullanmak için motivasyon ve cesaret sağlaması beklenir. Siyasal, sosyal ve ekonomik düzenin yapı sökümünü kadın gözüyle yaptığı zaman zincirlerini fark etmesi ve koparmak için harekete geçmesi olağandır. Çünkü artık belli belirsiz çektiği acının kaynağını ortaya çıkarmış ve sistemle bağlantısını yapmıştır. Bu dönüşüm artık onun kendisini kuşatan rollerden sıyrılması için temelidir. Bu tarz bilinç yükseltme eğitimlerinin, görüşmeciler tarafından da kadınları bilinçlendirmesi bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir:

> *''Ya bu tarz eğitimler hiç olmasaydı ne olurduyu soruyorum ben kendime, olmasaydı daha kötü olurdu. Bizim gibi kadınlarım, eğitimli özellikle toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip kadınların siyasete*

katılımını sağlar. Şu an da siyasette kadın var ama o kadınlar şunun farkında değil, toplumsal cinsiyet kimliğinin bunun bize yüklenmiş bir kimlik olduğunun onun için bir dönüşüm yaratamıyorlar. Ama bizim gibi kadınlar bu tarz eğitimlerden sonra siyasete daha fazla girerler ve daha yararlı olur diye düşünüyorum.'' (A6)

Cinsiyetinden ötürü geleneksel kalıp rollerle sarmalanmış kadın, toplumsal cinsiyet rollerinin doğal değil bireye yüklenen, doğal olana eklemlenen ayrımını fark edebilmek için bunun eleştirisini yapabileceği bir ortamda kendisiyle yüz yüze gelmelidir. Böylece içinde bulunduğu duruma bilinç düzeyinde bakabilir. 'İçinde bulundukları durumun derinlemesine bilincine varmaları insanları, bu durumu dönüşüme elveren bir tarihsel gerçeklik olarak kavramaya yöneltir. Kaderine rıza göstermişlik, değişim ve sorgulama güdüsüne yenik düşer' (Freire, 1991:62). Bu eğitimde kamusal olanın en üstünde yer alan kurumsal siyasetin kadınları dışlayan zihinsel ve yapısal engelleri kavramalarında önemli rol oynar:

''Ben zaten özellikle bu tarz olması gerektiğini düşünüyorum. Hani kadının kendisiyle yüzleşmesi siyasete girmesini sağlayacağı için. 'Niye ben orada yokum?'un nedenlerini önce kendisine sorması gerektiğini düşünüyorum. O yüzden hani olumlu bakıyorum hani bu tarz bir eğitim olmasına. Kadın, toplumsal cinsiyet, roller şeyi kendimize daha sert de yöneltebilirlerdi. Yani daha sert olabileceğini bile düşünüyorum, hani bize aynayı tutuyorlar ya kendimizi görmemizi.. daha sert bir eğitimde olabilirdi.'' (A6)

''Kadınların temelde özgüven duymalarını sağlar. Kendinde özgüven artışı olan kadın ben yapabilir miyim diye sorgular. Yapabilir miyim diye sorgulayan kadında zaman içinde bir adım daha sonra iki adım daha sonra üçüncü adım derken ve bu şekildeki eğitimlerle başka kadınların yaşantılarında da tecrübeler aktarılıyor bu eğitimlerde. Mutlaka hani, siyasetin en üst noktasına gelmesi mümkün olmasa da, en alt basamaklara girme çabaları olacaktır.'' (A8)

''Durumsallık'' üzerine düşünmek, varoluşun asıl koşulu hakkında düşünmektir: Sayesinde insanların birbirlerini 'bir durum içerisinde' keşfettikleri eleştirel düşünmektir. Yalnızca bu durum kendisini yoğun dışa

kapalı bir gerçeklik veya acı verici bir çıkmaz olarak göstermediği, insanlar onu nesnel-sorunsal bir durum olarak kavramaya başlayabildiği zaman; ancak o zaman adanma/yükümlülük var olabilir. İnsanlar bilinçlerinin gömülü olduğu halden doğrulup çıkarlar ve gerçekliğe, ortaya çıkarıldığı yerde *müdahale etme* yeteneği kazanırlar. Gerçekliğe *müdahale* – gerçek anlamda tarihi olarak kendinin farkına varma- böylelikle doğrulmanın bir sonraki adımı olur ve durumun *conscientizaçao*'sundan ortaya çıkar. *Conscientizaçao,* her tür doğrulmaya özgü idrak tutumunu derinleştirmekle eşanlamlıdır (Freire, 1991:86). Kadınların özel ve kamusal alandaki ataerkil baskıdan kurtulmaları ve aktif yurttaş olarak kişilik bütünlüğünün gerektirdiği sorumluğu ve haklarını yerine getirmesi için bu eğitim *bilinç* yaratabilir:

> *''Ben bunun kadını bilinçlendirdiğine inanıyorum ve siyasete bakış açısını değiştirdiğine inanıyorum. Yani ben şu anda belki siyasetle ilgilenmeyi düşünmeyebilirim ama belki ilerde bu fikrim değişebilir. Yani kendini donanımlı hissetmek önemli. İlerde kendimi eğer siyasi fikirlerde bulunduğum ortamda donanımlı hissedersem niye olmasın ki, olabilir. Çünkü girdiğin yerde hiçbir şey yapamasan bile girdiğin yerdeki kişileri değiştirebilirsin.'' (A1)*

> *''Yani en azından kafasına hani kar suyu kaçtı mı öyle bir tabir var ya en azından hani bir soru işareti oluştururuz.'' (S5)*

'Kulağa kaçan kar suyu', bilinçlenmenin ilk adımıdır. 'Mayo'nun Torres'dan aktardığı haliyle, bilinçlenme (conscientizaçao) kavramının spesifikliği, tarihsel olarak ezilmiş olan alt grupların bilgisi şeklinde eleştirel bilinçliliğin geliştirilmesi içinde yatar' (Mayo, 2011:88). ''Peki kadınların gözlerindeki erkek bakışından oluşan perdenin indirilmesine bu tarz eğitimler yol açar mı?'' sorusu sorulmuşçasına yapılan bir yorum şöyledir:

> *''Açacağını düşünüyorum. Bir anektod; Edirne Belediye seçimlerinde içinde bulunduğum bir grup Kadın bir adayı destekleme kararı aldı. Bunu çevremizdekilerle paylaşırken bir kadın arkadaşa 'Belediye başkanımız bir kadın olsa ne' dediğimde şiddetle karşı çıktı. Kesinlikle erkek olması gerektiğini, siyasetin erkek işi olduğunu söyledi. Daha sonra kadın bakış açısı ile yönetilen bir yerde nelerin*

değişebileceğini konuştuğumuzda ikna olmuştu ve fikrini değiştirdi. Yani bu tür eğitimler çok işe yarar hatta mahalle çalışmaları yapıp kadınların muhtar adayı ya da azası olmaları için çalışma yapmak gerekir. Kadınlara bunu söylediğimizde daha önce hiç düşünmediklerini ama yapabileceklerini belirttiler". (Ç7)

Kadınların derinlerden bilince çıkarttıkları cinsiyetleriyle bağlandıkları bağlarını fark ettiklerinde, bu uyanış onları bu bağlardan özgürleşmek için cesaretlendirebilir. Bu cesaret; kendilerini fark edişleriyle ortaya çıkan özgüven, bilgi, motivasyon üzerine yükselir. Buradan hareketle siyasal katılıma bu tarz eğitimlerin yol açıp açamayacağı sorusunun yanıtları gruplandırılabilir:

''Ben verimli olduğuna inanıyorum. Çünkü neden bilgi en güzel güç. Siz güçlendikçe daha donanımlı hale geldikçe biraz daha alanın içine girmek için cesaret topluyorsunuz. Bana göre, böyle düşünüyorum.'' (A5)

''Bence çok cesaret verdi kadınlara bir çok kadına çok cesaret verdi. Hatta ben bile düşünmüyordum. Düşünebilirim. Çünkü bu da benim vatandaşlık hakkım yani bir yerlerde yer almak. Bu da benim görevim. Yani ben şöyle düşünüyordum diğerleri gibi, ya aman çok yoruldum yıllardır çalışıyorum. İki çocuk bakıyorum annem yaşlı bakıyorum gerçekten çok yoruldum hani. Emekli olup da dinlensem mi hani köşeme mi çekilsem falan. Ama bence yapacak çok şey var diye düşünüyorum. Çünkü daha yolun başındayız diye düşünüyorum. Çünkü kadınlarımız daha aydınlanmadı. Kadınlarımız daha özgürleşmedi yani. Ben ölene kadar bu sorunlar üzerine çalışmalıyım diye düşünüyorum. Bu meydanı erkeklere bırakmayı düşünmüyorum.'' (S3)

''Açabilir. Bilgi ve deneyim paylaşımının kadınları cesaretlendirebileceğini söylemek yanlış olmaz sanırım.'' (Ç3)

''Açar….Motivasyon,güven veriyor bu tür eğitimler…Kadın kendini daha güçlü hissedebiliyor..yapabilirim diyor…..'' (Ç5)

''Cesaret katar.. Gücünü keşfettirir. Partisiz siyaset nasıl yapılır öğrendim..'' (Ç6)

''Bence açar. Kendine güveni arttıracak eğitimlerde konulursa daha iyi olur inancındayım. Haklarımız olduğunun siyasetin öcü olmadığını anladım bu eğitimde.'' (Ç4)

Eğitimlerde edinilen bilgiler, kadınların yaşam pratiklerini çözümlemelerini sağlayan toplumsal cinsiyet rollerini ve yasal haklarını fark etmelerini sağlayan kapsamdadır. Bu bilgiler katılımcılar için durumu somutlaştırdığından çok önemli görülmektedir:

''Tabi bir kere toplumsal cinsiyeti özümsemek lazım. Yani ondan sonra o tarihsel süreci de iyi kötü bilmek lazım. Mevcut değerleri bilmek lazım işte şu kadar kadınlar şurdan şuraya gelmiş. Değerlendirmek lazım ki, aa bak kadınlarda bir eksiklik var, biz de bir çaba gösterelim, bir yerlere gelelim''. (A7)

''Kesinlikle bilgilenmesi konusunda yardımcı oluyor, %100 oluyor. İtici bir güç oluyor.'' (A7)

''Bilgi sahibi oldukça kendilerine güvenleri artacaktır.'' (Ç1)

''Kesinlikle evet daha çok çalışmalar yapılmalı siyaset okulu gibi mesela. Çünkü biz kadınlar bilgilendikçe bu alanda güçleneceğiz.'' (Ç2)

Kadınlık bilinci edinmenin kadınlarda örgütlenmeye yol açacağı ve örgütlü hareket etmenin de kadınları güçlendirdiği gerçeğinden hareketle örgütlü olmanın önemini vurgulayan katılımcılardan aktarımlar şöyledir:

''Birincisi bilinçleniyorsunuz. Kadınları topluyorsunuz etrafınıza, kadınlar olmasa bile çevrenizi ailenizi topluyorsunuz. E ufkunu açıyor, siyasetin ne olduğunu öğreniyorlar. Onların kendilerinin de bir şeyler yapabileceğini öğreniyorlar.'' (A1)

''Yani biz örgütlenmeyi öğreniyoruz, örgütlü hareket etmeyi, tek tek olursak bir şeyleri başaramayız. Yani hem siyaset bilgisi ediniyoruz hem kadın bakış açısını hem de örgütlü hareket edilmesi gerektiğini öğreniyoruz. Bunu çevremizde de uyguluyoruz, uygulamaya çalışıyoruz.'' (A2)

''Eğitim tamamen örgütlenme üzerine olduğu için ya kadın açıkçası bu bastırılmışlıktan dolayı desteğe de ihtiyaç duyuyor ama bu erkek

desteği değil. Zaten erkekten şiddet gördüğü için psikolojik, maddi, fiziksel şiddet gördüğü için tamamen böyle daha çok kadın odaklı bir destek istiyor ve kadının biraz daha bilinçlendirilmesi ve özgüveninin yerine gelmesi lazım. Daha doğrusu kendi gücünün farkında olması lazım kadının siyasete atılması için. Bu eğitimler tabiî ki de faydalı. Bu siyaset bilgisi anlamında değil de dediğim gibi daha çok kadının bilinçlendirilmesi anlamında." (A4)

Katılımcıların, bu tarz bilinç yükseltme eğitimlerinin kadınlara, bilgi, motivasyon, moral, cesaret, öz güven, siyasal ilgi, farkındalık, vs. olarak belirttikleri katkılar üzerinde hemfikir oldukları görülmüştür.

4.7. Kadınların Siyasete Aktif Katılımı İçin Öneriler

Yapılan birçok siyasal davranış araştırmasına göre, neredeyse bütün toplumlarda kadınların siyasal hayata erkeklere oranla daha az katıldıkları görülmektedir. Kadının toplum içinde üstlendiği roller, kız ve erkek çocuklarının yetiştirilme şekilleri, siyasetin erkeklere özgü bir alan gibi görülmesi, kadınların siyasal ilgi ve bilgi eksikliği gibi nedenler, bu sonucun ortaya çıkmasında oldukça etkilidir (Arslan, 2012:24).

Siyaset, kurumsal pratiklerin, toplumsal ilişkilerin gündelik işleyişiyle yakından ilişkilidir. Bu işleyiş eğer cinsiyetçi bir yapıya sahipse cinsiyetçi sosyalleşme süreçleri, cinsiyet temelli tahakküm ilişkileri yaratabilir. Bu ilişkiler ve yapılar parlamentodaki kadınların sayılarını ve etkinliklerini ciddi biçimde etkiler. Türkiye'de kadınların toplumda, siyasette, parlamentoda etkin biçimde yer almalarında bu yapıların kadınlı erkekli, özgür, özerk, eşit bireyler olarak biçimlenmesinde devlete, siyasal partilere, kadın hareketine, diğer sivil örgütlere, üniversitelere ve özellikle parlamento üyelerine büyük görev ve sorumluluk düşüyor (Çakır, 2013:162).

Siyasette cinsiyet açısından eşit temsil ve eşit katılım üzerine neler yapılması gerektiği sorulduğunda genellikle devletin ve STK'ların yapması

gerekenler olarak cevaplandırılmıştır. Dolayısıyla analiz yapılırken bu iki kategori çıkış noktası olarak belirlenmiştir.

Devletten Beklenenler:

Kadınların politik haklarının önündeki yasal engellerin kaldırılması yeterli değildi. Klasik liberal düşüncenin eşitlik anlayışı, hakları, fırsatlar düzeyinde tanımlamış, ‘’fırsat eşitliği’’ kavramı gündeme getirilmişti. Çağına göre işlevsel olan bu kavram günümüzde bir çok noktayı göz ardı ediyordu. Çünkü hak erişiminde eğitim, istihdam gibi kaynaklara ulaşırken birbirleriyle rekabet eden kişiler arasında fark olmadığı varsayılmıştı. Cinsiyet, etnik kimlik, cinsel kimlik, dinsel inanış, türünden ortaya çıkan farklılıkların ciddi sonuçlar yarattığı göz ardı edilmişti. Hak erişiminde sadece genel koşulları yaratmak, yasakları kaldırmak yeterli olmadığından kadınlara istenen eşitlik getirilemedi. ‘’Fırsat eşitliği’’, fırsatları olanlar arsında sağlanmıştı. Oysa kadınlarla erkekler arasında fırsatlar çok nadir olarak eşitti. Ayrıcalıklı olanlar erkeklerdi. Başka bir eşitlik anlayışına ihtiyaç vardı (Çakır, 2013:46).

Cinsiyetler arasındaki eşitsizlikler özel önlemlerle soyut ve biçimsel eşitlik ilkesinin ötesinde geçen haklarla sağlanabilirdi. Bu amaçla ‘’sonuçlarda eşitlik’’ kavramı önerildi. Kültürden, gelenekten, toplumsal ve ekonomik yapıdan kaynaklanan eşitsizlik yaratan farklılıklar dikkate alınmalı, nihai eşitlik getirilmeliydi. Var olan hakların fiili olarak kullanılmasını sağlayacak düzenlemelere ihtiyaç vardı. Devletler ve siyasal ve sivil kurumlar bu düzenlemeler için somut adımlar atmalıydı. İnsan hakları soyut düzeyden somut düzeye çekilmeliydi. Eşitlik vaadinin gerçekleştirilmesi ancak bu tür fiili eşitliği sağlayıcı çeşitli araç ve uygulamalarla mümkün olabilecekti. Sonrasında geçici özel önlemler, kotalar, tam denklik/parite, olumlu eylemler, pozitif ayrımcılık türünden uygulamalar sorunları aşma girişimleri olarak uluslar arası hukuk belgelerine, ülkelerin yasa ve anayasalarına girmeye başladı (Çakır, 2013:47). Örneğin ingiltere’de kadınlar 1918 yılından itibaren siyasal haklara sahiptiler; ancak parlamentoda anlamlı bir sayıya ulaşabilmeleri ancak 1997 seçimindeki kota uygulamasından sonra gerçekleşmiştir (Yaraman, 1999;25).

Kadınların siyasal alandaki yoklukları önündeki pratik engellerin en önemlilerinden biri partilerdir. Bunu ortadan kaldırmak amacıyla olumlu ayrımcılık çerçevesinde gündeme gelen kota uygulaması yasal açıdan aşılan ama yapısal açıdan süren kadın-erkek siyasal eşitsizliğini önlemek için pek çok ülkede pek çok parti tarafından çeşitli oranlarda uygulanmaktadır (Yaraman, 1999:35). Ancak Türkiye'de bu konuda yapılanlar çok sınırlıdır. Görüşmecilerden kota uygulamasını talep edenler şunları belirtmişlerdir:

> *''Devlet yasalarla kadınların siyasette temsilini sağlamalıdır. Kota koymalıdır kanun çıkarıcılar, uygulayıcılar uygulamalıdır. Kotalarla … Öncelikle de yüksek makamlara kadın yöneticiler getirmelidir. Kesinlikle, kota yani yönetimde de sadece şirket yönetiminde kamu yönetiminde kadınlarla erkekler aynı düzede olmalıdır. Toplumun yarısı kadın yarısı erkek. Sivil toplum kuruluşları da aynı, temsilde de örnek olmalıdır. Kadınlarla erkekler eşit eşit yönetimde yer almalılardır. Mesela bir kadın meclisinde erkek yönetici olmamalıdır.'' (A3)*

> *''Kotalar getirmeliler. Her siyasi parti, siyasi partiler kendi içlerinde kotalar getirmeliler, fermuar sistemini oluşturmalılar. Türkiye'de kadınların %50 si kadın seçmen %50 si erkek seçmense, mecliste de ben aynı orantıyı görmek isterim. Belediye başkanlıklarında, meclis üyeliklerinde, muhtarlıkta aynı üyeliği görmek istiyorum.'' (A8)*

> *''Bir kere şey, anayasaya bir kota konmalı yani kota konusunda, % 50-% 50 olmalı % 33, % 10 ben bunları istemiyorum. Yani ne demek, niye ben % 10 olucam niye benim için % 33 yeterli, yani çünkü kadın erkek oranı Türkiye'de çok farklı bir oran değil yani, hemen hemen eşit. Yani o zaman % 50-%50 istiyorum. O maddeyi kesinlikle koymaları gerekiyor''. (S3)*

Erkeklerin kadınlara göre ekonomik anlamda daha güçlü oldukları düşünüldüğünde, kadınlardan adaylık için ödenen paranın alınmaması ve eğitimler verilmesi gerektiğini öneren katılımcılar vardır:

> *''Devlet, şöyle hani, öncelikle bütçelendirme anlamında bunu destekleyebilir sonrasında mutlaka hem mecliste hem de diğer bakanlıklarda bir şekilde hani o cinsiyet eşitliğini zorunlu tutacak ve bu*

anlamda onları destekleyen kendisi de programlar üretebilir aslında.'' (A4)

''Daha çok kadınlardan katkı payı almayarak, kadınlara yönelik eğitimler vererek ve özellikle sadece erkek çalışanların gerisinde kadınlar olarak değil, sıralamada doğru yerlerde görevler vererek diye düşünüyorum.'' (A5)

''Bu eğitimleri, en basitinden kendisi aldığımız eğitim açısından düşünürsek, bu eğitimleri devletin vermesi gerekiyor bana göre. Bu kadınların tabiî ki de belli bir örgütlenme içine giriyoruz belli bir bilinçlenme ama birçok kadına ulaşmıyor ki bu. En basitinden eğitim kurumlarında hani vatandaşlık adı altında bir ders var ama bu umursanan bir ders değil. Hani öğrencilere öylesine verilen işte bunları bilin. Yani kaç kişi haklarının farkında ya da haklarını biliyor, ne yapması gerektiğini biliyor. Bu çok küçük yaştan başlamalı ve sadece bu da değil toplumsal alanda da devletin verdiği belli görevler olmalı belli kişilere ya da belli kurumlar açılmalı bu alanda eğitmek için.'' (A4)

''Belediyeler kadının olmadığı birim ve işlere imza atmamalı. Devlet pozitif ayrımcılığı arttıran yasalarla yöneticiliği özendirmeli, partiler kadın kampları açarak kadınlarını cesaretlendirmeli eğitmeli.'' (Ç6)

Meritokratik (liyakata dayalı) model, potansiyel kadın adaylar için eğitim programları düzenlemek, kişisel kampanya masraflarını karşılamak gibi çözümler önerir. Ancak deneyimlerimiz bize biçimsel eşit fırsatların sağlanmasının tek başına yeterli temsili sağlamadığını göstermiştir (Çakır, 2013:48). Bu düzenlemeler faydalı olacaktır ancak kotalar olmaksızın siyasi partiler kadınları seçilmeyecek sıralardan aday göstererek ya da sınırlı sayıda kadının katılımına izin vererek mevcut eşitsizliği devam ettirecektir:

''Devletin bir kere kadınlardan para istememelidir aday oldukları zaman. Fermuar sistemi, kota uygulamalıdır. Kadınları seçilebilir bir yere koymalıdır. Yani en alt sıralara koymamalıdır. Kadınları hayata küstüren biraz da o oluyor. Kadınları bir obje olarak kullanıyorlar yani hep böyle ev ev gezmelerde kullanıyorlar da kendileri bir yerlere geliyor seçilebilir yere geliyor erkekler, koyuyorlar.'' (S4)

''Tabi kadınların siyasette etkin olabilmeleri için yaptırımlar önemli. İşte anayasada işte siyasi partilerin kotaları işte şu kadar yüzdeniz olacak vs. gibi ya da parti tabanlarındaki kadınların problemleri tıpkı burada arkadaşların konuştuğu gibi, işte üste çıkamıyorlar cam tavan var orda yasal bir takım şeyler olması lazım yoksa diğer türlü yasal yaptırımlar olmazsa çok işe yarayacağını düşünmüyorum.'' (S8)

Görüşmecinin önerdiği uygulamalardan biri olan fermuar sistemi (Aslan, 2012:65) 'parti listelerinde cinsiyetlerin dönüşümlü olarak yazılması anlamına gelmektedir. Yani milletvekili aday listeleri bir kadın adayı bir erkek aday takip edecek şekilde oluşturulmaktadır.' Fermuar sistemi gibi kota uygulamaları, kadınların kazanabilir pozisyonlardan aday olmalarına fırsat verdiği için en iyi uygulamalardır. Devlet, kota uygulamasının yanında kadınlarla ilişkilendirilen özel alan sorumluluklarını kurumlara aktarıp kadınları bu sorumluluklardan özgürleştirmelidir. Siyasal katılımın önündeki yapısal engellerden olan özel alan sorumluluklarının devrine ilişkin önerilerde bulunan katılımcıların ifadelerinde alıntılar şöyledir:

''Devlet, kadınların rollerini azaltacak düzenlemeler yapmalı; her iş yerinde kreş vb. Partilerde kadın kotası mutlaka gerçekçi bir şekilde uygulanmalı. Sadece listede olması yetmez. Seçilebilecek sıralarda olması gerek.'' (Ç7)

''Devlet, pozitif ayrımcılığı uygulamalı. Ama sözde değil. Gerçekten çocuklara bakacak birine ihtiyaç var. Regl dönemi izni yerine kreş ve bakım hizmeti gibi.'' (Ç3)

STK'lardan Beklenenler:

Kadınların siyasal katılımlarının önündeki engellerin çok karmaşık olması çözümü de bir reçeteyle formülleştirilecek önerilerden alıkoymaktadır. Kadınlar bu engeller önlerinde durdukça siyasal yaşama aktif olarak yeterli düzeyde ve nicelikte katılamayacak, kadın sorunlarına duyarlı kadınlar siyasi karar alma organlarına katılmadıkça da bu engeller olduğu yerde kalacaktır. 'Burada kadınlar açısından iki önemli nokta ortaya çıkmaktadır. Birincisi

kadınların toplumu kendilerinden yana dönüştürebilmek için en başta siyasal alan olmak üzere toplumun her düzeyindeki karar organlarına katılmalarının gerekliliğidir. İkincisi de bunun kendi başına gerçekleşemeyecek ölçüde ciddi ve karmaşık engellere dayanmasıdır. Bu karmaşık engelleri, kadının bireysel çabalarıyla aşması pek söz konusu değildir. Bu anlamda, kadınların siyasal karar verme organlarına katılımı ne kadar önemliyse, bu katılımı özendirecek veya kolaylaştıracak, en azından kadının bir birey olarak topluma faydalı olmasını sağlayacak sivil toplum kuruluşları da bir o kadar önemlidir' (Yuva, 2005:9).

Kadın hareketinin kurumsallaşmış hali olan kadın STK'larının hükümetin uygulama ve politikalarının yönünü değiştirebilecek gücü son yıllarda artırmıştır. Uluslar arası örgütlerin de desteğiyle güçlenen STK'lar kadınları bilinçlendirmede ve örgütlemede önemli görevler üstleniyorlar. Bunun yanında STK'dan beklenenler aşağıda sıralanmıştır:

> *''Örgütler yani STK örgütlerinden bekliyorum. Bir kere kadın örgütlerinin birleşmesi gerekiyor. En azından bir ilde bütün kadın örgütlerinin diyelim ki üç kadın beş kadın fark etmiyor desteklemeleri gerekiyor ve arkalarında durmaları gerekiyor. Ben buna inanıyorum. Baskı uygulaması gerekiyor. şimdi mesela en basitinden kota koydular. Bu yarı yarıya olabilir. KA.DER'in yapmış olduğu %30 kotası vardı şimdi bu yarı yarıya yani bir kadın bir erkek diye bastırıyorlar ve bundan önce kadın haklarıyla ilgili baskı uyguladılar ve çoğunu yaptılar. Mesela kürtaj meselesinde geri adım atıldı. Yani bu tür baskılarla onlar da kotaları değiştirebilir diye düşünüyorum. örgütlenmek çok önemli ve örgütlerin de birleşmesi. Mesela diyelim biz bir kadın örgütüyüz başka bir kadın örgütü başka bir STK'yla falan birlikte hareket edebiliriz diye düşünüyorum.'' (A2)*

> *''STK'lar öncelikle bu cinsiyet eşitliğine önem vermesi gerekiyor aslında. Kendi bünyelerinde çalışanlarda mutlaka cinsiyet eşitliği sağlamaları gerekiyor. Aynı zamanda STK'ların yönetici pozisyonlarında kadınların da bulunması gerekiyor ve bu anlamda kadınları güçlenmeleri gerekiyor. Sivil toplum yine devleti belirleyen bir alan da olabildiği için daha rahat hareket edildiği bir alan. Bu anlamda devlet üzerinde baskı kurarak da belirli mekanizmalar*

üzerinde değişimler yaratabilir. Yani kadınların, yasal değişimler işte var şu anda ama uygulanamadığı zaman STK burada devreye girerek baskı oluşturarak en azından yürürlüğe girmesini sağlayabilir bu anlamda". (A4)

''Tabi yasalarla ilgili düzenlemeler istemeliler bunu bastırmalılar. Kadın adayların önünü açacak şeyler yapmalılar yani. Yani çok sıkı mücadele etmeliler.'' (S2)

''Bireyler bir kere örgütlenmelidir. Kadınlar örgütlenmelidir. Bu KA.DER gibi dernekler olmalıdır, daha da yaptırım gücü yüksek olmalıdır keşke olabilse.'' (A7)

''Örgütlenmesi gerekiyor, kadınların örgütlenmesi gerekiyor. STK'lar da kendi arasında örgütlenmeli. Hani biz kadın paydasında buluşabiliyorsak bütün kadınlar bütün STK'lar, devleti ve kanun yapıcıları üzerinde de bir itici güç oluşturmamız gerekiyor''.(A8)

STK'ların hükümetlere uyguladığı baskıların yanında son yıllarda projeler aracığıyla gerçekleştirmeye çalıştıkları eğitim faaliyetlerine ve tabana yayılmalarının önemine dikkat çeken katılımcılar:

''STK lar her kesime ulaşıp eğitimleri sürdürmeli. Kadınların bilinçlenmesi, haklarının farkında olması için gerekenleri yapmalı.'' (Ç7)

''STK'ların da kadını güçlendirecek o motivasyonu sağlayacak çalışmalar yapması gerekiyor bence.'' (S1)

''STK'lar, STK yönetiminde olan kadın, yine kadın için söylüyorum, kadınlar yine en aşağıya inebilmeli yalnız kendi içinde kapanmamalı. Dış çevreye açılmayı bilmek zorunda.'' (S4)

Çağlar'ın (2011:79) da belirttiği gibi; çoğu konuda olduğu gibi siyasette de dışlanmış, ikincil konuma itilmiş kadınların, çıkarlarını koruyabilmeleri, erkekle eşit hak ve özgürlüklere sahip olabilmeleri, kararlara katılıp

yönlendirebilmeleri, kararları alan pozisyona gelebilmeleri için siyasete katılmaları gereklidir. Bu nedenle kadının sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşam içinde aktif olarak yer almasını sağlayacak tedbirlerin alınmasını, yasal ve ekonomik engellerin kaldırılması ve teşvik edilmesi gereklidir. ‘’Eğer içinde yaşadığımız toplumda bir insan olarak duyduğumuz gereksinimlerin karşılanması çabası şeklinde özetlenebilecek olan yaşantımıza sahip olmak istiyorsak, gereksinimlerimizin neler olduğunu belirlemek ve giderilmeleri yollarını araştırmak için bir mücadele vermek, bu mücadelenin toplum katında çözüldüğü alan olan politik karar sürecine katılmak, politikaya ağırlığımızı koymak zorundayız’’ (Tekeli, 1982; 19).

Özetle, katılımcılar devletin kota uygulamasını yasallaştırmasını ve kadınlardan adaylık ücreti alınmaması, kampanya masraflarının karşılanması gibi mali destek beklemektedir. STK’lardan beklenen ise, örgütlülüğünü artırıp, bilinç yükseltici eğitimlerle kadınlar bilinçlendirmeleri ve eylemleriyle hükümet üzerinde baskı oluşturmasıdır.

BÖLÜM V
SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar ve bunlara yönelik olarak geliştirilen öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuçlar

Kadınların siyasal yaşama katılımları, toplumun kadından yana fırsat eşitliğinden öte eylemli eşitliğe kavuşmasının ön koşuludur. Ancak çetin mücadeleyi gerektiren bir alan olan siyasetin engebeli yollarında kadınları çıkmaza sokan birçok etmen vardır. Kadınlar ataerkil toplumsal değerler dizgesinde, kamusal alandan ziyade özel alana yakıştırılmaktadırlar. Çünkü kadınların güçleri ‘’duygusal, edilgen, zayıf doğaları’’ gereği evin temizlik, mutfak gereklilikleri gibi döngüsel ihtiyaçlarına ve hasta, yaşlı, çocuk bakımı gibi bakım işlerine yetmekte; erkeklerin ise ‘’güçlü, aktif, akıllı, iradeli’’ doğaları onları kamusal hayatın zorlu yapısına uygun kılmaktadır (!) . Kadın ve erkeğe ilişkin bu kalıp yargılar, kız ve erkek çocuklarını ayrı ilgi alanlarına iterek cinsiyetler arasında doğal kabul edilen toplumsal cinsiyet rollerini yaratmaktadır. Siyasal yaşama katılım da, bu açıdan erkekler için daha uygun bir alan olarak görülmektedir.

Toplumsal, kültürel, inançsal değerler bütününün kadınlara çizdiği sınırları aşıp bu alana girebilen kadınları da çokça zorluklar beklemektedir. Siyasal mekanizma, yapısı ve örgütleniş tarzı bakımından her aşamada erkeklerin hâkim olduğu bir alandır. Siyasal yapının en önemli bileşeni olan partilerin demokratik olamayan yapısı kadınları da çoğunlukla dışlamaktadır. Kadınların siyasal partilerde, kadın kollarında yoğunlaşmakta ve çoğunlukla

partinin önemli noktalarından uzaktadırlar. Partinin seçim zamanlarda oy toplamak için ev ziyaretleri gibi sosyal işlerini üstlenmekteler ve karar alma süreçlerinde etkin oldukları söylenemez. Bunun yanında, temsilci olarak uygun görülenler de çoğunlukla lider güdümünde ve parti politikaları çerçevesinde adeta ‘’vitrin süsü’’ olarak kabul görmekteler.

Siyasal yaşama katılımın gereklilikleri olarak görülen; para, eğitim düzeyi, statüsü yüksek meslekler ve sosyal ilişkiler ağları genellikle kadınların büyük çoğunluğu için sahip olmadıkları ekonomik ve kültürel sermayelerdir. Yasal eşitliğe rağmen kadınların bu alana girmesinin önündeki bu yapısal setler erkekler tarafından görünmez kılınmakta, özel alan yükümlülükleri kadıların doğal sorumlulukları gibi kabul görmekte ve siyasal temsilde çoğunluğu oluşturan erkekler tarafından yeniden yeniden üretilmektedir. Kadınlara yakıştırılan kültürel değerler ve özel alan yükümlülükleri, kadınları kamusal yaşamda ikincil konumda bırakmakta ve kamusal yaşamın zirvesi olan kurumsal siyasete dahil olmaktan alıkoymaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, kadınların siyasal katılımı, kota uygulaması gibi pozitif ayrımcılık uygulamaları olmadan uzun yıllar daha mümkün olmayacak gibi görünmektedir.

Güçlendirici eğitsel müdahale/bilinç yükseltme eğitimleri, kadınları sosyal/kültürel cinsiyetçi rol kalıplarının farkına varacak ve güçlenmelerini sağlayacak dönüşüm süreçlerini içermektedir. Kadınlar bu ortamda ataerkil değerlerin ve cinsiyet rollerinin ve toplumsal ilişkilerin yapı sökümünü yapabilecekleri uyarıcılarla karşılaşmaktadırlar. Bu açıdan, kadınlar için düzenlenen bu tarz yurttaşlık eğitimlerini, yarattığı farkındalıkla kadınların siyasal yaşamdan uzak tutan pratiklere savaş açacakları umudunu taşımaktadır.

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular, mevcut duruma ilişkin kavramsal çerçevede betimlenen tespitler ve varsayımlarla paralellik taşımaktadır. Bu eğitimde kadınların, verili toplumsal cinsiyet rollerini ve kadını kamusal alanın tepesinde olan siyasal katılımdan alıkoyan pratikleri eleştirel/sorgulayıcı bir bakışla analiz edip ‘söylem’ düzeyinde de dönüşüm yaşadıkları saptanmıştır. Dolayısıyla bu tarz bilinç yükseltme eğitimleri ezilen

tüm kesimler gibi kadınların da sosyal-siyasal-ekonomik yapının analizini ve kendi yaşamıyla ilişkisini kavramada son derece önemli olduğu görülmektedir.

5.2. Öneriler

Kadınların toplumu kendilerinden yana dönüştürebilmeleri için başta siyasal alan olmak üzere her düzeydeki karar alma organlarına katılabilmeleri için özel alan sorumluluklarının kadının omzundan çekilmesi gerekir. Bunun için yerel yönetimler, kreş, hasta bakımı, vb. bakım hizmetlerini yürütecek kurumları sağlamalıdır. Yasal eşitliğe rağmen kadınların parlamento ve yerel yönetimlerde eşit temsilini engelleyen yapısal sorunların üstesinden gelmek için kadınlara pozitif ayrımcılık yapılmalı ve kota uygulaması birçok ülkedeki gibi yasalaştırılmalıdır.

Kamusal yaşama katılımın önündeki en temel engel cinsiyet rolü sosyalleşmesinin yol açtığı zihni engeldir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kalıp kargılarını yeniden üreten kurumlardan olan eğitim kurumlarının en alt düzeyinden en üst düzeyine kadar cinsiyetçi tutum ve davranış geliştirmeye neden olacak materyaller ayıklanmalıdır. Öğretmenler, toplumsal cinsiyet konusunda bilinçlendirilmelidir. Eğitimin siyasal katılım üzerindeki olumlu etkisinden hareketle, kız çocuklarının eğitimine özelikle önem verilmelidir. Kız öğrenciler meslek seçiminde kadına yüklenen özel alan sorumluluklarının kamudaki uzantısı olan mesleklerde yoğunlaşmama konusunda teşvik edilmelidir. Ayrıca okur-yazar olmayan kadınlara, okuma-yazma öğretimi sırasında yurttaşlık hakları ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili bilgi ve beceri kazandıracak, kadınlık bilinci konusunda farkındalık yaratacak programlar hazırlanmalıdır.

Örgün ve yaygın eğitim kapsamında, siyasetin katılımcı ve demokratik dönüşümünü sağlayacak yurttaşlık eğitimleri verilmelidir. Bu yolla bireyler demokratik değerleri kazanmış, yurttaşlık bilincine sahip kişiler olarak kültürlenmelidir. Kamu kurum ve kuruluşlarının kadın adayları desteklemek için düzenledikleri eğitimler ve kampanyalar desteklenmelidir. Kadınların

kendi özgül durumlarını analiz edip, kolektif kimliğe –kadınları ezen pratikleri fark ederek bunlarla sistemin bağlantısını yaptığı- ulaşmalarını sağlayacak bilinç yükseltme grupları yaygınlaştırılmalıdır. Düzenlenen eğitimler yetişkin eğitimi ilkeleri doğrultusunda, yenilikçi pedagojiler kullanılarak planlanmalıdır. Katılımcıların sürece hakim oldukları, yatay ilişkilerin kurulduğu ve etkileşimsel bir ortamda, drama, tartışma, rol yapma, vb. tekniklerle kadınların ihtiyaçlarına ve düzeylerine göre programlar kurgulanmalıdır.

Üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve diğer paydaşlar kadınların toplumda, siyasette ve parlamentoda yer alması için işbirliği yapmalı, dünyadaki kadın hareketini takip etmeli ve uluslararası kuruluşların baskı gücünden faydalanmalı, kadınları bilinçlendirecek, güçlendirecek eğitim programları ve kampanyalar düzenlenmelidir. Kadın örgütlerinin kadınların güçlenmesinde ve kolektif bilinç edinmesinde oynadığı önemli rol göz önüne alınarak kadınlar örgütlenmeye teşvik edilmelidir. Bunun yanında, STK'ların hükümete demokrasinin gereği olarak baskı uygulama, etkileme gücü açısından da örgütlenme büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Akış Roney, Sevgin (2011). ‘’Bilimsel Araştırma Nedir?’’*, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt:22, Sayı:2, ss: 211-215.

Akçay, R. Cengiz (2012). ‘’Dönüşümsel Öğrenme Kuramı ve Yetişkin Eğitiminde Dönüşüm’’*, Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:196, ss:5-18

Akkaya, Rukiye (1994). ‘’Siyasal Katılım ve Siyasal İlginin Zayıflaması’, *Argumentum Hukuk Dergisi*, Cilt:4-5 Sayı:44, ss:64-78

Aktel, Mehmet (1998). ‘’Tanzimat Fermanının Toplumsal Yansıması’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Sayı 3, ss:177-184.

Altan, Cemal (2011). ‘’ Eğitim-Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği’’, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, ss:313-329.

Altındal, Yonca (2007). ‘’Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi’’, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

----------(2009). “Erkeksi Siyasetin ‘Erk’siz Dublörleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12, Sayı:21, ss:351-367. Web: http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s21/makale/c12s21m22.pdf (25.12.2011).

Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi (2008). ‘’ İnsanlığın Namus Lekesi: Töre Cinayetleri’’, *Ankara Barosu Dergisi* , Yıl:66 , Sayı: 4, ss:12-17.

Arat, Necla (1986). *‘’Kadın Sorunu’’*, Say Yayınları, İstanbul

Arnot, Madeleine (2012). ‘’Erkek Hegemonyası, Sosyal Sınıflar ve Kadınların Eğitimi’’, içinde *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim:Olanak ve Sınırlılıklar*, (Der. Fevziye Sayılan), Dipnot Yayınları, Ankara.

Arslan, Ali (2004). “Çağdaş Türk Toplumu’nun Siyasi Hayatında Kadının Yeri ve Türk Siyasi Elitleri Arasında Kadının Temsil Edilme Durumu” 1-4 Mart 2004 tarihleri arasında, Yeditepe Üniversitesi’nce düzenlenen *“Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma”* Sempozyumu’nda sunulmuştur.

Arslan, Fatma Jale (2012). ‘’Siyasal Katılım Sürecinde Kadınlar: İsveç ve Türkiye Örneği’’, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Aydemir, Dilek ve Aydemir, Elvan (2011). ‘’Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz!’’, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurulu Raporu*, web: http://www.usak.org.tr/images_upload/files/1105%20kad%C4%B1n%20siyaset.pdf

Ayhan, Serap (2009). ‘’Paulo Freire: Yaşamı, Eğitim Felsefesi ve Uygulaması Üzerine’’, içinde *Yetişkin Eğitimi*, (Der. Ahmet Yıldız&Meral Uysal), Kalkedon Yayınları, İstanbul.

Balcı, Ali (2013). ‘*’Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*’’, Pegem Akademi, Ankara.

Berktay, Fatmagül (1991). *‘’Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak’’*, Pencere Yayınları, İstanbul.

---------- (2004), ‘’Kadınların İnsan Hakları Gelişimi ve Türkiye’’, *Sivil Toplum Konferans Yazıları*, No:7, web: http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf erişim tarihi: 22.03.2014.

Bora, Aksu (2010). ‘’Kadınlar Grup Çalışması İçin Rehber’’, *Ka.der Yayınları*, Ankara.

Brasin, Kamla (2003). ‘’Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller’’, (Çev. Kader Ay), *Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları*, İstanbul.

Büyüköztürk Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün Ö., Karadeniz Ş., Demirel F. (2012). *''Bilimsel Araştırma Yöntemleri''*, Pegem Akademi, Ankara.

Çadır, Mustafa (2011), Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM'de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği), *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi*, Ankara.

Çağlar, Nedret (2011). ''Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları'', *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt:3, Sayı:4, ss:56-79.

Çakır, Özlem (2008). ''Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması'',

Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 31, ss:25-47.

Çakır, Serpil (2013). *'' Erkek Kulübünde Siyaset, Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih''* Versus Yayınları, İstanbul.

Çakmak, Diren (2007). '' Fransız Devriminde Kadın: Eksik Yurttaş'', *Ege Akademik Bakış Dergisi,* Sayı: 7(2), ss: 727-745.

Dedeoğlu, Saniye& Yaman Öztürk, Melda (2010). ''Kapitalizm ve Ataerki İlişkisi Çerçevesinde Kadın Emeği'', içinde *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği*, Ezgi Matbaası, İstanbul.

Demirbilek, Sevda (2007). ''Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi'', *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt: 44 Sayı:511, ss:12-27.

Deniz, Şadiye (2007). '' Kadın Parlamenterin Bakış Açısıyla Türkiye'de Kadınların Siyasal Hayatta Temsili'', *Balıkesir Üniversitesi Akademik Fener Dergisi*, Sayı:7, web:http://www.bjmer.net/Makaleler/ 295925955_2-16deniz.pdf:

Dinç, Mehmet (2002). ''Bugünün Türkiye'sinde Kadınların Siyasal Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Çözüm Önerileri'', *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleymen Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Eşbah, Aslı (2006). ‘’Modernizm Postmodernizm Ayrıma Kadın ve Siyaset’’, *Yüksek Lisans Projesi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Finger, Matthias (1993), ‘’Yeni Sosyal Hareketlerin Yetişkin Eğitimi Açısından Doğurguları’’, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt:25, Sayı:1.

Freire, Paulo (1991). ‘*’Ezilenlerin Pedagojisi’’*, (Çev. Dilek Hattatoğlu&Erol Özbek), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Gücük, Duygu (2006). ‘Kadınların Siyasal Katılımları ve Katılıma Etki Eden Faktörler: Ankara-Mamak/Çankaya Örneği, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gümüş, Burak (2006). ‘’Eğitim Düzeyinin Seçmen Davranışındaki Rolü ve Antalya Örnek Olayı’’, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Gök, Fatma. (2004). ‘*’Kadın Ve Kız Çocuklarının Eğitimi Çalışma Grubu Raporu’’*, Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı, Ka-Der Yayınları, İstanbul.

Gökçimen, Semra (2008). ‘’Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi’’, *Yasama Dergisi*, Sayı:10, ss:5-59.

Göl, Nuray (2010). ‘’Türkiye’de Kadın Hareketine KA.DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitme Derneği) Bağlamında Bir Bakış’’, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Göztepe, Ece (1990). ‘’ Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi, Olympe De Geuge (7 Eylül 1991)’’, web adresi: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/297/2716.pdf, erişim tarihi: 6.10.2014.

Hart, Mechthild U. (2012). ‘’Bilinç Yükseltme Yoluyla Özgürleşme’’, *içinde Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim:Olanak ve Sınırlılıklar*, (Der. Fevziye Sayılan), Dipnot Yayınları, Ankara.

Hayes, Elisabeth R. (2012). ‘’Kadınların Öğrenmesine Yeni Bir Bakış’’, içinde *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim:Olanak ve Sınırlılıklar*, (Der. Fevziye Sayılan), Dipnot Yayınları, Ankara.

Her Alanda Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu, 2013, web:http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyonraporu_2014_1.pdf, erişim tarihi: 27.04.2014

Işık, S. Nazik (2005). ‘’Kadın Eğitimi ve İnformal Öğrenme’’, içinde *Yaşam Boyu Öğrenme (Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar*), (Der: Fevziye Sayılan&Ahmet Yıldız), Pegem A Yayıncılık, Ankara.

Josephine, Donoven (1997). ‘*’Feminist Teori’’*, (Çev: A. Bora, M. Gevrek, F. Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2012). ‘*’Günümüze İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş’’*, Evrim Yayınları, İstanbul.

Kalaycıoğlu, Ersin (1983). ‘*’Karşılaştırmalı Siyasal Katılma’’*, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.

Kalaycıoğlu, Ersin ve Toprak Binnaz (2004*). ‘’İş Yaşamı Üst Yönetim Siyasette Kadın’’*, TESEV Yayınları, İstanbul.

Kandiyoti, Deniz (1996). *‘’Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar’’*, Metis Yayınları, İstanbul.

Kaplan, Leyla (1988). *‘’Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını’’*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Karasar, Niyazi (2005). *‘’Bilimsel Araştırma Yöntemi’’,* Nobel Yayınları, Ankara.

Kavak, Yüksel (1997). ‘’Eğitim, İstihdam ve İşsizlik İlişkileri’’, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* Sayı:13,ss:21-26.

Kıral, Gözde (2009). '' Türkiye'de Yasayan Kadınların Göreli Yoksunluk ve Adil Dünya İnancı ile Siyasal Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişki'', *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kızıldere, Nurcihan (2002). ''Kadınların Oy Verme Davranışlarını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler: Kadın Seçmenler Üzerine Bir Araştırma Isparta Uygulaması'', *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kızıltan, Yılmaz (2006). '' I. Meşrutiyetin İlânı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı'', *GÜ, Gazi Eğitim Fakütesi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, ss:251-272.

Konan, Belkıs (2010). *''Türk Kadının Siyasi Hakları Kazanma Süreci''*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:60 Sayı:1, ss:157-174

KONDA, (2011). 'Siyasette Kadın Temsili Araştırması', KONDA Araştırma ve Danışmanlık, web: http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/11/2011_04_KONDA_Siyasette_Kadin_Temsili_Raporu.pdf, erişim tarihi: 14.05.2014.

Kuş, Elif (2001). ''Nicel Araştırmalarda Kullanılan Görüşme Tekniği ile Nitel Araştırmalarda Kullanılan Görüşme Tekniğinin Kullanılması'', *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

----------(2006). *''Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Veri Analizi'',* Anı Yayınları, Ankara.

----------(2012). *''Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri''*, Anı Yayınları, Ankara.

MacKinnon, Catharine A. (2003). *''Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru''*, Metis Yayınları, İstanbul.

Mayo, Peter (2011). *''Gramscı, Freire ve Yetişkin Eğitimi''*, (Çev. Ahmet Duman), Ütopya Yayınevi, Ankara.

Okçabol, Rıfat (2009). ‘’Aktif Demokratik Yurttaşlık’’, içinde *Yetişkin Eğitimi*, (Der. Ahmet Yıldız&Meral Uysal), Kalkedon Yayınları, İstanbul.

Okvuran, Ayşe (1993). ‘’Yaratıcı Drama Eğitiminin Empatik Beceri ve Empatik Eğitim Düzeylerine Etkisi’’, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özdemir, Murat (2010). ‘’Qualtative Data Analysis: A Study On Methodology Problem In Social Sciens’’, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1, ss:323-343.

Öztürk, Ayşe Zerrin (2012), “Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın”, *Esam Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, ss:1-33.

Punch, F. Keith (2005). *‘’Sosyal Araştırmalara Giriş Nice ve Nitel Yaklaşımlar*’’, (çev:Dursun Bayrak, Bader Arslan, Zeynep Akyüz) Siyasal Kitapevi, Ankara.

Sakallı Uğurlu Nuray ve Akbaş Gülçin (2013). ‘’ Namus Kültürlerinde “Namus” ve “Namus adına Kadına Şiddet”: Sosyal Psikolojik Açıklamalar’’, *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt:16, Sayı:32, ss:76-91.

Stromquist, P. Nelly (2012). ‘’Kadınların Güçlendirilmesinde Eğitimin Rolü’’ içinde *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim:Olanak ve Sınırlılıklar*, (Der. Fevziye Sayılan), Dipnot Yayınları, Ankara.

Sayılan, Fevziye (2012). ‘’Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim’’, içinde *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim:Olanak ve Sınırlılıklar,* (Der. Fevziye Sayılan), Dipnot Yayınları, Ankara.

----------(2009). ‘’Jack Mezirow ve Dönüştürücü Öğrenme Kuramı’’, içinde *Yetişkin Eğitimi*, (Der. Ahmet Yıldız&Meral Uysal), Kalkedon Yayınları, İstanbul.

Spenle, A. M. Rocheblave (1973). ‘’Kadın Rolü-Erkek Rolü’’, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (Çev. Bekir Onur), Cilt:13, Sayı:1-2, ss:49-62.

Tan, Mine (2005). ‘’Yaşamboyu Öğrenme ve Toplumsal Cinsiyet Boyutunda Kimi İçermeleri’’, içinde *Yaşam Boyu Öğrenme (Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar),* (Der: Fevziye Sayılan&Ahmet Yıldız), Pegem A Yayıncılık, Ankara.

---------- (2000). ‘’Eğitimde Kadın Erkek Eşitliği Ve Türkiye Gerçeği’’, İçinde; *Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: TÜSİAD Raporu.* Web: http://www.tusiad.org.tr/__rsc/shared/file/kadin2000.pdf, erişim tarihi: 05.05.2014.

Tatar, Taner (2003).’’Malatya’da Siyasi Katılım:Karşılaştırmalı Bir Analiz’’, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, Sayfa: 331-350.

Tekeli, Şirin (1982). ‘*’Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat”*, Birikim Yayınları, İstanbul.

Tekeli, Şirin ve Koray, Meryem (1991). *‘’Devlet Kadın Siyaset”*, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınlar, Ankara.

Tekin, Nazlı (2009). ‘’ Ev Kadınları ve Çalışan Kadınlar Arasında Siyasal Davranış Farklılıkları: Isparta Örnek Olay Araştırması’, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleymen Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Tisdell, Elizabeth J. (2012). ‘’Post-Yapısalcı Feminist Pedagojiler: Özgürleştirici Feminist Yetişkin Öğrenme Kuram ve Pratiğinin Olanakları ve Sınırlılıkları’’, içinde *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim:Olanak ve Sınırlılıklar*, (Der. Fevziye Sayılan), Dipnot Yayınları, Ankara.

Titmus C., Buttedahl P., İronside D. Ve Lengrand P. (1985*), ‘’Yetişkin Eğitimi Terimleri”* (Çev. Dr. A. Ferhan Oğuzkan), Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara.

Turan, İlter. (1996). *‘’Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış”*, Der Yayınları, İstanbul.

TÜSİAD, (2000). *''Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı, Siyaset''*, web: http://www.tusiad.org.tr/__rsc/shared/file/kadin2000.pdf, erişim tarihi: 06.05.2014.

TÜSİAD ve KADİGER, (2008). *''Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri''*, web: http://akgul.bilkent.edu.tr/Tusiad/KADINRAPOR.pdf, erişim tarihi: 07.05.2014.

Üşür Sancar, Serpil (2008). ''Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler, Çözüm Önerileri'', İçinde: *TÜSİAD-KAGİDER Yayınları*, İstanbul.

Yaraman, Ayşegül (1999). *''Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili''*, Bağlam Yayıncılık, Ankara.

Yuva, Gözde (2005). ''Kadınların Toplumsal ve Siyasal Katılımlarının Bir Göstergesi Olarak Antalya'da Kadın Dernekleri ve Üye Yapılarının Sosyo-Ekonomik Analizi'', *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Zihnioğlu, Özge (2013). ''Kadının Güçlendirilmesi ve Eğitim'', Küresel Eğilimler Serisi, Çalışma Kağıdı, No:1, Web: http://www.gpotcenter.org/dosyalar/KE-1_2013_Zihnioglu.pdf.

World Economic Forum, 2012, '*The Global Gender Gap Report*' , http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2012.pdf, erişim tarihi: 27.04.2014

http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/2012/trde_kadinin_durumu_2012_ekim.pdf?p=1 erişim tarihi: 06.04.2014

http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2, erişim tarihi: 27.04.2013

http://www.ka-der.org.tr/tr-TR/, erişim tarihi: 25.05.2014

(http://kasaum.ankara.edu.tr/?page_id=182), erişim tarihi: 27.05.2014

http://www.ipu.org/pdf/publications/WIP2013-e.pdf, erişim tarihi: 28.11.2014

http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/Secimler?_adf.ctrl-state=ndmx6g7as_13&wcnav.model=YSKUstMenu&_afrLoop=30535623425591452, erişim tarihi: 28.11.2014

http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/06%202014%20IGR%20Turkce%20Ozet.pdf erişim tarihi: 01.12.2014.

EKLER

EK-1

KİMLİK FORMU

ADINIZ:

SOYADINIZ:

YAŞINIZ:

EĞİTİM DURUMUNUZ:

MESLEĞİNİZ:

GELDİĞİNİZ STK:

HANGİ İLDEN KATILIYORSUNUZ:

SİYASAL DENEYİMİNİZ:

EK-2

GÖRÜŞME SORULARI

1) Kendinizden biraz bahseder misiniz?
2) Niçin bu eğitime katıldınız?
3) Bu eğitimden beklentiniz/kişisel beklentiniz neydi? Ne düzeyde gerçekleşti?
4) Daha önce bu tarz bir eğitime katıldınız mı?
5) Bu eğitimde olmakla sizi en hoşnut eden şey neydi?
6) Bu eğitimde sizi rahatsız eden bir durum oluştu mu?
7) Sizce bu eğitim nasıl olsa daha iyi olurdu?
8) Bu eğitim size ne kattı? (Bilgi, motivasyon, cesaret, vb.)
9) Bu eğitimde edindiğiniz bilgilerin işinize yarayacağını düşünüyor musunuz?
10) Eğitim sürecinde kendinizi rahatça ifade ettiniz mi?
11) Sizce siyaset niçin erkek egemen bir alan?
12) Eğitim düzeyiyle siyaset ilişkisini nasıl görüyorsunuz?
13) Sizce bu tarz eğitimler kadınların siyasete girmesinin yolunu açar mı? Neden?
14) Kadınların siyasette yer alması için kimler neler yapmalıdır? (Devlet, STK, bireyler)
15) Siyasi deneyiminiz var mı? Varsa bu alanda neler yaşadınız?
16) Sizi bu zamana kadar siyasetin dışında tutan nedir? (Siyasi deneyimi yoksa)